II. sjezd Svazu československých spisovatelů

22. – 29. 4. 1956

svazek I

(protokol)

Michal Bauer (ed.)

AKROPOLIS

AKROPOLIS

II. sjezd Svazu československých spisovatelů

22. – 29. 4. 1956 (svazek I – protokol)

Michal Bauer (ed.)

AKROPOLIS

II. sjezd Svazu československých spisovatelů

22. – 29. 4. 1956

(svazek I – protokol)

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Svaz československých spisovatelů. Sjezd (2. : 1956 : Praha, Česko)
II. sjezd Svazu československých spisovatelů : 22.–29. 4. 1956 / Michal Bauer (ed.). – 1. vyd. – Praha : Akropolis, 2011
Obsahuje: sv. I, (protokol) – sv. II, (přílohy)
ISBN 978-80-87481-04-2

821.162.3 * 821.162.4 * 304.2/.4 * 82:316.3 * 82:32 * 72/76:316.75 * (437)
– Svaz československých spisovatelů. Sjezd (2. : 1956 : Praha, Česko)
– česká literatura – 1948–1968
– slovenská literatura – 1948–1968
– kulturní politika – Československo – 1948–1968
– literatura a společnost – Československo – 1948–1968
– literatura a politika – Československo – 1948–1968
– umění a ideologie – Československo – 1948–1968
– sborníky konferencí

82 – Literatura. Literární život [11]

Lektorovali:
doc. PhDr. Jiří Brabec, CSc.
prof. PhDr. Petr Bílek, CSc.

Vychází v rámci grantového projektu podporovaného Grantovou agenturou ČR
Kodifikace a variace ideologicko-estetické normy v české literatuře 50. let 20. století
GA ČR 405/08/0090

© Michal Bauer, 2011
© Graphic & Cover Design Zdeněk Trinkewitz, 2011
All images all rights reserved!
© Filip Tomáš – Akropolis, 2011

ISBN 978-80-87481-04-2
ISBN 978-80-87481-29-5 (PDF)

Úzkost spoluviny
II. sjezd SČSS jako pokus o vzdor vůči moci[1]

Konec 2. světové války přinesl změny v životě celé společnosti a do nové situace se dostala i základní spisovatelská organizace – Syndikát českých spisovatelů (SČS) –, která ihned navázala na činnost spolku existujícího již několik desetiletí. Za jeho počátek lze považovat mimořádnou valnou hromadu Syndikátu českých spisovatelů, která se sešla již 16. 12. 1918 v Praze v Obecním domě (přítomno bylo 84 členů, předsedou byl zvolen K. V. Rais). Byla to organizace stavovská (ve stanovách a v zápisu z této mimořádné valné hromady mj. stojí, že Syndikát má hájit autorská práva na literární díla členů spolku a českých spisovatelů – posléze i hudebních skladatelů – vůbec, dále pečovat o úpravu řádných poměrů nakladatelských, zastupovat členy při jednání s redakcemi, nakladateli, vydavateli atd.). Postupně docházelo ke změnám názvu této organizace i změnám na místě předsedy; v období 2. světové války se nazývala Syndikát českých spisovatelů a hudebních skladatelů a v roce 1944 měla 737 členů; ve válečných letech role Syndikátu stoupla, neboť měl pro umělce větší charakter ochrany vzhledem k pracovnímu a později totálnímu nasazení. Dále se Syndikát v roce 1945 hlásil k činnosti Národního revolučního výboru spisovatelů (Bedřich Václavek, Vladislav Vančura, František Halas, Václav Černý) za 2. světové války. Předsedou SČS se stal v roce 1945 František Halas. Syndikát pracoval nejprve podle Stanov spolku Syndikát českých spisovatelů a hudebních skladatelů z roku 1941, které byly nahrazeny Stanovami Syndikátu českých spisovatelů z roku 1947. Vedle SČS existovaly další spolky či organizace sdružující spisovatele, například Literární odbor Umělecké besedy (vydával mimo jiné časopis *Listy* a pořádal v říjnu až prosinci 1947 cyklus osmi večerů Mladá literatura), Kruh českých spisovatelů, Moravské kolo spisovatelů, Sdružení moravských spisovatelů či Spolek beletristů Máj, které však většinou nepřetrvaly dlouho po únoru 1948 (tzv. likvidační schůze Kruhu českých spisovatelů se například konala 1. 4. 1948). Syndikát připravil pětidenní sjezd českých spisovatelů, který se konal v červnu 1946; na něm se již projevil posun od stavovské organizace v organizaci ideovou.[2]

1 Tento text pouze shrnuje základní události související s přípravou a uspořádáním sjezdu SČSS v roce 1956. Z důvodu již tak značného rozsahu této publikace bylo nutno se omezit na základní informace k tématu, které by vyžadovalo spíše samostatnou knižní monografii.

2 Sjezdové materiály, referáty a diskuse byly publikovány ve svazku *Účtování a výhledy. Sborník prvního sjezdu českých spisovatelů* (Praha, SČS 1948) redigovaném Janem Kopeckým. V úvodu tohoto sborníku je symbolicky otištěno prohlášení Národního revolučního výboru spisovatelů Spisovatelé a hnutí národně revoluční (s. 7–10); podruhé byl tento text publikován v časopise *Orientace* 1, 1966, č. 1, s. 83–85.

Tento posun pokračoval i nadále: v průběhu roku 1948 byla připravována přeměna Syndikátu českých spisovatelů ve Svaz československých spisovatelů (SČSS). Šlo o záležitost politickou, o čemž svědčí i to, že probíhala pod dohledem ÚAV NF.[3] Zároveň docházelo k tzv. probírce členstva z hlediska kvalitativního a kulturněpolitického a byla zvolena přípravná komise pro reorganizaci SČS, která pracovala též na vytvoření stanov SČSS.[4] Za základ byly přijaty stanovy Svazu sovětských spisovatelů, včetně politické preambule, ačkoli byly k dispozici Stanovy Syndikátu českých spisovatelů z roku 1947. Za nejvyšší orgán Svazu československých spisovatelů byl vyhlášen sjezd, který se měl konat každé tři roky, což však nebylo nikdy v historii SČSS realizováno. Sjezd měl stanovit tzv. generální linii tvůrčích spisovatelských úkolů; tyto úkoly konkretizovaly výbory národních sekcí, respektive výbory poboček. Mezi sjezdy byl nejvyšším orgánem ústřední výbor, v němž byli zpočátku předseda SČSS, předsedové české a slovenské sekce, generální tajemník a dalších devět členů. Předsednictvo ústředního výboru bylo pětičlenné a skládalo se z předsedy a místopředsedů SČSS, generálního tajemníka a jednoho člena ústředního výboru. ÚV SČSS se měl scházet přibližně jednou za čtvrt roku, prezidium jednou za měsíc. Ve skutečnosti se schůze konaly nepravidelně. ÚV SČSS měl na starosti veškeré vedení Svazu, zejména všechny otázky ideové, hospodářské a organizační, rozhodování o delegacích, vypracování rozpočtu, rozhodování o odvolání proti přijetí nebo vyloučení člena. Kompetence předsednictva byly stejné: řešilo všechny tyto záležitosti v obdobích mezi jednotlivými zasedáními ústředního výboru. Kromě toho bylo rozhodnuto, že budou existovat důvěrníci pro určité kraje, sekretariáty při ÚV, při národních sekcích i pobočkách (v čele ústředního sekretariátu stál generální tajemník, jmenovaný ústředním výborem), smírčí a rozhodčí soudy a revizní orgán pro kontrolu hospodaření SČSS.

Svaz československých spisovatelů byl vyhlášen na I. sjezdu SČSS v březnu 1949.[5] Jeho předsedou se stal Jan Drda, tiskovými orgány deník *Lidové noviny* (do 8. 2. 1952, poté je to týdeník *Literární noviny*) a měsíčník *Nový život*, orgánem české sekce *Kulturní politika* a orgánem sekce slovenské *Kultúrny život*. Tiskovými a nakladatelskými podniky SČSS byly na počátku Lidová tiskárna v Brně, nakladatelské podniky Topič a Fr. Borový, včetně knihkupectví, salonu a periodik, z nichž bylo vytvořeno svazové nakladatelství Československý spisovatel. Došlo k tzv. členské probírce: počet členů SČS k 30. 6. 1948 byl 1614 a počet členů SČSS k 23. 3. 1950 byl 220 členů a 37 kandidátů v české sekci (v říjnu 1950 to bylo o 12 kandidátů více), ve slovenské sekci 79 členů a 25 kandidátů, tedy dohromady 299 členů a 62 kandidátů v obou sekcích Svazu.[6] V organizační struktuře SČSS

3 K přeměně Syndikátu ve Svaz československých spisovatelů srov.: Bauer, Michal: *Ideologie a paměť. Literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. H & H, Praha-Jinočany 2003, s. 74–87.

4 Srov.: Ibid., s. 34–73.

5 Dokumenty z I. sjezdu SČSS byly shrnuty do souboru *Od slov k činům. Sjezd československých spisovatelů 4.–6. III. 1949* (Praha, Orbis 1949), který redigovali Oldřich Kryštofek a Jan Noha.

6 LA PNP, fond SČSS, Zápisnica z 5. schôdze predsedníctva ústredného výboru Zväzu čs. spisovateľov dňa 24. marca 1950 v Budmericiach o 15.15 hod., s. 6.

docházelo postupně ke změnám a měnily se také stanovy SČSS. Ihned od počátku 50. let se také zde projevily polemiky, které pramenily v politické oblasti a nejednou byly odrazem střetů ve vedení KSČ.

Obraz proměn byl ve výrazné míře patrný právě na spisovatelských sjezdech. Zatímco na prvním (a jediném) sjezdu Syndikátu českých spisovatelů v červnu 1946 se ještě hovořilo o umělecké svobodě, první sjezd navazujícího Svazu československých spisovatelů v březnu 1949 tyto myšlenky již odmítl, byla na něm vyhlášena existence jediné tvůrčí metody, socialistického realismu, dále nutnost, aby spisovatel byl stoupencem lidově demokratického zřízení, marxistou, obhájcem socialistického budování, který nachází vzor v SSSR, (pře)vychovatelem lidu, jemuž měl zároveň sloužit – a samozřejmě měl být i vykonavatelem nařízení a příkazů, které přicházely z vedení KSČ, ale jejichž trvalost a stálost byla nejasná a odvíjela se od aktuální situace v SSSR. Základní rámec tzv. stranickosti v umění a v jeho recepci a závaznost metody socialistického realismu jako metody tvůrčí i interpretační zůstávaly však v platnosti.

Ačkoli byl II. sjezd SČSS podle usnesení z I. sjezdu z března 1949 připravován na rok 1952, z politických důvodů byl mnohokrát odsouván, přípravy byly stále prodlužovány a konání sjezdu oddalováno – v souvislosti se střety a spory ve Svazu především v průběhu druhé poloviny roku 1951, jež se táhly v následujících měsících a které byly také odrazem situace ve vedení KSČ. V září 1951 se dokonce hovořilo o mimořádném sjezdu, na němž by se věci probraly „od podlahy", zvolilo „nové legální předsednictvo Svazu a nový sekretariát".[7] Sjezd byl odkládán nejprve o měsíce: v polovině února 1952 se uvažovalo o konci května téhož roku, o měsíc později již padal termín první polovina října 1952.[8] Schůze ÚV SČSS dne 20. 6. 1952 byla celá věnována přípravě sjezdu, říjnový termín byl potvrzen. Za hlavní referující na sjezdu byli určeni Ladislav Štoll a Jiří Taufer, dílčí referáty měli přednést F. Tenčík (o dětské literatuře), A. M. Brousil (o dramatu), V. Dostál, jenž byl vzápětí nahrazen V. Závadou (o poezii), J. Rybák (o próze), V. Pekárek (o literární kritice) a J. Kadlec (o organizačních záležitostech).[9] Další posun termínu byl na 22.–25. 1. 1953, vzhledem k důležitým mezinárodním i domácím událostem v říjnu a Měsíci československo-sovětského přátelství v listopadu a části prosince (do 12. 12.); témata referátů i jejich autoři zůstávali v platnosti (zrušen byl jen referát Kadlecův), navíc byly jmenovány sjezdové komise a jejich předsedové.[10]

---

7 LA PNP, fond SČSS, Záznam o průběhu schůze rozšířeného předsednictva konané dne 28. září 1951 v Klubu Svazu čs. spisovatelů v Praze I., s. 51. S tímto návrhem zde vystoupil Drda.

8 LA PNP, fond SČSS, Zápis ze schůze ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů konané dne 18. 2. [19]52 v Klubu Svazu čs. spisovatelů v Praze, příl. Referát s. Pekárka na schůzi ústředního výboru SČSS 18. 2. 1952 O činnosti Svazu čs. spisovatelů, s. 7. Též: LA PNP, fond SČSS, Zápis schůze ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů konané 14. 3. 1952 v Klubu Svazu čs. spisovatelů v Praze, s. 7.

9 LA PNP, fond SČSS, Usnesení ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů ze dne 20. 6. 1952, s. 1–2. U zahraničních hostů bylo řečeno, že „delegace z SSSR nebude počtem omezena", z ostatních lidovědemokratických zemí a Číny to mělo být po 2 spisovatelích, ze západních zemí celkem 2 až 3, ze Skandinávie 1.

10 LA PNP, fond SČSS, Usnesení ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů ze dne 25. 8. [19]52, s. 1–4. Štoll a Taufer zde sdělili, že se domluvili, že budou mít jeden společný referát, nikoli dva samostatné referáty.

Odkládání sjezdu se dokonce stalo tématem posměšků – Vojtěch Cach například uvedl, že by chtěl jako lyžař jet na hory, protože sjezd bude opět stejně odložen.[11] Naopak vážně hovořil o složité a dlouhodobé přípravě sjezdu Václav Pekárek, který odklad dával do souvislosti se složitou situací ve vedení KSČ i v celé společnosti. „I naše strana se chystá nám pomáhat. Po tom všem, co napáchala ta banda (míněn Slánský a další obvinění komunističtí funkcionáři – pozn. mb), teprve teď strana nám dává pokyny, říká: takto asi… a učíme se to všichni. I my ve Svazu se to všichni učíme. (…) A rozhoduje předsednictvo Svazu? Ty jsi dostal oběžník, víš, kdo odložil sjezd, soudruhu Jariši? To byli činitelé vlády, činitelé strany. Když se na to podíváme, nakonec bylo moudré, že sjezd byl odložen. Máme zde XIX. sjezd KSSS, který ukazuje linii, máme vyřešenu bandu Slánského, o které jsme nevěděli. Máme stranickou konferenci. (…) Už jsme třikrát připravovali sjezd. To je hrozné, ale co můžeme dělat, to není v našich rukách."[12] Jan Pilař toto podřízení umělců politikům ještě doplnil informací, že předsednictvo SČSS se ohledně přípravy sjezdu sešlo s některými členy vlády a vedení KSČ a zde se potvrdilo, že sjezdové referáty vypracují Štoll a Taufer. V lednu 1953 bylo vyhlášeno, že sjezd se uskuteční 20.–22. 3. 1953; došlo již k pozvání některých zahraničních hostů. Východiskem pro jednání měl být XIX. sjezd KSSS.[13] Ihned po Stalinově smrti byl termín konání sjezdu posunut o měsíc na 24.–26. 4. 1953, po skonu Gottwaldově se skončilo s přípravou sjezdu a místo něho začala být preferována svazová konference. Nový termín sjezdu tehdy již určen nebyl.[14] V říjnu 1954 si ústřední výbor SČSS dal za jeden z úkolů na příští rok uspořádání druhého sjezdu spisovatelů, východiskem se měl stát připravovaný II. sjezd sovětských spisovatelů. Sjezdu SČSS měly předcházet konference věnované poezii, próze, marxistické literární kritice, překladatelství apod. Za členy ústředního výboru shrnul Karol Rosenbaum, že „jde o to, co aplikovat na celou literaturu z výsledků druhého sjezdu sovětských spisovatelů". A dodal, že „sjezd může být až v roce 1956. V SSSR byla roční kampaň pro přípravu druhého sjezdu velmi prozřetelně vedena. Musíme také takovou delší kampaň vést."[15] Celý rok 1955 tak byl předurčen k přípravě II. sjezdu SČSS.

Rozhodující akcí pro uskutečnění II. sjezdu SČSS tak byl II. všesvazový sjezd sovětských spisovatelů, který se konal 15.–27. 12. 1954. Sjezdu se zúčastnila také delegace SČSS, jejímiž členy byli Jan Drda, František Hečko a Marie Majerová. Drda podal zprávu o sjezdu na schůzi pléna ústředního výboru SČSS 11. 1. 1955. Hovořil o tomto „zdroji tvůrčích zkušeností", na němž se dostal do situace, kdy „opravdu byl zavalen bohatostí a mnohotvárností materiálů, které na sjezdu byly

11 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis plenární schůze Svazu československých spisovatelů konané dne 19. prosince 1952 v 19.30 v Klubu Svazu čs. spisovatelů v Praze, s. 16/3.

12 Ibid., s. 17/4–18/1.

13 LA PNP, fond SČSS, Zápis schůze ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů dne 12. ledna 1953, s. 37–39 a 42.

14 K tomu srov. též: Bauer, Michal: *Souvislosti labyrintu. Kodifikace ideologicko-estetické normy v české literatuře 50. let 20. století.* Praha, Akropolis 2009, s. 235–248.

15 LA PNP, fond SČSS, Zápis ze IV. pléna ÚV SČSS konaného dne 27. října 1954 v Praze, s. 37/1.

prodiskutovány a předneseny. (…) To je skutečně takové bohatství, že to bude vyžadovat od nás všech velké studium jak těch hlavních osnovných otázek, které byly na sjezdu diskutovány, tak jednotlivých dílčích otázek, ať se týkají prózy, literatury pro mládež, ať se týkají spolupráce spisovatelů s filmem a podobně."[16] Na sjezdu sovětských spisovatelů byly předneseny rozsáhlé referáty (Surkov hovořil 4 hodiny, jeho referát byl označován jako „generální", Simonov četl svůj text téměř 3 hodiny), v diskusi vystoupilo kolem 130 autorů; sjezd, podle Drdy monumentální obraz vývoje mnohonárodnostní sovětské literatury za posledních dvacet let, „vyjevil nerozbornou ideovou jednotu, strhující a povznášející, a manifestoval společné úsilí všech tvůrců sovětské literatury o její další rozvoj na vyšším stupni. Uvnitř tohoto jednolitého směru, vysoko vyzdvihujícího leninský princip stranickosti (…) a potvrzujícího tvůrčí metodu socialistického realismu jako jediného ideově-tvůrčího směru veškeré literatury socialistické společnosti, samozřejmě probíhal ujasňující boj názorů a konfrontace osobitých tvůrčích zkušeností jednotlivých spisovatelů. Ale i tato mnohotvárná a často prudká diskuse, velmi živě sledovaná a prožívaná všemi delegáty, byla vedena z jedné ideové platformy a měla jeden a všechny sjednocující cíl: odstranit překážky v cestě rozvoje sovětské literatury, vypořádat se s chybnými a falešnými teoriemi a s chybnou tvůrčí praxí některých děl, pronikavě osvětlit a tvůrčím způsobem rozvinout metodu socialistického realismu, očistit ji od vulgarizujících a zužujících tendencí, které pojem tvůrčí metody suspendovaly na pojem jediného tvůrčího stylu, odsoudit šedou, banální konvenci, vytyčit požadavek vysoké náročnosti na spisovatelskou práci i životní důležitost smělého hledání nových cest a nových uměleckých prostředků k nejlepšímu vyjádření bohatství a mnohostrannosti sovětského života a velké pravdy marx-leninských idejí."[17] Drda hovořil souhlasně o „moudré péči" komunistické strany o sovětskou literaturu i požadavcích na spisovatele ze strany ústředního výboru KSSS: „Být na výši úkolů socialistického realismu znamená mít hluboké znalosti skutečného života lidí, jejich citů a myšlenek, projevit hluboké porozumění k tomu, co prožívají, a umět to vše zobrazit poutavou a přístupnou uměleckou formou, jak to ztělesňují skutečné vzory realistické literatury. A to vše podat se správným pochopením velkého boje dělnické třídy a všeho sovětského lidu za další upevnění sovětské společnosti vybudované v naší zemi, za vítězství komunismu."[18] Na sjezdu se hovořilo o povolení existence rozmanitých proudů uvnitř socialistického realismu – což na jednu stranu naznačovalo možnost jistého pootevření dosavadní tuhé normy socialistického realismu, ale zároveň s tím zaznívalo, že tato metoda je stále jediná a platná. Individuální poetiky (Šolochovova, Erenburgova, Leonovova, Katajevova a dalších) tak byly označovány za bohatství sjednocujícího socialistického realismu, souběžně s tím byla řeč o usměrňování

16 LA PNP, fond SČSS, Zápis ze zasedání ústředního výboru československých spisovatelů konaného ve dnech 11. a 12. ledna 1955 v Hrzánském paláci. 1. den (11. ledna 1955), s. 1/5 a 2/1.

17 Ibid., s. 2/2–2/3.

18 Ibid., s. 2/3.

rozmanitosti a mnohotvárnosti do „správného řečiště tvůrčího soutěžení“,[19] hovořilo se o kladných hrdinech literárních děl, o pozitivním pólu v umění a o teorii bezkonfliktnosti, o náročnosti umění a uměleckém mistrovství, o venkovském románu a prózách z prostředí kolchozů, o mladých autorech, o literaturách různých národů a národností SSSR, o literární kritice, literatuře pro děti a mládež, o Stalinových cenách – kriticky – a oceňování autorů celkově apod. Jednání trvala velmi dlouho, obvykle se – podle Drdovy zprávy – jednalo od 10 do 15 hodin (ve druhé fázi sjezdu to bylo do 14 hodin) a potom od 18 do 22 hodin, tedy 9 (respektive 8) hodin denně. Na sjezd bylo pozváno 740 delegátů z různých částí Sovětského svazu a 69 zahraničních spisovatelů (například Ernst Fischer, Jack Lindsay, Jorge Amado, Anna Seghersová, Theun de Vries, Giovanni Germanetto, Nicolás Guillén, Jarosław Iwaszkiewicz, Mihai Beniuc, Mihail Sadoveanu, Nazim Hikmet, Louis Aragon, Elsa Trioletová, Pablo Neruda, Dobrica Ćosić; někteří z nich se zúčastnili i sjezdu SČSS v roce 1956).[20]

Dění v sovětské literatuře a ve Svazu sovětských spisovatelů podával Drda jako vzor, o problémech se tam diskutuje „samozřejmě ve vyšších obrátkách spirály a na vyšším stupni“.[21] (Podobně hovořil Drda i na širším fóru, na členském aktivu SČSS, který se sešel 28. 1. 1955 a na němž seznámil spisovatele se svou recepcí druhého sjezdu sovětských spisovatelů a s úkoly, které z toho odvíjel pro české autory.)[22] Určující role sovětské kultury a politiky zůstávala, podstatné však byly zmínky o širokých možnostech uvnitř socialistického realismu. Veškeré odstředivé tendence byly ovšem okamžitě odmítány: socialistický realismus byl myslitelný jen v souvislosti s tvorbou Maxima Gorkého a po spisovatelích se vyžadovala znalost jeho díla – „gorkovské pojetí stranickosti literatury“ bylo vyhlašováno i nadále jako základ. Podle Drdy bylo třeba se seznámit se všemi sjezdovými materiály, brzy se znovu sejít a diskutovat o významu tohoto setkání sovětských spisovatelů. Drda také hodlal o sjezdu sovětských autorů diskutovat jen v určitých intencích: zejména jak využít zkušeností z tohoto sjezdu, avšak nehodlal už otevřeně rozebírat, co z toho je akceptovatelné, co lze kritizovat a co je nepřijatelné.

V polovině března 1955 se sešla sekce básníků SČSS, na níž se znovu hovořilo o všesvazovém sjezdu, o vstupní slovo byl požádán Jiří Taufer, neboť byl tehdy

19 Srov.: Surkov, A. A.: O sostajanii i zadačach sovětskoj litěratury. In: Dorofějev, B. – Piměnov, B. (eds.): *Vtoroj vsesojuznyj s'jezd sovětskich pisatělej. 15–26 děkabrja 1954 goda. Stěnografičeskij otčet*. Moskva, Sovětskij pisatěl 1956, s. 10–37. Surkovův referát byl odměněn na závěr „bouřlivým, dlouhotrvajícím potleskem“ (ibid., s. 37). Srov. též: Surkov, A. A.: Současný stav a úkoly sovětské literatury. *Praha-Moskva* 5, 1955, č. 2, s. 3–31.

20 Srov.: Dorofějev, B. – Piměnov, B. (eds.): *Vtoroj vsesojuznyj s'jezd sovětskich pisatělej. 15–26 děkabrja 1954 goda. Stěnografičeskij otčet*, o. c., s. 595–604.

21 LA PNP, fond SČSS, Zápis ze zasedání ústředního výboru československých spisovatelů konaného ve dnech 11. a 12. ledna 1955 v Hrzánském paláci. 1. den (11. ledna 1955), s. 6/3.

22 Pasáže z Drdova projevu a úryvky z diskuse byly otištěny v *Literárních novinách*, stejně jako pozdravný telegram, který naši slovesní tvůrci poslali Svazu sovětských spisovatelů a v němž vyjádřili poděkování za cestu, již jim sovětští autoři ukazují – srov.: Za ideový ruch na spisovatelské frontě. *Literární noviny* 4, 1955, č. 6, s. 1 a 3–4.

publikován jeho příspěvek o sjezdu Velká přehlídka a velká příprava.[23] Taufer za „to nejcennější, co přinesl II. sjezd sovětských spisovatelů", považoval „svěží proud nových tvůrčích otázek, podnětů a teoretických myšlenek".[24] Diskuse, polemiky a náznaky rozporů považoval Taufer za zmatky, za rozkolísání hodnot – vše mělo směřovat k ujasněnosti, jednoznačnosti, definicím, přesto i v jeho vystoupení na schůzi básníků bylo znát jisté uvolnění jeho dosavadní rigidity v přístupu k umění, jež se například projevilo v jeho zmínce o spisovatelské individualitě. Své vystoupení však ukončil citátem z pozdravu ústředního výboru KSSS sovětským spisovatelům: službu tzv. pokrokovému umění považoval za závaznou. V následující diskusi bylo znát, jak čeští a slovenští spisovatelé chtěli dát najevo touhu po identifikaci se sovětským příkladem a za každou cenu hledali možnosti praktického použití toho, co bylo označováno jako příklad, jak to zde vyslovil za ostatní Jan Kopecký.[25] Podle Jaromíra Langa je třeba „aplikovat tento sjezd (sovětských spisovatelů – pozn. mb) na naše poměry".[26] Podobné debaty o sjezdu sovětských spisovatelů, které probíhaly od počátku roku 1955 na mnoha jednáních v SČSS a v dobovém tisku, směřovaly k jednomu základnímu cíli: byl to začátek přípravy II. sjezdu Svazu československých spisovatelů – v sekci básníků to vyslovil Jan Noha a podpořil ho Jiří Kolář.[27]

Od počátku roku 1955 začal být postupně připravován II. sjezd SČSS, se zvyšující se intenzitou a podle vzoru II. sjezdu sovětských spisovatelů. Na základě usnesení 6. pléna ÚV SČSS ze dne 24. 3. 1955 a po svolení politbyra ÚV KSČ bylo schváleno svolání II. sjezdu SČSS na duben 1956 a na schůzi 7. pléna ÚV SČSS dne 18. 5. 1955 byl vydán dokument o svolání sjezdu i s tématy devíti referátů, jejichž zaměření kopírovalo témata referátů ze sjezdu sovětských spisovatelů: O stavu a úkolech československé literatury (jako referující byl určen Jan Drda), Za další sblížení a tvůrčí spolupráci české a slovenské literatury (Karol Rosenbaum), Literatura pro mládež a děti – důležitý prostředek socialistické výchovy nových pokolení (Josef Věromír Pleva a František Hečko), Rozezpívejme v naší poezii myšlenky a city nového člověka (Vítězslav Nezval a Ján Kostra), Za pravdivé a přesvědčivé zobrazení naší skutečnosti – o problémech prózy (Marie Pujmanová a Vladimír Mináč), O situaci a úkolech dramatické tvorby (Miloslav Stehlík a Peter Karvaš), Za tvůrčí spolupráci spisovatelů a filmových pracovníků (Václav Řezáč), O stavu a úkolech literární teorie a kritiky (Jan Mukařovský), Zvýšit mistrovství překladu umělecké literatury (Erik Adolf Saudek a Zora Jesenská). V některých případech bylo složité najít autory referátů, respektive přesvědčit ty

23 Taufer, Jiří: Velká přehlídka a velká příprava. (Přemýšlení o poučeních II. sjezdu sovětských spisovatelů.) *Nový život* (7) 1955, č. 2, s. 109–114, č. 3, s. 221–232. V dobovém tisku, včetně *Literárních novin*, bylo tehdy publikováno mnoho dalších textů reflektujících II. sjezd sovětských spisovatelů.

24 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis plenární schůze sekce básníků Svazu československých spisovatelů konané dne 15. března 1955 v Klubu spisovatelů v Praze, s. 1/3.

25 Podobu diskuse do značné míry určil Nezval, který Taufera označil za učitele pro ostatní literární kritiky a teoretiky; Nezvalovo kladné hodnocení přejali někteří další účastníci schůze, např. Lumír Čivrný.

26 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis plenární schůze sekce básníků Svazu československých spisovatelů konané dne 15. března 1955 v Klubu spisovatelů v Praze, s. 15/1.

27 Ibid., s. 25/1.

vybrané, aby se napsání textu ujali. Původně určený autor referátu o literatuře pro děti J. V. Pleva text nenapsal (omluvil se ze zdravotních důvodů), náhradou byl vybrán Řezáč, jehož měl zase vystřídat Milan Jariš coby autor referátu o filmu, nakonec se podařilo získat souhlas Marie Majerové, která „projevila ochotu převzít vypracování referátu o dětské literatuře na II. sjezd, čímž bylo pomoženo z krize v této záležitosti".[28] O slovenské literatuře pro děti a mládež nehovořil na sjezdu Hečko, místo něho referát napsal Jozef Horák. O slovenské poezii nereferoval určený Kostra, nýbrž Alexander Matuška. Referát o české próze měla sice napsat Marie Pujmanová, která se však také ze zdravotních důvodů omluvila, její náhradník Jiří Hájek referát rovněž nenapsal, stejně jako Josef Rybák, kterého v listopadu 1955 navrhoval Drda – předsednictvo ÚV SČSS tento návrh schválilo a předložilo stranické skupině ústředního výboru Svazu. Po neúspěchu tohoto řešení byl osloven Mináč s prosbou, aby vypracoval společný referát o české a slovenské próze; nakonec referát napsal Buriánek. Podobně o filmu měl původně hovořit Václav Řezáč, avšak onemocněl a místo něho byl vybrán Brousil, který ale ihned po zadání upozorňoval, že v době sjezdu by měl být jako člen poroty na filmovém festivalu v Cannes; referát o spolupráci literárních a filmových tvůrců na sjezdu skutečně nezazněl. Autorem referátu o českém překladatelství se zase nestal Saudek, třebaže s tím původně souhlasil, na sjezdu o tomto tématu referovala pouze Jesenská. O tom, že někteří autoři skutečně referát napsat nechtěli, svědčí formulace ze zápisu jednání pléna ÚV SČSS z července 1955: „ÚV SČSS ukládá předsednictvu Zväzu slovenských spisovateľov, aby znovu projednalo se soudruhem F. Hečkem otázku referátu o dětské literatuře na II. sjezdu čs. spisovatelů. Nepodaří-li se předsednictvu Zväzu přesvědčit soudruha Hečka, je předsednictvo Zväzu povinno nejdéle do 20. července t. r. oznámit jiného referenta schváleného předsednictvem Zväzu."[29]

Autoři pečlivě připravovaných referátů měli vycházet ze vzoru II. sjezdu sovětských spisovatelů, kde zazněla tato témata devíti referátů a koreferátů: O současném stavu a úkolech sovětské literatury (Alexej A. Surkov), Sovětská literatura pro děti a mládež (Boris N. Polevoj), O sovětské poezii (Samed Vurgun), O sovětské umělecké próze (Konstantin M. Simonov), Sovětská dramatická tvorba (Oleksandr Kornijčuk), O sovětské filmové dramatické tvorbě (Sergej A. Gerasimov), Překlady krásné literatury národů SSSR (Pavel G. Antokolskij, Muchtar O. Auezov, Maksim F. Rylskyj), O hlavních problémech sovětské kritiky (Boris S. Rjurikov), Současná světová pokroková literatura (Nikolaj S. Tichonov).[30]

Referáty měly „vyjadřovat kolektivní mínění ÚV Svazu", v takové podobě byly předloženy ÚV SČSS a postupně i ústřednímu výboru KSČ; termíny byly určeny tak-

28 LA PNP, fond SČSS, Zápis o schůzi pléna předsednictva ÚV SČSS konané dne 9. srpna 1955 v kanceláři s. V. Řezáče v Praze I, Národní 9, s. 1.

29 LA PNP, fond SČSS, Usnesení ze zasedání 8. pléna ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů konaného dne 7. 7. 1955 v Praze II, Příkopy 10, s. 2.

30 Srov.: Dorofějev, B. – Piměnov, B. (eds.): *Vtoroj vsesojuznyj s'jezd sovětskich pisatělej. 15–26 děkabrja 1954 goda. Stěnografičeskij otčet*, o. c. Stěžejní texty z tohoto sjezdu byly publikovány v českém překladu ve 2., 3. a 4. čísle měsíčníku *Praha–Moskva* v roce 1955. Srov. též: Bauer, Michal: *Souvislosti labyrintu*, o. c., *s.* 289 ad.

to: teze do 30. 10. 1955 (ve skutečnosti byly přečteny a diskutovalo se o nich na schůzích pléna ÚV SČSS 5. 1. a 13. 1. 1956 a poté byly předloženy ke schválení ústřednímu výboru KSČ), referáty v plném znění nebo alespoň v podrobném konceptu do 28. 2. 1956, vyňat byl z tohoto termínu Drdův referát, který měl být ÚV KSČ jako hlavní referát sjezdu předložen nejpozději 15. 3. 1956.[31] Postupně byly předkládány politbyru ÚV KSČ další záležitosti související se sjezdem: zpráva o výsledcích zasedání ÚV SČSS k problematice svazového tisku (co nejdříve po schůzi pléna ÚV Svazu v březnu 1955), návrhy na organizační a finanční zajištění sjezdu a soupis domácích a zahraničních hostů (do 31. 12. 1955), návrh na nové složení ÚV SČSS (do 31. 1. 1956).[32] Jak je zřejmé, o možnosti svobodné volby na sjezdu se neuvažovalo, demokratické postupy zde byly nepřijatelné. Ačkoli měl být nový ústřední výbor SČSS zvolen na sjezdu, jeho složení bylo určeno dopředu.

Program sjezdu byl dán stranickým orgánům ke schválení v listopadu 1955 a poté 12. schůzi pléna ÚV SČSS. Od září 1955 začaly být v rámci předsjezdové kampaně pořádány zájezdy spisovatelů do různých krajů Československa a na mnoha místech besedy se čtenáři. Bylo rozhodnuto, že od září 1955 do začátku sjezdu bude každý měsíc – kromě druhé poloviny září, kdy byla naplánována cesta na Slovensko – vyslána po Čechách a Moravě tříčlenná delegace, „vedená předním spisovatelem", na dvou- až třídenní zájezd, jehož cílem budou krajská a okresní města, kde se uskuteční velký literární večer za účasti celé delegace; poté budou následovat besedy jednotlivých členů výpravy v závodech, vesnicích a školách tak, aby se uskutečnila denně jedna beseda. (Jiří Marek posléze navrhl, aby se nezapomínalo na vzorná JZD a aby se „svolaly předsjezdové kulturní aktivity", které se budou skládat „ze dvou oddílů: jednak z literárního večera a z kulturního aktivu, kde by se hovořilo o kulturní problematice kraje, kde by ke slovu přišli místní spisovatelé, kulturní pracovníci".)[33] Kromě toho se měli spisovatelé setkávat s kulturními a osvětovými pracovníky, navštívit knihovny apod. Na druhou polovinu září byl organizován zmíněný čtrnáctidenní zájezd pěti tříčlenných skupin na Slovensko, do každé skupiny byl požadován jeden básník, jeden prozaik a jeden dramatik. Všech 15 autorů mělo jet na velký večer do Bratislavy a pak se rozjet do různých oblastí Slovenska a uskutečnit opět jednu besedu denně. Závazně se počítalo s Majerovou, Pujmanovou, Řezáčem, Drdou, Sekerou jako prozaiky, Nezvalem, Závadou, Branislavem, Kainarem jako básníky a Stehlíkem, Káňou, Cachem, Klímou jako dramatiky. Na každou středu byl naplánován v Klubu spisovatelů v Praze umělecký večer, na němž měli vystupovat i jiní umělci, nejen spisovatelé. Pro pražskou Městskou knihovny pak byly určeny velké literární večery o současné české próze (prosinec 1955), současné slovenské literatuře (leden 1956) a současné české poezii (únor 1956); podobně v Brně a Ostravě byly připravovány večery o současné české poezii. Svaz slovenských spisovatelů or-

31 LA PNP, fond SČSS, Usnesení ze schůze 6. pléna ÚV SČSS konané dne 24. a 25. 3. 1955 na Dobříši, s. 3.

32 Ibid.

33 LA PNP, fond SČSS, Usnesení 7. pléna ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů konaného ve dnech 17. a 18. května 1955 na Dobříši, s. 3.

ganizoval samostatně množství zájezdů, besed a literárních večerů na Slovensku.[34] Tajemník Svazu Jan Noha musel podávat sekretariátu SČSS z každého zájezdu písemnou zprávu, člen sekretariátu Jan Otčenášek informoval o zájezdech v tisku, zkušenosti z těchto akcí se dále přenášely do sekcí Svazu a podílel se na nich i národní podnik Kniha. Protože někteří spisovatelé nechtěli na zájezdy jezdit, byli oba posledně jmenovaní pověřeni, aby zajišťovali „účast známých spisovatelů" (například do kraje České Budějovice byla vyslána delegace ve složení J. Sekera jako vedoucí, F. Hrubín, L. Čivrný, B. Říha, M. Florian, F. Kubka, M. Dušková, J. Charvátová, J. Noha a Z. Bezděková, na Jihlavsko F. Rachlík, L. Fikar, J. Mareš, M. Bureš, L. Stehlík,[35] posledními byly v březnu zájezdy do kraje Ústí nad Labem, Pardubice a ještě počátkem dubna 1956 Olomouc, celkem jich bylo v českých zemích 12, každého se účastnilo 10 až 20 autorů, byly v průměru třídenní a končily setkáním spisovatelů s knihovníky a osvětovými pracovníky kraje; podobně probíhaly zájezdy na Slovensku, přičemž české delegace byly doplňovány slovenskými autory a naopak),[36] připravovali „hodnotné programy" a „podle potřeby přizvali ke spolupráci divadelní režiséry a herce", každé setkání mělo začít vysvětlením významu sjezdu spisovatelů a celkově se zaměřit na propagaci této akce.[37]

Všem tématům byla věnována pozornost především v podobě konferencí (o současné dramatické tvorbě v květnu 1955, o poezii v červnu 1955, seminář o S. K. Neumannovi v říjnu 1955, konference o literatuře pro mládež taktéž v říjnu 1955, konference o S. K. Neumannovi v únoru 1956, konference o próze v březnu 1956 – všechny konference byly opět předem určeny, stanoveni autoři referátů a jejich referáty byly dopředu probrány na zasedáních ÚV SČSS) a rozsáhlých diskusí na stránkách českých i slovenských kulturních periodik i deníků. Dále byla provedena tzv. revize členského seznamu v sekci básníků, prozaiků, dramatiků, v sekci filmové, v komisi pro literární teorii a kritiku i v kruhu překladatelů. Na zasedání ÚV SČSS se museli vždy dostavit předsedové sekcí a komisí Svazu, aby podávali zprávy o jejich činnosti. Totéž se týkalo i brněnské a ostravské pobočky Svazu, jejichž zástupci nyní museli jezdit do Prahy a informovat ÚV SČSS o tom, co se děje v těchto místech. Pro svazová periodika byly přesně popsány úkoly, jaké texty, od jakých autorů a kdy zde mají být publikovány. Vše bylo realizováno – pod označením diskuse, respektive předsjezdová tisková spolupráce – i z toho důvodu, aby se ukázalo, která témata by mohla být na sjezdu vnímána jako problematická; argumentace v těchto bodech musela být ze strany předsednictva přesvědčivá a nesměla být improvizovaná.

Na konci července 1955 se uskutečnila porada šéfredaktorů a zástupců svazového tisku, kterou organizoval Josef Sekera, aby došlo podle zadání ústředního výboru

34 LA PNP, fond SČSS, 6. plénum ÚV SČSS 24. a 25. III. 1955 na Dobříši, Usnesení ze schůze 6. pléna ÚV SČSS konané dne 24. a 25. 3. 1955 na Dobříši, příl. Návrh zájezdů a besed spisovatelů a literárních večerů před sjezdem v období od září 1955 do dne sjezdu, s. 1–2.

35 LA PNP, fond SČSS, Zápis 44. schůze ideově tvůrčího sekretariátu konané 22. září 1955, s. 2.

36 LA PNP, fond SČSS, Zpráva o zájezdech spisovatelů mezi čtenáře do jednotlivých krajů, s. 1–3.

37 LA PNP, fond SČSS, Usnesení 47. schůze sekretariátu SČSS konané dne 8. 11. 1955 v 9.00 hod., s. 2.

SČSS k vypracování tzv. akčního plánu předsjezdové kampaně. Akce se zúčastnili předseda Svazu Drda, za sekretariát organizační referentka M. Malíková, tiskový referent K. Mrzena a Sekeru zastupoval J. Otčenášek, za sekretariát ÚV KSČ V. Pelíšek a B. Jirková, byli zde i zástupci všech svazových periodik – *Literárních novin* (J. Pilař a J. Putík), *Nového života* (F. Branislav, F. Nechvátal a V. Stejskal), *Května*, jehož 1. číslo bylo teprve připraveno k vydání (B. Březovský a J. Šotola), *Hosta do domu* (B. Macák), *Kultúrneho života* (P. Berta a V. Mináč), *Slovenských pohľadov* (J. Špitzer, který zastupoval nepřítomného šéfredaktora A. Matušku, a J. Bžoch). Tato schůzka byla jedním z důležitých jednání té doby, na nichž se projevila vedoucí role komunistické strany i to, jakou důležitost sjezdu spisovatelů ÚV KSČ přikládá a jak si představuje podobu předsjezdové kampaně i sjezdu samotného. Vedoucí kulturního oddělení ÚV KSČ Václav Pelíšek zadal šéfredaktorům českých a slovenských literárních periodik úkoly, které byly určeny v tomto centrálním orgánu komunistické strany. Požadoval co největší zapojení spisovatelů a umělců (na sjezd měli být pozváni zástupci všech uměleckých svazů: „ÚV přikládá sjezdu obrovskou důležitost nejen pro literaturu, neboť je to skutečně otázka celé naší kultury, to je třeba si uvědomit, takže my dnes spíš se budeme snažit, aby se všichni pracovníci vyjádřili především k literatuře, a zadruhé to bude velká společenská událost u nás vůbec“),[38] důraz položil na devět témat sjezdových referátů, avšak za ještě podstatnější považoval, aby ke sjezdovým tématům – která Pelíšek označoval za témata nikoli literární, ale spojující lidi, týkající se celé společnosti – vystoupili všichni členové Svazu spisovatelů: představoval si 350 předsjezdových a sjezdových vyjádření. „Nestane-li se tak, pak musíme svolat všechny spisovatele, svolat stranický aktiv a ptát se, jak je to možné, a musíme se ptát, jaký je jejich občanský profil.“[39] Je zřejmé, že tento požadavek, hraničící s nátlakem, byl motivován potřebou vědět, co si kdo myslí, respektive co je schopen a ochoten na veřejnosti vyjádřit. Na sjezdu neměla být připuštěna žádná překvapení a ne(s)mělo se dít nic nečekaného. Vše se mělo projevit již v předsjezdové diskusi a článcích publikovaných zejména ve svazovém tisku, na což měli šéfredaktoři těchto periodik – Pilař za *Literární noviny*, Branislav za *Nový život*, Březovský za *Květen*, Macák za *Hosta do domu*, Mináč za *Kultúrny život* a Matuška za *Slovenské pohľady* – společně s dalšími

38 LA PNP, fond SČSS, Zápis z porady šéfredaktorů a zástupců svazového tisku SČSS konané dne 29. července 1955 v 9.30 hod. v místnosti hlavního tajemníka J. Sekery, s. 6.

39 Ibid., s. 10. Jiným způsobem zapojení všech členů SČSS měla být akce, s níž přišel Český literární fond. Jeho ředitel Bohumír Polách seznámil v únoru 1956 předsednictvo ÚV SČSS s plánem zahájit „akci Každému tvořícímu spisovateli umožnit poznání SSSR“. Během tří až čtyř let měli všichni „spisovatelé, kteří soustavně pracují a dosud Sovětský svaz nepoznali“, dostat cestovní příspěvek na cestu do SSSR. Ještě v roce 1956 takto mělo vyjet 80 spisovatelů. Ačkoli předsednictvo vzalo „s velikou radostí toto rozhodnutí výboru ČLF na vědomí“, akce se nikdy neuskutečnila. LA PNP, fond SČSS, Usnesení schůze předsednictva ÚV SČSS konané dne 6. února 1956, s. 8. Sám Svaz v roce 1956 vyslal do SSSR téměř 20 autorů – 3 literární kritiky na studijní zájezd, 1 dramatika na studijní pobyt, 3 spisovatele na rekreační pobyt, 9 autorů na studijní pobyt (mělo jít o stejnou delegaci, která byla v Sovětském svazu v roce 1955), a 3 mladé vědecké pracovníky na studijní pobyt k získání materiálů pro vědeckou práci o SSSR. LA PNP, fond SČSS, Usnesení 11. schůze pléna ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů konané ve dnech 5. a 6. ledna 1956 v Klubu čs. spisovatelů v Praze, příl. Návrhy cest do zahraničí v roce 1956, s. 1.

redaktory dohlédnout a za to také odpovídali (proto byl v tomto předsjezdovém období zvýšen počet redaktorů – podle tehdejší rétoriky došlo ke „kádrovému posílení" redakcí).[40] Členové ÚV KSČ nechtěli nic ponechat náhodě, vše bylo třeba (z)kontrolovat: jedním z dokladů bylo například sestavení seznamu lidí, kteří dělali disertace z oblasti české a slovenské literatury, a kontrola toho, kde v roce 1955 pracují, zda se věnují literatuře, nebo jsou mimo ni: „Jeden z nich pracuje dnes ve Státní bance, ale takových je i víc. Jsou to lidé, kteří dělali své disertační práce o literatuře půl roku a my o nich nevíme."[41] Získávání informací bylo základní a prvotní skutečností, na niž byl položen důraz (a na níž také fungoval tehdejší režim), takže například na ÚV KSČ věděli, že v Ostravě „jedna žena, manželka horníka, dělá besedy o dětské literatuře".[42] Z informací se pak vytvářela strategie postupů. Z diskuse redaktorů s funkcionářem svazovým (Drdou) a stranickým (Pelíškem) vyplynulo, že mezi spisovateli existuje atmosféra strachu a že se bojí psát, takže sám člen ÚV KSČ přiznal: „Mluvilo se tu o nějaké atmosféře strachu, lhostejnosti a nechuti vyslovit názory a obavy před nepříjemnostmi. To je všechno správné vidět, určitě taková atmosféra je a je z toho nutno vyvodit důsledky. Samozřejmě jsou to důsledky pro stranu i pro Svaz."[43] Pelíšek žádal, aby stejně jako v Sovětském svazu byli „pranýřováni" spisovatelé, kteří odmítnou vystoupit a projevit se: „To je námět na redakční článek o únikových tendencích před sjezdem a je nutno rozrazit to, pranýřovat a vyvolat proti tomu mínění. (…) Teď jde o to ostře, společně, nesmlouvavě, pravdivě proti těmto zjevům postupovat, rozbít je a vytvořit atmosféru takovou, aby spisovatelé psali. Nezbytně k tomu musí přispět článek ve svazovém tisku a řada taktických kroků našeho tisku."[44] Pelíškovo vyjádření, jako představitele ÚV KSČ, že je třeba každého přinutit, aby se vyjádřil – absence svobodné vůle a volnosti byla samozřejmostí –, ukazuje podobu existence jedince v totalitním režimu a jeho smysl pro tento systém: smysl z hlediska použitelnosti. Úkoly a instrukce pro spisovatele v souvislosti s II. sjezdem vydává ústřední výbor KSČ, stejně jako v Sovětském svazu ÚV KSSS: rámec je tedy dán a z něho všichni měli vycházet a řídit se jím. Jedním dechem však Pelíšek hovořil o tom, že neexistuje stanovisko ÚV KSČ, ale názory jeho jednotlivých členů: v roce 1955 byla patrna nejistota a opatrnost i v tomto ústředním orgánu, napětí mezi řídící a určující rolí na jedné straně a snaha vyvléci se z odpovědnosti na straně druhé byly přítomny v různých podobách. Nejradikálněji se snažilo držet podobu rigidity počátku 50. let několik jedinců, mezi nimi na čelném místě Ladislav Štoll, jehož jméno na tomto jednání také zaznělo – jako toho, kdo stanoví pravidla podle svého.

40 Do redakce *Literárních novin* byli například více než rok před sjezdem, v březnu 1955, posláni J. Hájek, A. J. Liehm, M. Macková, J. Urbánková, J. Řezáč a K. F. Sedláček – srov.: LA PNP, fond SČSS, 6. plénum ÚV SČSS 24. a 25. III. 1955 na Dobříši, Usnesení ze schůze 6. pléna ÚV SČSS konané dne 24. a 25. 3. 1955 na Dobříši, s. 5.

41 LA PNP, fond SČSS, Zápis z porady šéfredaktorů a zástupců svazového tisku SČSS konané dne 29. července 1955 v 9.30 hod. v místnosti hlavního tajemníka J. Sekery, s. 10.

42 Ibid.

43 Ibid., s. 19–20.

44 Ibid., s. 20.

Příprava sjezdu byla v roce 1955 celoročním tématem. Dne 18. 5. 1955 se ÚV SČSS usnesl, že oficiální oznámení o uspořádání sjezdu publikuje v tisku 28. 5. 1955. Toho dne také v *Literárních novinách* vyšla zpráva o zasedání a usnesení ÚV SČSS s tématy devíti referátů a pěti hlavními úkoly sjezdu, které byly určeny ústředním výborem KSČ: 1) zhodnotit „vývoj" literatury před rokem 1945 a zhodnotit, jak česká a slovenská literatura za deset let od osvobození „plnila své poslání v socialistické výchově lidu"; 2) „dobudovat morálně politickou jednotu československé literatury při plnění úkolů socialistické výchovy pracujících a upevnit princip stranickosti v celé naší literární tvorbě"; 3) „vyzvednout tvůrčí rozvíjení metody socialistického realismu v umělecké tvorbě, svést boj s recidivami formalismu a nebezpečím schematismu", za základní estetický požadavek byla označena jednota obsahu a formy; 4) „projednat zásadní ideové, teoretické a estetické otázky literární tvorby, jejichž řešení významně pomůže k dalšímu kvalitativnímu růstu naší literatury"; 5) „kriticky zhodnotit dosavadní činnost a pracovní metody" SČSS.[45] Do Klubu spisovatelů byla svolána tisková konference, na níž byli novináři seznámeni s přípravou sjezdu a jeho předpokládanou podobou; v Bratislavě tutéž akci uspořádal Svaz slovenských spisovatelů.

S blížícím se termínem konání se intenzita akcí zvyšovala. Mnohé se měnilo a zpřesňovalo. V listopadu bylo určeno, že zahraničních hostů bude celkem 38 z 24 zemí, stanovována byla i náplň jejich pobytu (kromě sjezdu měli být odvezeni na Slovensko a do okolí Prahy), objevovaly se další návrhy, kdo všechno by měl být pozván (z delegátů politických i odborných z univerzit a vědeckých institucí, hostů z dalších kulturních oblastí, novinářů, velkých pražských závodů a továren, zastupitelských úřadů), program byl dále precizován, jednotlivé sjezdové dny měly začínat referáty (dopoledne), po nichž měla následovat diskuse (odpoledne a večer), přičemž čas vymezený referátům byl zkrácen a naopak prodloužena doba na diskusi. Pro *Literární noviny* bylo třeba zařídit zvýšený příděl papíru o 20 500 kg, neboť se počítalo se třemi zvláštními čísly a třemi rozšířenými vydáními běžných čísel (celkem činilo rozšíření *Literárních novin* 44 stran). Počítalo se s tím, že sjezdové materiály vyjdou knižně; bylo tak realizováno vydání referátů v podobě samostatných brožurek, které byly považovány za praktičtější než jedna publikace se všemi referáty, eventuálně s diskusními příspěvky – v tom případě by však nároky na papír a finance ještě vzrostly. Všechny návrhy musely být ještě dopracovány sekretariátem SČSS a předloženy ÚV KSČ k posouzení a ke schválení.[46]

Podoba sjezdu SČSS i obsah tezí a referátů byly pak detailně určeny po pobytu tzv. studijní delegace SČSS v SSSR ve dnech 1.–15. 12. 1955. Původní složení delegace bylo velmi skromné: měli ji tvořit Milan Lajčiak a Josef Sekera jako hlavní tajemník SČSS. Lajčiaka nahradil brzy Jan Pilař, který se jako šéfredaktor *Literárních novin* měl seznámit s předsjezdovou přípravou v časopise *Litěraturnaja gazěta* (když byl

45 Za socialistický rozmach československého písemnictví. Usnesení ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů. *Literární noviny* 4, 1955, č. 22, s. 1.

46 LA PNP, fond SČSS, Usnesení schůze předsednictva ÚV SČSS konané dne 28. 11. 1955 v 9 hod., s. 3–4.

Pilař s delegací v SSSR, chodil do redakce tohoto periodika téměř denně). V květnu 1955 vzešla z ÚV SČSS žádost, aby ÚV KSČ souhlasil s vysláním „delegace čs. spisovatelů do SSSR za účelem poznání zkušeností z II. sjezdu sovětských spisovatelů“.[47] V červenci 1955 předložily sekretariát a zahraniční komise ÚV SČSS nový návrh: do Sovětského svazu měli jet Jan Drda, Peter Karvaš, Vladimír Mináč, Vítězslav Nezval, Josef Věromír Pleva, Marie Pujmanová, Karol Rosenbaum, Miloslav Stehlík (ti všichni měli vypracovat pro II. sjezd SČSS referáty), dále Jan Pilař (který řídil předsjezdovou kampaň v *Literárních novinách*), Josef Sekera (měl na starost organizační přípravu sjezdu) a na návrh předsednictva Svazu slovenských spisovatelů Ctibor Štítnický. Také toto složení nebylo definitivní a došlo v něm ke změnám, na jejichž základě měla delegaci vést Pujmanová, s níž měli jet Nezval, Sekera, Mináč, Karvaš, Štítnický, Pilař a nově Václav Řezáč, Milan Jariš a Erik Adolf Saudek. Místo Pujmanové, která onemocněla a vzdala se cesty do SSSR, byl vedoucím jmenován Řezáč, který však také vzápětí onemocněl a v listopadu 1955 ho v čele delegace nahradil Drda. Do Moskvy nakonec odletěla výprava ve složení Jan Drda, Vítězslav Nezval, Jan Mukařovský, Josef Sekera, Jan Pilař, Zora Jesenská (většinu pobytu však strávila v Moskvě v nemocnici), Ctibor Štítnický, Peter Karvaš a Vladimír Mináč. Časté změny v obsazení delegace byly způsobeny nechutí některých autorů do SSSR odcestovat, nemocí i napětím, které ve Svazu spisovatelů i ve společnosti vládlo.

Členové delegace byli znovu podrobně informováni o průběhu II. všesvazového sjezdu sovětských spisovatelů a byla jim doporučena podoba sjezdu SČSS. Svazoví funkcionáři z SSSR kladli důraz na „razgavor pered sjezdom“, tato předsjezdová diskuse se odehrávala v tisku, rozhlase, televizi, kinožurnálech, setkáních se čtenáři (například v Moskvě se uskutečnilo před sjezdem 360 besed spisovatelů v závodech, školách, různých institucích). Příprava sjezdových referátů probíhala téměř celý rok, jejich autoři měli k dispozici šesti- až osmičlenné skupiny konzultantů (něco podobného bylo poté navrženo i u nás, ale realizace byla skromnější, patrně především z důvodu krátké doby, která do sjezdu zbývala), teze referátů byly „posouzeny“ na svazovém sekretariátu a hotové referáty na předsednictvu. Čeští a slovenští autoři referátů konzultovali jejich znění s funkcionáři z vedení Svazu sovětských spisovatelů, kteří navrhovali též délku referátů i počet a délku diskusních příspěvků na sjezdu SČSS, stejně jako konání schůze stranické skupiny těsně před sjezdovým jednáním. Na sjezdu sovětských spisovatelů vystoupilo 127 diskutujících, z nich „polovina předem prodiskutovala své vystoupení na sekretariátě Svazu, takže soudruzi mohli operativně řídit diskusi a nepřipustit, aby rozbředla nebo se svezla na nesprávnou kolej. To neznamená, že ovlivnila to, co se mluvilo, ale že věděla, o čem se asi bude mluvit.“[48]

47 LA PNP, fond SČSS, Usnesení 7. pléna ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů konaného ve dnech 17. a 18. května 1955 na Dobříši, s. 7.

48 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis ze zasedání ÚV SČSS dne 5. ledna 1956, příl. Zpráva o zájezdu studijní delegace Svazu čs. spisovatelů do Sovětského svazu ve dnech 1.–15. prosince 1955 přednesená vedoucím delegace předsedou Svazu čs. spisovatelů soudruhem Janem Drdou na zasedání 11. pléna ÚV SČSS dne 5. 1. 1956, s. 8. Text Drdovy zprávy byl publikován v periodiku *Tvar* 11, 2000, č. 14, s. 14–15.

Organizátoři sjezdu SČSS dostali doporučení, aby v Praze diskutovalo 90 až 100 autorů, sovětští konzultanti nesouhlasili s představou českých a slovenských tvůrců, že referáty zaberou 24 hodin sjezdového času a diskuse 20 hodin; radili čas pro referáty o 4 až 6 hodin zkrátit a prodloužit dobu diskuse. Zároveň hovořili o některých tématech, jež by mohla přinést komplikace, například otázka stranickosti či tvůrčí svobody (o cenzuře se potom ve svých diskusních příspěvcích na sjezdu SČSS zmínili F. Hrubín, V. Kaplický, K. Lazarová nebo J. Mareš). Sovětští spisovatelé a činovníci Svazu na tato „problematická" témata upozorňovali a nabádali k důkladné přípravě, neboť hrozilo nebezpečí, že členové SČSS budou „nesprávně pokládat otázky nebo hlásat vyloženě chybné názory", na to „musíme být předem připraveni, kdo na takové chybné názory bude odpovídat, a musíme se postarat, aby tato odpověď byla jasná, správná a přesvědčivá. Tam se nesmí nic svěřovat improvizaci."[49]

Velké překvapení u sovětských svazových funkcionářů vzbudila příprava složení nového ústředního výboru SČSS, který měl být zvolen na sjezdu. Požadovali větší kontrolu: tedy než bude návrh kandidátky předložen – k 31. 1. 1956 – oddělení kultury ÚV KSČ, považovali za nutné ho probrat v stranické skupině (tzv. partgrupě) ÚV SČSS nebo na samostatném aktivu členů-komunistů v SČSS. Československá delegace se dozvěděla, jak se připravovalo nové vedení Svazu sovětských spisovatelů: kandidátku vypracovala před sjezdem stranická skupina „pravlenija Sojuza" za účasti sekretáře ÚV KSSS a sekretáře městského výboru KSSS města Moskvy. O každém navrženém kandidátovi se hlasovalo zvlášť. Vedoucí sekretář Svazu Alexej Surkov potom seznam opsal ve dvou exemplářích – jeden uschoval ve Svazu spisovatelů a druhý předložil oddělení kultury na ÚV KSSS, které ji předložilo ke schválení příslušnému stranickému orgánu. V den volby na sjezdu byla nejprve svolána stranická skupina sjezdu, kterou řídil sekretář ÚV KSSS, tato sjezdová stranická skupina znovu o kandidátce diskutovala. Teprve potom bylo zahájeno zasedání sjezdu, jemuž byla kandidátka předložena jménem stranické skupiny sjezdu. (O úloze stranických skupin ve Svazu sovětských spisovatelů byla řeč i později: v každém městě, kde má svou organizaci Svaz, je také stranická organizace tohoto Svazu spisovatelů, která je bezprostředně podřízena stranické organizaci městského výboru komunistické strany, zde musejí být organizováni všichni členové Svazu komunisté, s výjimkou těch, kteří zaujímají jako komunisté vedoucí postavení někde jinde.) Složení nového ÚV SČSS mělo tak být pečlivě připraveno již před sjezdem.

Podle Drdy měl pobyt studijní delegace v Sovětském svazu pro její členy i „pro přípravu našeho sjezdu veliký význam". Sjezd byl připravován jako striktně a detailně naplánované setkání autorů, kteří chtěli a museli „spolubudovat svým dílem nový společenský řád", při němž „nelze dělat žádné ideové kompromisy", a princip stranickosti zůstával „naším základním principem a metoda socialistického realismu fundamentální metodou".[50]

49 Ibid., s. 8.

50 Ibid., s. 12.

Na stejném zasedání v lednu 1956 bylo – kromě probrání tezí referátů M. Majerové, V. Nezvala, V. Mináče a J. Horáka – také schváleno ustavení a složení sedmi sjezdových komisí, které měly zajistit přípravu sjezdu a jeho průběh. Předsedou komise pro stanovy byl určen K. Nový, jejími členy J. Drda, L. Fikar, I. Kusý, P. Horov, J. Pilař, J. Sekera a tajemníkem J. Bureš; zabývala se vypracováním návrhu na změny stanov SČSS pro sjezd. V čele komise rezoluční, která měla na starost návrh sjezdových usnesení, včetně rezoluce, dále dopisy ÚV KSČ, prezidentu republiky, Svazu sovětských spisovatelů, byl K. Rosenbaum, členy F. Buriánek, V. Egri, J. Hájek, F. Hečko, H. Jasiczek, J. Kainar, M. Lajčiak, A. Matuška, O. Šafránek, J. Taufer a tajemníkem byl J. Tichý. Technické zabezpečení průběhu sjezdu obstarávala komise organizační, jejímž předsedou byl J. Sekera, členy E. Kolár, F. Kožík, B. Polách, F. Pavlíček, L. Mňačko, C. Štítnický a tajemníky M. Malíková a M. Andráš. O zahraniční hosty pečovala komise zahraniční, již vedla M. Majerová, členy byli A. Bernášková, F. Branislav, A. M. Brousil, I. Fleischmann, N. Frýd, F. Kubka, M. Krno, V. Oleríny, J. Tomeček, F. Vrba a Š. Žáry, tajemníky K. Jiroudková a opět M. Krno. Komise návrhová – ve spolupráci s první komisí pro stanovy připravovala návrhy na složení vedoucích orgánů SČSS a kádrových materiálů – byla vedena M. Stehlíkem, členy byli jmenováni B. Březovský, L. Fikar, J. Horák, M. Jančová, V. Kaplický, B. Macák, V. Mináč, V. Nezval, V. Řezáč, K. F. Sedláček a V. Závada, tajemníkem byl J. Otčenášek. Komise tisková řídila tiskovou kampaň a dohlížela na její průběh, včetně zpravodajství o sjezdu; jejím předsedou byl V. Pekárek, členy M. Jariš, R. Kalčík, P. Kohout, K. Lazarová, J. Mareš, V. Mihálik, M. Pišút, J. V. Pleva, M. Pujmanová, S. Turek a všichni šéfredaktoři svazového tisku (tedy F. Branislav, B. Březovský, V. Cach, B. Macák, A. Matuška, L. Mňačko, J. Pilař), jejím tajemníkem byl V. Maršíček. Poslední komisi, revizní – prováděla revize svazového hospodářství – vedl L. Luknár, členy byli K. J. Beneš, F. Hampl, J. Hilčr, R. Moric, Z. Pluhař, J. Skalka, V. Stanovský a J. Tomeček, tajemníkem se stal F. Hampl.[51]

Před polovinou března 1956 se sešel ústřední výbor SČSS na dvoudenním zasedání, kde byla příprava sjezdu precizována. Schůzi předcházelo jednání členů ÚV Svazu v čele s Drdou na politickém byru ÚV KSČ, jež schválilo definitivně datum a místo pořádání sjezdu, jeho program, sjezdový rozpočet, návrh na pozvání zahraničních hostů, teze Drdova, Nezvalova a Buriánkova referátu (ostatní referáty mělo na starost oddělení kultury ÚV KSČ a politbyru nebyly předloženy), ÚV SČSS zde dostal za úkol zajistit konečné znění referátů, jejich projednání v ústředním výboru Svazu a předložení politbyru ještě v březnu 1956. „Do 1. dubna musíme rovněž politbyru předložit zprávu o organizačním zajištění sjezdu," doplnil k této záležitosti Drda, který zprávu o jednání s vedením KSČ podával.[52] Předseda Svazu zároveň uvedl, že inspirativním impulsem je nyní pro spisovatele jednání XX. sjezdu KSSS (uskutečnil se 14.–25. 2.), a to nejen vystoupení Nikity Chruščova, ale i Michaila Šolochova o literatuře.

51 LA PNP, fond SČSS, Usnesení 11. schůze pléna ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů konané ve dnech 5. a 6. ledna 1956 v Klubu čs. spisovatelů v Praze, s. 5–7.

52 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis ze zasedání ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů konaného ve dnech 12. a 13. března 1956 v Klubu SČSS. Prvý den, s. 1/1.

Podle politbyra ÚV KSČ a předsednictva SČSS se mělo sjezdu českých a slovenských spisovatelů zúčastnit 800 lidí, tedy všech 337 členů a 175 kandidátů SČSS – těchto 512 autorů tvořilo členskou základnu Svazu spisovatelů k 12. 3. 1956 –, dále 65 překladatelů, 120 hostů domácích (zástupci komunistické strany a vlády, ministerstva kultury a školství, univerzit v Praze, Brně a Bratislavě, Revolučního odborového hnutí, Československého svazu mládeže, Svazu československých novinářů, Ústředního svazu československých výtvarných umělců, Svazu skladatelů, Svazu československých architektů, Ústavu pro jazyk český, Ústavu pro českou literaturu, Ústavu pro jazyk slovenský, Ústavu pro slovenskou literaturu, Československé akademie věd, Hlavní správy vydavatelství, Československého rozhlasu, Československého státního filmu, Československé televize, Československé tiskové kanceláře, redakcí denního tisku, týdeníků, zastupitelských úřadů, dále vyznamenaní pracovníci z různých oblastí, zástupci velkých pražských závodů a podle potřeby další umělci – zásadně na jeden den) a 38 zahraničních. Politbyro schválilo, aby na sjezd byli pozváni 4 delegáti ze Svazu sovětských spisovatelů, po dvou delegátech albánských, bulharských, maďarských, polských, z Německé demokratické republiky, rumunských, jugoslávských, francouzských (zde byli konkrétně vyžadováni a schváleni Jean-Paul Sartre a Vercors; Drda ihned dodal, že pozvání je třeba rozšířit o Louise Aragona, „kterého nemůžeme nepozvat"),[53] italských (měli to být Vasco Pratolini a Salvatore Quasimodo), čínských a korejských, po jednom z Anglie (James Aldridge, který ovšem nabídku odmítl, nebo Jack Lindsay), Belgie, Holandska (Theun de Vries), Dánska, Švédska, Norska Finska, Islandu (vyžádán byl čerstvý držitel Nobelovy ceny za literaturu z roku 1955 Halldór Laxness), z Německé spolkové republiky, Rakouska, Turecka (určen byl Nazim Hikmet), Mongolska. Návrh byl rozšířen o další autory, které požadovalo politbyro ÚV KSČ: měli to být Howard Fast z USA, Pablo Neruda z Chile, Jorge Amado z Brazílie a zástupce spisovatelů z Japonska a Indie. Kromě toho zasedala i zahraniční komise, která doporučila další jména: z Francie Louis Aragon, Elsa Trioletová a případně Pierre Daix, z Anglie Doris Lessingová, z Rakouska Ernst Fischer, z Guatemaly Miguel Ángel Asturias, z Mexika José Mancisidor, Efraín Huerta nebo Juan Rejano, z Kuby Nicolás Guillén a jeden autor měl být pozván z Egypta. Všichni zahraniční hosté obdrželi pozvánku na čtrnáctidenní pobyt v Československu, při nárůstu jejich počtu však vzrůstala i částka na ně. Z V. oddělení ÚV KSČ přišel příkaz, že je třeba co nejvíce šetřit, takže při ceně letenky z Latinské Ameriky 2 000 dolarů navrhoval Drda, aby byl pozván Guillén, protože žil tehdy v Paříži. Počet 38 zahraničních delegátů vzrostl na 45.

Rozsáhlé debaty se vedly o průběhu sjezdu z hlediska času určeného na referáty a na diskusní vystoupení. Vedení KSČ a SČSS počítalo, že v diskusi promluví 100 debatujících, což znamenalo při patnáctiminutovém limitu 25 hodin. Měla tím být naplněna rada organizátorů sjezdu sovětských spisovatelů, čas pro debaty byl dokonce navýšen, mělo se však s výjimkou prvního a posledního dne jednat vždy do 22. či podle potřeby do 23. hodiny, přičemž referáty byly určeny na počátek sjezdových dnů a po nich přicházela na řadu diskusní vystoupení. Autoři referátů byli 12. 3.

53 Ibid., s. 1/3.

vyzváni, aby co nejdříve dali svým textům definitivní podobu – Majerová zde hlásila, že referát již odevzdala k četbě Bohumilu Říhovi a členům poradního sboru, který měla pro práci na textu k dispozici –, protože je bylo třeba poslat politbyru ÚV KSČ (ke schválení) a členům ÚV SČSS (k diskusi).

Dlouho se také hovořilo o počtu členů a složení ústředního výboru – dosavadní třicetičlenný výbor byl nakonec rozšířen na 45 členů, počet náhradníků ÚV se naopak snížil z 15 na 5 (nakonec se tato instituce zrušila) – a o označení vedoucího svazového funkcionáře: bylo odhlasováno, že dosavadní slovo „předseda" bude nahrazeno výrazem „první tajemník"; podle způsobu označování těch, kdo vedli svazové pobočky, tedy brněnský a ostravský v rámci SČSS, martinský, prešovský a košický tajemník v rámci SSS, a hlavně podle vzoru sovětských spisovatelů. Došlo také ke zrušení funkce hlavního tajemníka SČSS, jímž byl v době před sjezdem Josef Sekera. Rozsáhlá rozprava se vedla i o struktuře Svazu spisovatelů celkově a o pravomocích jednotlivých částí SČSS. Tak bylo usneseno, že „napříště nepovede práci Svazu předseda a nebude volen předseda, nýbrž první tajemník. Dále: je třeba zajistit kolektivní vedení Svazu a vybudovat řádně tři potřebné orgány: ústřední výbor, předsednictvo a sekretariát, jehož členové by byli členy ÚV."[54] Tuto informaci pak Sekera předal oddělení kultury ÚV KSČ.

Organizační záležitosti se probíraly na dalším zasedání, tentokráte české části ÚV SČSS dne 4. 4. 1956. Pro účastníky sjezdu bylo vyčleněno 10 až 15 aut, stravování bylo zajištěno v budově Národního shromáždění a bylo určeno, že zahraniční hosté budou bydlet v hotelu Esplanade (a tam se i stravovali), domácí v hotelech Praha, Zlatá husa, Flora, Slovan, Axa, Meteor. Každé ráno budou vycházet noviny menšího rozsahu a formátu s informacemi na každý den (jmenovaly se *Sjezdové zpravodajství*, říkalo se jim „malé Literární noviny"), text referátů v podobě samostatných brožurek dostávali účastníci sjezdu k podrobnému prostudování, aby se mohli zapojit do diskuse, v Památníku národního písemnictví byla připravena výstava Československá kniha jde světem, na níž byla vystavena cizojazyčná vydání knih českých a slovenských autorů (samostatné části zde byly vyhrazeny překladům díla Julia Fučíka, Zdeňka Nejedlého, Aloise Jiráska, S. K. Neumanna, Vítězslava Nezvala, Marie Majerové, Ivana Olbrachta, Marie Pujmanové, Antonína Zápotockého), v univerzitní knihovně byla výstava věnovaná tvorbě našich autorů mezi dvěma spisovatelskými sjezdy, na chodbě Národního shromáždění byla na devíti panelech připravena výstava aktuální spisovatelské tvorby s tématy spisovatelé v boji za mír, za přátelství mezi národy, spisovatelé vychovateli mládeže, spisovatelé a armáda, spisovatelé pomáhají výstavbě, spisovatelé v boji za socialistickou vesnici, polští, maďarští a ukrajinští autoři žijící v ČSR, přehled vydavatelské činnosti nakladatelství Československý spisovatel a Slovenský spisovatel. Naplánováno bylo zřízení dvou informačních kanceláří – jedné v budově NS a druhé v budově SČSS. Dále určeno 8 stenografů a 10 písařek pro pořizování zápisů ze sjezdu, k dispozici byla i rozmnožovna s jednou pracovnicí. Stenografické zápisy ze sjezdu byly rozmnoženy na cyklostylu v počtu 16 exemplářů – jeden byl archivní, další

54 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis ze zasedání ústředního výboru Svazu čs. spisovatelů konaného ve dnech 12. a 13. března 1956 v Klubu SČSS. Prvý den, s. 9/1.

byly poslány redakcím literárních periodik, ústřednímu výboru KSČ, sjezdové kanceláři předsednictva, tiskové a zahraniční komisi sjezdu, Svazu slovenských spisovatelů (na některá místa bylo doručeno několik exemplářů, do SSS například 3).

Dne 6. 4. začalo rozesílání pozvánek a 12. 4. delegačních listů. Delegačenky byly trojího druhu odlišené barvou – růžové pro členy Svazu spisovatelů, přičemž členové a náhradníci ÚV SČSS měli čísla od 1 do 43, čeští členové Svazu od 50, slovenští od čísla 300; zelené delegačenky obdrželi kandidáti, číslovány byly od 400 pro české a 550 pro slovenské kandidáty SČSS; bílé delegační lístky byly určeny pro domácí i zahraniční hosty a měly čísla od 1. Kromě toho existovaly průkazky pro hosty – šedé byly jednodenní a béžové pro celou dobu sjezdu.[55] Mimopražští účastníci měli zajištěnu slevu při cestě vlakem.

Většině zahraničních hostů byly pozvánky odeslány již 15. 3. O den později byla poslána pozvánka Nazimu Hikmetovi do Moskvy, který účast přislíbil. Dne 17. 3. odešlo pozvání i Pablu Nerudovi do Chile, jenž se omluvil, stejně tak byli pozváni autoři podle závěrů jednání ústředního výboru SČSS 12. 3. 1956. Upřesněna byla jména severských spisovatelů, a pozváni tak byli Artur Lundkvist a jeho žena Maria Wine ze Švédska (omluvili se), Elvi Sinervo z Finska, Hans Kirk z Dánska, Hans Heiberg z Norska, dále z Německé spolkové republiky Leonhard Franck (který sice odpověděl kladně, ale nakonec nepřijel), z Belgie Jacques Doneux, z Francie kromě Trioletové a Aragona Jean-Paul Sartre a Simone de Beauvoir (oba se ihned omluvili, místo Sartra byl pozván Roger Vailland), jako francouzský spisovatel byl zpočátku ve svazových materiálech veden Belgičan Constant Burniaux, pozváni byli i Sunao Tokunaga z Japonska (na konci sjezdu však přiletěl Kōbō Abe) a dodatečně zařazení Jack Lindsay, Howard Fast a Jorge Amado.[56] Ačkoli se podařilo pro účast na sjezdu získat některé z jmenovaných autorů, většina z pozvaných zahraničních hostů nepřijela.[57] Nejdůležitější osobností z cizinců byl bezesporu Boris Polevoj, který se stal jakýmsi vyslancem sovětské politiky a kultury, na něho se zaměřila největší pozornost. Další značný zájem vyvolával Nazim Hikmet; v jejich stínu zůstával i Laxness. Pro zahraniční hosty byl naplánován program od 21. 4. do 4. 5. 1956, patřila tam kromě účasti na sjezdu například prohlídka Prahy, návštěva Památníku národního písemnictví, divadelní představení, zájezd do JZD na Mělnicku, do Lidic a Kladna, na Dobříš, Karlštejn, Zbraslav, promítání českých filmů, účast na májové manifestaci 1. 5., posléze došlo k rozdělení na několik skupin, které navštívily Slovensko, Ostravu a jižní Čechy, a ti, kteří zůstali v Praze, Národní galerii, Gottwaldovo muzeum a Leninovo muzeum.[58]

---

55 LA PNP, fond SČSS, Organizační zajištění II. sjezdu československých spisovatelů, s. 1.

56 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis ze zasedání české části ústředního výboru SČSS dne 4. dubna 1956 v Klubu čs. spisovatelů, Národní 11, Praha 1, s. 1/1–1/9.

57 Zahraniční účastníci byli vyjmenováni a přivítáni předsedající prvního dne sjezdu Majerovou ihned na začátku jednání – srov. první stranu zápisu z 22. 4. 1956. Někteří hosté ze zahraničí přijeli až v průběhu sjezdu, takže je Majerová nemohla při zahájení jmenovat. Počet aut, která jim budou k dispozici, byl zvýšen na 25 a počet tlumočníků upřesněn na 24.

58 LA PNP, fond SČSS, Zpráva o organizaci a technickém zabezpečení průběhu II. sjezdu čs. spisovatelů v dubnu 1956, s. 6–10.

Pokud jde o texty referátů, slovenští autoři je již na začátku dubna 1956 odevzdali, z Čechů referát tehdy dodali jen Mukařovský, Majerová, Buriánek a Nezval. Drda jej dokončoval a odevzdával po částech, neboť byl na zasedání ÚV KSČ, „kde se dověděl takové věci, které považuje za nutné zapracovat do svého referátu".[59] V březnu a dubnu probíhala jednání ústředního výboru KSČ a politbyra ÚV KSČ, na nichž straničtí funkcionáři reagovali na situaci po XX. sjezdu KSSS; Drda zde dostával nejnovější instrukce pro sjezd a spisovatele. Situace však byla komplikovaná a pro Drdu jistě nejasná, ÚV KSČ jednal o událostech XX. sjezdu KSSS dokonce i 19. a 20. 4. 1956, tedy těsně před zahájením sjezdu spisovatelů. Texty referátů byly okamžitě posílány k prostudování a schválení. Například 31. 3. 1956 byly odeslány referáty M. Majerové, J. Mukařovského a F. Buriánka všem členům a náhradníkům ÚV SČSS, předsedům všech sekcí a komisí Svazu, 14 exemplářů obdržel ÚV KSČ, 3 ÚV KSS, 3 Svaz slovenských spisovatelů, 2 byly poslány do brněnské a 2 do ostravské pobočky SČSS.

Důležitá byla debata o členských záležitostech, kde se rozhodovalo o tom, kdo se stane členem a kdo kandidátem Svazu spisovatelů. Při této rozsáhlé debatě přišel Nezval se záležitostí členství Jiřího Weila v SČSS. Za nespravedlivé označil vyloučení Weila ze Svazu v prosinci 1950[60] a hovořil i o dalších křivdách, které se na přelomu 40. a 50. let staly. Vyjádřil přesvědčení, že „je třeba a že je to věcí spoluodpovědnosti každého spisovatele, aby se všechny tyto věci seriózně projednaly".[61] Nezval doporučil také rehabilitaci Ladislava Novomeského a posléze hovořil o Jaroslavu Durychovi, jehož členství ve Svazu spisovatelů požadoval taktéž vyřešit, protože Durych požádal v roce 1955 o přijetí do SČSS.[62] „Nezval upozornil na to, že v roce 1948 bylo mnoho členů vyškrtnuto a že je třeba tyto věci znovu projednat a případné křivdy napravit. Poukazuje rovněž na Zahradníčka, jenž byl odsouzen na 15 let." Nezval vzápětí „navrhl, aby se Svaz znovu zabýval případy lidí, kteří jsou ve vězení nebo kteří byli vyškrtnuti nebo nebyli přijati do Svazu".[63] Zde tedy Nezval vyslovil to, co zaznělo i od Františka Hrubína a Jaroslava Seiferta na sjezdu; rozdíl byl v tom, že Nezval vyslovil tento požadavek na uzavřeném zasedání a Hrubín se Seifertem na veřejném fóru. Nezvalovi se podařilo každopádně

59 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis ze zasedání české části ústředního výboru SČSS dne 4. dubna 1956 v Klubu čs. spisovatelů, Národní 11, Praha 1, s. 2/1.

60 K tomu srov.: Bauer, Michal: J. Weil a K. J. Beneš, dva problémoví spisovatelé. *Tvar* 10, 1999, č. 16, s. 14–15.

61 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis ze zasedání české části ústředního výboru SČSS dne 4. dubna 1956 v Klubu čs. spisovatelů, Národní 11, Praha 1, příl. Zápis o projednávání návrhů sekcí a komisí na přijetí členů, kandidátů a na převedení kandidátů za členy na zasedání ÚV SČSS konaném dne 4. dubna 1956, s. 4.

62 K tomu srov.: Bauer, Michal: Představitelé katolické literatury v počátku komunistické totality. In: Fiala, Petr – Hanuš, Jiří (eds.): *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2001, s. 85–96.

63 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis ze zasedání české části ústředního výboru SČSS dne 4. dubna 1956 v Klubu čs. spisovatelů, Národní 11, Praha 1, příl. Zápis o projednávání návrhů sekcí a komisí na přijetí členů, kandidátů a na převedení kandidátů za členy na zasedání ÚV SČSS konaném dne 4. dubna 1956, s. 5. Nebylo to poprvé, počátkem června 1955 například Nezval vystoupil proti perzekuování Kamila Bednáře – srov.: Bauer, Michal: *Souvislosti labyrintu*, o. c., s. 275.

uvést věci do chodu, neboť se k němu ihned připojilo několik účastníků tohoto zasedání, kteří jmenovali další autory, jejichž případy považovali za nutné „revidovat". Vilém Závada žádal zřízení přijímací komise a Milan Jariš komise, která by prošetřila všechny takové problematické případy, Vojtěch Cach a Jariš navrhli, aby na sjezd byli jako hosté pozváni spisovatelé, kteří ve Svazu sice nejsou, ale kteří „už něco napsali", respektive jsou „aktivními pracovníky literatury". Hlavní tajemník SČSS Josef Sekera shrnul, že předsednictvo Svazu dostane za úkol „projednat záležitosti těch spisovatelů, kteří nejsou členy Svazu a u nichž je zřejmo, že jde o nějakou křivdu, jako Weil, Durych, Bár, Zahradníček, Novomeský, Renč, Kalista i případy další. Usneseno uložit předsednictvu, aby našlo vhodnou formu, jakým způsobem by se daly vyřešit a případně definitivně uspořádat případy křivdy na spisovatelích, kteří nejsou členy Svazu."[64] Nezval zde rozvířil záležitost, na niž pak narazil ve svém diskusním vystoupení, jednom ze dvou nejznámějších na sjezdu, Jaroslav Seifert. Nezvalova intervence na svazové schůzi a Hrubínovo a Seifertovo vystoupení na sjezdu zazněly v atmosféře sílící kritiky cenzurního orgánu Hlavní správy tiskového dohledu ze strany stále většího počtu spisovatelů a pokusů pomoci uvězněným a perzekuovaným autorům a jejich rodinám. Seifertem vyslovené požadavky na sjezdu tak nebyly překvapením minimálně pro české členy ústředního výboru SČSS, protože se tři týdny předtím o těchto věcech jednalo ve Svazu spisovatelů už konkrétně.

Na 13. schůzi pléna ústředního výboru SČSS, která se konala 11.–13. 4. 1956, byly probrány všechny referáty s výjimkou Matuškova, Brousilova a Stehlíkova, jež byly ponechány na jednání v předsednictvu Svazu. Nejdéle se hovořilo o textu Nezvalově, zaznělo tam mnohé z toho, co bylo o pár dní později řečeno i na sjezdu; Nezval vysvětloval rozsáhle především svůj vztah k Halasovi (a k Štollovi a jeho interpretaci Halasovy poezie) a k tvorbě tehdejších mladých básníků. Členové ústředního výboru Svazu zde také hovořili o složení pracovního předsednictva sjezdu: Drda, Majerová, Pujmanová, Sekera, Marek, Mukařovský, Nezval, Řezáč, Nový, Hečko, Kostra, Lajčiak, Štítnický (které navrhlo předsednictvo SČSS), Závada, Hrubín, Říha, Káňa, Hájek, Kohout, Horov, Lazarová. Problém nastal při rozhodování, jak zaplnit tribunu, na niž se vešlo 55 lidí. Proto bylo rozhodnuto, že zde zasedne 30 členů ústředního výboru SČSS, z nichž 12 je v předsednictvu sjezdu, a dalších 8 příslušníků pracovního předsednictva, kteří nejsou v ÚV SČSS. Zbytek zaplní pozvaní představitelé komunistické strany a vlády. Mezi čestně zařazenými na tribunu byli i dva autoři, kteří nebyli členy ÚV Svazu spisovatelů, ale byli považováni za tak významné, že zde měli být: Štefan Králik a Jaroslav Seifert.[65] Protože počet míst v sále budovy Národního shromáždění čítal 690, bylo rozhodnuto, že počet zvaných hostů bude omezen, aby se všichni do prostoru jednání vešli. Organizační komise sjezdu nakonec zajistila ve velkém sále celkem 783 míst, z toho 50 pro předsednictvo.

64 Ibid., s. 6.

65 LA PNP, fond SČSS, Stenografický zápis ze zasedání ústředního výboru SČSS konaného ve dnech 11.–13. dubna 1956. Třetí den, s. 24/2–24/3.

Všechny komise těsně před sjezdem intenzivně pracovaly na svých úkolech, byly připraveny nové stanovy SČSS, navržen statut tiskových orgánů Svazu spisovatelů, navrženy rezoluce, sjezdová usnesení, znění dopisů prezidentu Zápotockému, ÚV KSČ a Svazu sovětských spisovatelů, dále byly připraveny návrhy na složení vedoucích orgánů Svazu, zajištěno řízení a dozor nad tiskovou kampaní a zpravodajství o sjezdu v tisku, provedena revize svazového hospodářství, připraveni překladatelé, stenografové, písařky, řidiči aut, kuchaři a veškerý další personál.

Kontrola přihlášek přinesla tato čísla: ze 43 členů a náhradníků ÚV SČSS se přihlásilo 42 (1 se nepřihlásil), z 251 českých členů poslalo přihlášku 190 (61 nikoli), ze 130 českých kandidátů kladně reagovalo 110 (20 neodpovědělo vstřícně), z 88 slovenských členů Svazu se přihlásilo 74 (14 nikoli) a z 59 slovenských kandidátů odpovědělo pozitivně 42 (17 se nepřihlásilo). Celkem tedy z 571 členů a kandidátů SČSS poslalo přihlášku 458 a 113 se na sjezd nepřihlásilo, z nich – když se odečetly omluvenky, jedno odřeknutí a pobyty v cizině – organizátoři neměli zprávy o 86 pozvaných autorech, kteří vůbec nereagovali. Kontrola účasti na sjezdu zjistila v jednotlivých dnech účast 533 osob (v neděli 22. 4.), 493 (v pondělí 23. 4.), 558 (v úterý 24. 4.), 521 (ve středu 25. 4.), 514 (ve čtvrtek 26. 4.) a 521 (v pátek 27. 4.). Z prezenčních listin, které byly pro sjezd připraveny na základě pozvánek a přihlášek, lze zjistit, že mezi pozvanými hosty (měli bílé delegační lístky) jsou na prvním místě prezident Antonín Zápotocký, akademik Zdeněk Nejedlý a ministr kultury Ladislav Štoll, dále to byli další členové vlády Alexej Čepička, Václav David, Jaromír Dolanský, Július Ďuriš, Zdeněk Fierlinger, František Kahuda, Ondrej Klokoč, Václav Kopecký, Alois Neumann, Josef Plojhar, Antonín Pospíšil, Marek Smida, Ernest Sýkora, Emanuel Šlechta a předseda vlády Viliam Široký, z ÚV KSČ to byli Karol Bacílek, Antonín Novotný, Jiří Hendrych, Ján Kominár, Augustin Michalička, Václav Pelíšek a Ladislav Peprník, dalšími hosty byli lidé z předsednictva svazů novinářů, výtvarných umělců, architektů, skladatelů, ÚRO, ROH a ČSM, redaktoři literárních periodik i deníků *Rudé právo*, *Práce*, *Mladá fronta*, *Zemědělské noviny*, *Lidová demokracie*, *Svobodné slovo*, *Obrana lidu*, *Večerní Praha*, *Pravda*, *Práca*, *Smena*, *Ľud*, z ČTK, Československého rozhlasu, Československé televize, Československého státního filmu, pozváni byli karikaturisté Věra Friedrichová, Vilém Reichmann, Karel Tachovský, několik autorů, kteří nebyli členy ani kandidáty SČSS, například Otakar Černoch, Vladimír Babula, Anna Drahá, Jiří Levý, František Neužil, Július Noge, Jiří Weil. Jiná prezenční listina, pro jednodenní vstup s šedými průkazkami, obsahuje především jména novinářů, redaktorů (zejména z časopisu *Květen*) a literárních kritiků, například Alexej Kusák, Ivo Štuka, Jana Štroblová, Josef Brukner, Karel Hrách, Josef Vohryzek, Zdeněk Heřman, Fedor Soldan, Karel Bodlák, místo bylo vyhrazeno i pro režiséra Otomara Krejču. Béžové průkazky umožňující vstup na sjezd od 23. 4. do 27. 4. byly pro deset pracovníků Státní bezpečnosti, dále pro fotoreportéry, redaktory periodik, rozhlasu, televize, některých nakladatelství a pro zástupce Hlavní správy tiskového dohledu. Sestaven byl i seznam zaměstnanců v budově parlamentu, Litfondu, stenografů, písařek a tlumočníků. Nejrozsáhlejší byly prezenční listiny členů a kandidátů Svazu spisovatelů, Češi a Slováci byli uváděni zvlášť; separátní byl i seznam 30 členů a 10 náhradníků ÚV SČSS a 3 členů revizní komise.

Ještě v sobotu 21. 4. se sešla stranická skupina ÚV SČSS, která se zabývala hodnocením všech předsjezdových aktivit a konečné podoby sjezdu. Druhý sjezd českých a slovenských spisovatelů byl připraven.

Sjezd SČSS se konal ve dnech 22.–29. 4. 1956 v Praze v budově Národního shromáždění.[66] Program doznal změn a rychle došlo k odklonu od přesně naplánované podoby sjezdu. Některé referáty nezazněly (Brousil se sjezdu nezúčastnil, stejně tak Mukařovský, Karvaš svůj text nepřečetl, aby bylo více času na diskusi, pro totéž se rozhodla i Jesenská), jiné referáty se ve srovnání s původními tezemi u některých autorů rozšířily o nová témata (výrazně například u Nezvala o pasáže týkající se Halase nebo Skálova hodnocení Seifertovy poezie), jindy byl referát zkrácen (v případě Buriánkově, z důvodu časové tísně). V souladu se změnou myšlení o literární tvorbě v polovině 50. let u referátů převládala zejména syntetizující podoba, pomocí níž chtěli autoři ukazovat stav české literatury v jednotlivých oblastech (poezie, próza, drama, překlady atd.) v posledních deseti letech. Již druhého dne došlo ke skluzu, takže po Horákově referátu již nezbyl čas na diskusi, třetího a čtvrtého dne se konala diskuse mezi referáty, nikoli až po přečtení obou najednou, většina pátého dne a celý šestý den byly zaplněny diskusními vystoupeními domácích účastníků i zahraničních hostů. Diskuse probíhala i v první části sedmého dne, ačkoli se s tím podle programu nepočítalo a měly se probírat jen zprávy komisí a volba nového ústředního výboru Svazu. Nárůst a významnost debat na sjezdu byly tedy zřejmé; sami účastníci sjezdu si vynutili ještě více prostoru pro diskusi.

Z diskusních příspěvků největší ohlas zaznamenala vystoupení Františka Hrubína a Jaroslava Seiferta; bylo to patrné i z frekvence a délky potlesků, jaké doprovázely jejich řeč.[67] Oba mimo jiné hovořili o spisovatelích, jejichž díla nebyla v té době oficiálně publikována. Hrubín se věnoval situaci obecně i konkrétním autorům – Kolářovi, Halasovi, Horovi, zmínil se i o Bieblově úzkosti a zoufalství; především znamenalo jeho vystoupení odmítnutí literárněvědné metody Ladislava Štolla i jeho pojetí dějin české literatury a ideologizace umění. Společně s Hrubínem požadoval více umělecké svobody Seifert, od roku 1950 postižený publikačními potížemi; již sama přítomnost tohoto básníka na sjezdu měla velkou odezvu. Ve svém patetický znějícím projevu zmínil jména tří autorů – Vančury, Teigeho a Hory – a sugestivně pokládal v souvislosti s prvním z nich otázku: „Kdo zapaluje onu kouřovou clonu, která ve vší tichosti téměř úplně zastírá jméno a dílo jednoho z největších našich básníků moderních, Vladislava Vančury?“ Jeho příspěvek vyzněl též jako žádost o propuštění vězněných autorů, jejichž politickou vinu ovšem nepopíral, a o jejich

66 Ještě koncem roku 1955 zajišťoval Jiří Marek z předsednictva ÚV SČSS akustickou úpravu sálů v Národním domě na Smíchově pro případ, že by se sjezd nemohl uskutečnit v místnostech parlamentu – srov.: LA PNP, fond SČSS, Usnesení schůze předsednictva ÚV SČSS konané dne 28. 11. 1955 v 9 hod., s. 2.

67 Po Seifertově projevu například zněl potlesk účastníků sjezdu 35 vteřin, po Tauferově pro srovnání 10 vteřin a jeho síla byla podstatně menší. Hrubínovo i Seifertovo vystoupení protkávaly deseti-, patnácti- či dvacetivteřinové aplausy.

návrat do literatury. V tom nepřímo navázal na zmíněné Nezvalovo vystoupení na schůzi české části ÚV SČSS na počátku dubna 1956.

Svůj vstup do literatury ohlásili autoři scházející se v redakci časopisu *Květen* (podle původní domluvy se měl jmenovat *Mladá kultura*), kteří zde deklarovali existenci mladé literární generace (Karel Šiktanc, Jiří Šotola, Miroslav Červenka ad.) a jimž při řešení problému kontinuity české literatury a literárněhistorických a interpretačních záležitostí bylo Štollovo dělení rovněž cizí.

Atmosféra sjezdu vyjadřovala tehdejší situaci, dialog umělců s dosavadním ideologickým přístupem k umění, a to nejen ve smyslu polemik se stranickým usměrňovacím kursem, nýbrž i s vlastní političností. Mnozí účastníci se vraceli do období těsně po 2. světové válce a především let 1948–54, pokoušeli se pojmenovat vlastní i obecnou odpovědnost spisovatele-intelektuála za excesy tohoto období. Jednodušší přístup oživoval vinu „slánštiny" (Nezval), jiný, podobný a rovněž zjednodušující zase viděl problém v následném hledání „prodloužených rukou" Slánského (Skála), další přístup připomínal zase stav – evokující v lecčems národněobrozenecký model – spisovatelské obce, eticky pevné a sloužící jako opora, která přispěje k nápravě nespravedlností (Seifert). Ve vystoupeních převažoval patos: buď ideologizovaný, který hájil stav první poloviny 50. let (jeho představiteli zde byli zejména Štoll a Taufer), nebo apelativní, který nabádal k jeho nápravě (reprezentovali ho především Hrubín a Seifert). Symptomem sjezdu se stalo heslo o spisovatelích jako svědomí národa, hovořilo se o odpovědnosti spisovatele za stav společnosti a umění, o nutnosti mluvit a psát pravdu, o svobodě autora apod. Projevem vzdoru se stalo nezvolení Jiřího Taufera a Václava Řezáče za členy ÚV SČSS, třebaže složení nového ÚV Svazu bylo předjednáno. Naopak Hrubín i Seifert se členy 45členného výboru stali. Změna nastala v počtu osob v ústředním výboru SČSS: místo 30 členů a 10 náhradníků ÚV jich nyní bylo 30 českých a 15 slovenských, místo tříčlenné revizní komise byla zřízena sedmičlenná kontrolní komise. Změna proběhla i na místě nového vedoucího funkcionáře Svazu spisovatelů: místo dosavadního předsedy Jana Drdy se prvním tajemníkem SČSS stal Jan Otčenášek.[68]

Přesto v základu bylo jednání určeno požadavkem stranickosti umění a přihlášením se k socialistickému realismu, což se projevilo i v nových stanovách SČSS. Posun, který se odehrával, byl deklarován jako návrat k leninismu, respektive cesta od stalinismu k leninismu, jak to vyjádřil v diskusním příspěvku Boris Polevoj. Značný ohlas II. sjezdu byl způsoben i tím, že většina vystoupení byla publikována – po cenzurním schválení, téměř ve všech případech v krácené a upravované podobě – v *Literárních novinách*. Účastníci sjezdu byli zahrnuti množstvím pozdravů, telegramů, dopisů, které obsahovaly básně, obrázky, stížnosti i očekávání lidí – od dětí až po důchodce.

Poměrně velká reflexe byla tomuto sjezdu věnována i v exilových periodikách, v *Bohemii*, *Českém slově*, *Československém přehledu*, *Hlasu exilu*, římském *Novém životě*, *Sklizni*, *Zápisníku* – zde však převládla kritičnost k sjezdovému jednání a možnost změn vyznívala skepticky. Značná pozornost a podstatně větší vstřícnost byla

68 Byl jím do roku 1959, kdy ho vystřídal Ivan Skála.

pak v těchto časopisech směřována ke sjezdu našich exilových spisovatelů, který se uskutečnil v Paříži ve dnech 5.–8. 7. 1956 jako „první pokus od února 1948 o větší shromáždění těch, kteří usilují o udržení a rozvoj naší svobodné kultury".[69]

Třebaže byl sjezd v domácích českých a slovenských literárních periodikách interpretován jako nesmírně důležitá událost, našli se někteří účastníci, kteří jeho význam – jednalo se patrně o nejnápadnější projev krátkodobého uvolnění poměrů kolem poloviny 50. let –, nepřeceňovali, například Čestmír Jeřábek, popisující svou interpretaci sjezdu v denících z té doby, publikovaných pod názvem *V zajetí stalinismu*. Nadto to byla akce velmi drahá: tzv. předsjezdová kampaň vyšla na 538 789, 20 Kčs, samotný sjezd na 875 155 Kčs (nejdražší bylo stravování a ubytování účastníků sjezdu a jízdenky a letenky hostů z ciziny), tzv. posjezdová kampaň, při níž jezdili spisovatelé po krajích ČSR a vysvětlovali význam sjezdu, stála 127 000 Kčs. Celkem přišlo uspořádání sjezdu na 1 540 944, 29 Kčs; původní rozpočet byl překročen o 327 155 Kčs, neboť se počítalo s kratší dobou trvání sjezdu a menším počtem zahraničních účastníků.[70]

V atmosféře poznamenané XX. sjezdem KSSS, ale především vyplývající z předchozí situace v české literatuře i ve spisovatelské organizaci se výsledky sjezdu projevily ve formě protestů některých částí SČSS proti zásahům cenzurního orgánu HSTD do činnosti nakladatelství a svazových časopisů, k těmto protestům předsednictva SČSS docházelo hlavně na přelomu let 1956 a 1957.[71] V téže době se objevily rovněž nové žádosti o propuštění některých vězněných básníků (Jana Zahradníčka, Václava Renče, Zdeňka Kalisty), jež SČSS podporoval, a znovu začala být pozvolna oficiálně editována díla několika autorů, jejichž texty nemohly vycházet, například Jiřího Koláře, jehož básnická kniha *Mistr Sun o básnickém umění*, vydaná v roce 1957, se stala jedním z nejdůležitějších děl české literatury nejen 50. let 20. století. Komunistický režim přinutil postupně stále větší počet členů společnosti hledat něco jiného, než co jim předkládal jako svobodu, jako ideál, jako pravdu. Neboť to, co jim nabízel, jim nestačilo, začali to odmítat a kritizovat. Mnozí si také začali uvědomovat problém spoluviny a začali si klást otázku, jak se podíleli a podílejí na tom, co nemohou dále akceptovat. „Zoufalství je někdy tak strašné, že se prázdno, ohraničené okenním rámem, zdá nekonečnou volností a básník se tam vrhá, aby znovu, marně dokázal, že člověk nemá křídla," vyřkl na sjezdu Hrubín slavnou větu o Konstantinu Bieblovi.[72]

Po následující kritice ze strany ÚV KSČ, kterou započali Jiří Hendrych v květnu 1956 na jednání politbyra ÚV KSČ a Václav Kopecký na II. celostátní konferenci KSČ

69 Sjezd našich spisovatelů, umělců a kulturních pracovníků v exilu. *Sklizeň* 4, 1956, č. 8 (44), s. 11.

70 LA PNP, fond SČSS, Rozpočet II. sjezdu československých spisovatelů, s. 1–5. Zájezdy do krajů vyšly například na 173 140 Kčs, stravování českých a slovenských účastníků na 260 680 Kčs, jejich ubytování na 113 575 Kčs, stravování a ubytování zahraničních hostů na 91 200 Kčs, jízdenky a letenky pro ně na 70 000 Kčs atd.

71 K tomu srov.: Bauer, Michal: Zásahy HSTD do periodik SČSS v letech 1955 a 1956 a protest předsednictva SČSS proti nim. *Tvar* 11, 2000, č. 9, s. 14–15.

72 LA PNP, fond SČSS, Stenografický záznam sjezdu československých spisovatelů v Praze konaného ve dnech 22. až 29. dubna 1956 v budově Národního shromáždění v Praze. Třetí den, s. 30/3.

v červnu 1956 – situaci výrazně ovlivnily události v Polsku v létě 1956 a zejména v Maďarsku na podzim téhož roku –, začalo docházet k ústupům od požadavků vyslovených na sjezdu. Za symbol tohoto odklonu je obvykle označováno Hrubínovo vystoupení na plenárním zasedání SČSS 26. 6. 1957, ačkoli servilní přístup zvolil především Nezval. Tento trend na přelomu 50. a 60. let vyvrcholil na celostátní konferenci SČSS ve dnech 1.–2. 3. 1959, na níž měl hlavní referát opět Štoll, jenž vyslovil požadavek „skoncovat s tradicí ‚ducha II. sjezdu spisovatelů'"[73] na Sjezdu socialistické kultury 8.–11. 6. 1959, kde rovněž přednesl hlavní referát, a na celostátní konferenci o současných úkolech socialistické umělecké kritiky 20.–22. 2. 1961, třetí akci této doby se Štollovým referátem.

Přesto právě odmítnutí Štollovy koncepce a ideologizace umění nebo požadavek zrušení cenzury, které na sjezdu zaznívalo opakovaně, bylo významné pro další dění; někteří spisovatelé si také vyzkoušeli akt vzdoru vůči nadřízenému postavení ÚV KSČ a potvrdili si jeho pevnost. Ostatně již ve sjezdové rezoluci a v dopisu adresovanému ÚV KSČ byla vyslovena loajalita komunistické straně a souhlas s jejím řízením společnosti: „Zdravíme stranu jako inspirátorku a organizátorku velké revoluční proměny, která vytváří z naší vlasti socialistickou zem a zajišťuje její šťastnou budoucnost. (…) Přes všechny názorové rozdíly v otázkách umění jsme jednotni ve své oddanosti lidu a věci socialismu."[74] Rezoluce končila slovy: „My, českoslovenští spisovatelé, shromáždění na svém druhém sjezdu, prohlašujeme, že rozvíjet a dovršit spravedlivý socialistický řád je smysl našich životů i naší tvorby."[75]

73 Štoll, Ladislav: *Literatura a kulturní revoluce. Projev na celostátní konferenci Svazu československých spisovatelů*. Praha, Československý spisovatel 1959, s. 8.

74 Dopis ústřednímu výboru KSČ. *Literární noviny* 5, 1956, č. 20, s. 1.

75 Rezoluce II. sjezdu československých spisovatelů. *Literární noviny* 5, 1956, č. 20, s. 1.

1. den

Neděle 22. dubna 1956

(Sjezd zahájen v 15.04 hodin.)

Sjezd řídí národní umělkyně Marie Majerová.

PŘEDSEDAJÍCÍ: Vážené shromáždění, milí hosté, soudruzi spisovatelé. Zahajuji II. sjezd československých spisovatelů ve jménu života, pravdy a krásy.

Za plénum sjezdu soudružsky pozdravuji delegaci ústředního výboru Komunistické strany Československa v čele se soudruhem Zápotockým. *(Potlesk.)* Vítám také předsedu Národního shromáždění Republiky československé soudruha Fierlingera, ministra soudruha Kahudu, prvního náměstka primátora hlavního města Prahy soudruha Zavadila. Náš sjezd navštívili tito vážení a vřele vítaní zahraniční hosté: za Svaz sovětských spisovatelů soudruzi Boris Polevoj, Nairi Zarjan, Sergej Michalkov, Lesjučevskij. Za Svaz čínských spisovatelů soudruh Jang Chuej, za Svaz korejských spisovatelů soudruh Han Mjong-Čchon, za Svaz polských spisovatelů soudruzi Leon Kruczkowski a Zdzisław Hierowski, za Svaz německých spisovatelů soudruzi Franz Fühmann, Eduard Claudius, Max Zimmering, za Svaz rumunských spisovatelů Petru Dumitriu a Demostene Botez, za Svaz bulharských spisovatelů Stojan Karolev, Mladen Isaev, za Svaz maďarských spisovatelů Tibor Barabás a Férenc Jankovics, za Svaz jugoslávských spisovatelů Dobrica Ćosić a Anton Ingolič, za Svaz albánských spisovatelů soudruh Aleksandër Banushi, spisovatel Nazim Hikmet z Turecka, André Wurmser a Roger Vailland z Francie, Charles Moisse z Belgie, Elvi Sinervo z Finska, Ove Abildgaard z Dánska, Antonio Rodríguez z Mexika, Halldór Laxness z Islandu, Theun de Vries z Holandska a Išri Jašpál z Indie.

Vítám zástupce ústředního výboru Národní fronty soudružku Kleňhovou-Besserovou, z ministerstva kultury, ministerstva školství, sekretariátu ÚV KSČ, KSS, městského výboru KSČ, zástupce Československého svazu mládeže, Svazu československých novinářů, Ústřední rady odborů, 21. svazu ROH, Společnosti pro šíření vědeckých a politických znalostí, Svazu československých skladatelů, Svazu československých výtvarných umělců, Svazu československých architektů, Státního výboru pro tělesnou kulturu a sport a všechny ostatní naše hosty. *(Potlesk.)*

Náš II. sjezd nebude jen zhodnocením naší práce za posledních deset let, ale i hledání nejlepší cesty k rozvoji literatury v Československu. Soudruzi spisovatelé, mějte při tom na mysli velikou ctižádost duševních pracovníků státi se svědomím svého lidu.

Prvním bodem v pořadu sjezdového jednání je volba pracovního předsednictva a sjezdových komisí: komise rezoluční, komise volební, komise pro změnu stanov. Žádám, aby hlavní tajemník Svazu soudruh Sekera přednesl návrh na sestavení tohoto předsednictva a složení sjezdových komisí.

JOSEF SEKERA: Soudružky a soudruzi, z pověření předsedající národní umělkyně Marie Majerové dávám v úvahu za členy pracovního předsednictva sjezdu tyto soudruhy: Jana Drdu, Marii Majerovou, Marii Pujmanovou, Josefa Sekeru, Jiřího Marka, Jana Mukařovského, Vítězslava Nezvala, Karla Nového, Jána Kostru,

Milana Lajčiaka, Dominika Tatarku, Ctibora Štítnického, Viléma Závadu, Františka Hrubína, Vaška Káňu, Jiřího Hájka, K. J. Beneše, Pavla Horova, Katarínu Lazarovou, Viktora Egriho, Ivana Macinského a Gustava Przeczeka.

Soudruzi a soudružky, má někdo snad nějaký doplněk neb námitku? Protože tomu tak není, dávám hlasovat. Souhlasíte, aby jmenovaní členové byli členy pracovního předsednictva našeho II. sjezdu? Kdo je pro? *(Hlasuje se.)* Kdo je proti? Nikdo. Kdo se zdržel hlasování? Nikdo. Děkuji.

Máme zvolit komisi rezoluční. Tato komise má za úkol návrhy sjezdových usnesení, dopisy Komunistické straně Československa, prezidentu republiky, Svazu sovětských spisovatelů, rezoluci a jiné podobné věci. Navrhujeme za předsedu této komise dr. Rosenbauma, za členy dr. Františka Buriánka, Viktora Egriho, Ladislava Fikara, Jiřího Hájka, Henryka Jasiczka, Vítězslava Kocourka, Milana Lajčiaka, Alexandra Matušku, Vlado Mináče, Otu Šafránka, Dominika Tatarku a Jiřího Taufera. Za tajemníka této komise Bohuslava Březovského. Přejete si nějakou změnu ve složení této komise? Kdo je pro složení této rezoluční komise, jak jsme ji navrhli? *(Hlasuje se.)* Je někdo proti? Nikdo. Zdržel se někdo hlasování? Nikdo. Děkuji.

Komise volební má za úkol ve spolupráci s komisí pro stanovy připravit návrh na složení vedoucích orgánů Svazu československých spisovatelů a kádrových materiálů. Za předsedu navrhujeme Miloslava Stehlíka, za členy Bohuslava Březovského, Ladislava Fikara, Jozefa Horáka, Máriu Jančovou, Václava Kaplického, Bohumíra Macáka, Jiřího Marka, Vlado Mináče, Vítězslava Nezvala, K. F. Sedláčka, Viléma Závadu a jako tajemníka Otčenáška. Má někdo námitky neb doplňující návrhy?

JIŘÍ SVETOZAR KUPKA: Soudruha Vojtěcha.

JOSEF SEKERA: Má někdo jiný návrh?

JAN MAREŠ: Navrhuji soudruha Sedloně.

JOSEF SEKERA: K našemu návrhu připojujeme návrh soudruha J. S. Kupky na soudruha Vojtěcha a návrh soudruha Mareše na soudruha Sedloně. Dávám hlasovat o tomto rozšířeném návrhu. Kdo je pro tento návrh? *(Hlasuje se.)* Kdo je proti? Nikdo. Zdržel se někdo hlasování? Nikdo. Děkuji.

Jako poslední náš úkol před tím, než začneme sněmovat, jest, abychom si zvolili komisi pro stanovy. Tato komise má vypracovat návrh na změnu stanov Svazu československých spisovatelů pro sjezd. Navrhujeme jako předsedu této komise soudruha Karla Nového, za členy Jana Drdu, Ladislava Fikara, dr. Ivana Kusého, Pavla Horova, dr. Jana Pilaře a Josefa Sekeru, za tajemníka dr. Jiřího Bureše. Má někdo doplňující návrh? *(Nikdo.)* Dávám tedy hlasovat. Kdo je pro takovéto složení [komise pro] stanovy? *(Hlasuje se.)* Kdo je proti? Nikdo. Zdržel se někdo hlasování? Nikdo. Děkuji.

Všechny tyto komise jsou tudíž právoplatnými komisemi našeho II. sjezdu. Prosím nyní, aby zvolení členové pracovního předsednictva sjezdu zaujali svá místa na tribuně. *(Členové pracovního předsednictva přicházejí na tribunu.)*

PŘEDSEDAJÍCÍ: Program máte všichni v rukou. Prosím, abyste dali pracovnímu předsednictvu právo tento program upravit, ukáže-li se v průběhu zasedání nutnost. Kdo souhlasí s tímto návrhem? *(Hlasuje se.)* Je někdo proti? Nikdo. Zdržel se někdo hlasování? Nikdo. Děkuji.

Nyní prosím vedoucího delegace ÚV KSČ soudruha prezidenta republiky Antonína Zápotockého, aby byl tak laskav a přednesl nám poselstvo ústředního výboru Komunistické strany Československa k II. sjezdu československých spisovatelů.

PREZIDENT REPUBLIKY ANTONÍN ZÁPOTOCKÝ: Vážení přátelé, drahé soudružky a soudruzi, dovolte mi, abych v první řadě jménem svým a jménem celé delegace našeho ústředního výboru Komunistické strany Československa váš sjezd co nejupřímněji pozdravil. *(Potlesk.)*

Přikročím hned k přečtení poselství našeho ústředního výboru sjezdu Svazu spisovatelů.

„Druhému sjezdu československých spisovatelů v Praze!

Drazí soudruzi a soudružky!

Přijměte především vřelé soudružské pozdravy celé naší strany a přání mnoha zdaru vašemu sjezdu.

Strana a lid očekávají, že se II. sjezd československých spisovatelů stane důležitou událostí v rozvoji naší socialistické literatury a vážným podnětem pro všechny její zdravé a svěží síly, které usilují o umělecké vyjádření celé pravdy a složitosti i krásy našeho současného života. Očekáváme, že sjezd pomůže energičtěji odstraňovat překážky ze široké a volné cesty, po níž vykročili naši spisovatelé a umělci, aby – úzce spojeni se svým lidem a s pokrokovými silami celého světa – vytvářeli nové umění, umění nadcházející socialistické a komunistické epochy našich dějin, umění socialistického realismu.

Před krátkým časem skončil své jednání historický XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu. Sjezd na základě vědecké analýzy soudobých dějin lidstva přesvědčivě ukázal, že proces změny politické struktury světa od kapitalismu k socialismu hluboko pokročil a vytvořil novou situaci a nové možnosti pro síly socialismu a v boji za trvalý mír. Byl schválen program dalšího mohutného rozvoje Sovětského svazu v šesté pětiletce.

XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu s velikou smělostí ukázal na neblahé následky dlouho panujícího kultu osobnosti, aby s tím větší rozhodností a důsledností byly obnoveny a dále rozvíjeny leninské principy stranického i sovětského života. To uvolňuje netušené tvůrčí síly lidu, posiluje jeho vědomí odpovědnosti za chod událostí, rozvíjí kritiku i sebekritiku a vede k ještě hlubší demokratizaci sovětské společnosti. Leninský duch a leninský způsob řešení nejvážnějších teoretických a praktických otázek, který se projevil na XX. sjezdu a dále se rozvíjí v celém sovětském životě, působí hluboce i u nás. Také v naší straně a v naší společnosti se v procesu boje proti vlastním vážným chybám a nedostatkům uvolňují zároveň veliké tvořivé síly. Ústřední výbor strany přijal v posledních dnech řadu opatření k nápravě nedostatků a k dalšímu rozvinutí naší socialistické výstavby. V této cestě budeme důsledně pokračovat.

Výsledky sjezdu vyvolaly mnoho nových podnětů i v oblasti kultury. Mnohé vážné otázky naší literatury a umění se promýšlejí od základů. Vytváří se neobyčejně příznivé ovzduší pro všechny tvořivé síly v umění, pro umělce i vědecko-teoretické pracovníky. Je nesporné, že tvůrčí aplikace XX. sjezdu v našich poměrech dá našemu umění ještě více síly a odvahy a pomůže odstraňovat všechno strnulé a zkostnatělé, co překáží tvůrčí práci. Bude též třeba, aby komunistická ideovost a oddanost věci lidu, zásadní kritika a sebekritika i hluboký demokratismus se staly trvalými zjevy i v našem kulturním životě a aby jimi byla prodchnuta i práce vašeho sjezdu.

V druhé pětiletce se má naše země stát vysoce vyspělou, na nejmodernějších výsledcích vědy a techniky budovanou dílnou socialistického tábora. Rok od roku se bude zlepšovat životní úroveň našeho lidu. Obraz našich budoucích let splývá v jedno s obrazem stále lepšího života našeho lidu. Spolu se sovětským lidem můžeme dnes i my hledět do reálné krajiny socialismu a komunismu, jejíž dosažení jsme kdysi svěřovali až příštím generacím.

Cesta k této světlé budoucnosti je však cestou úporné, houževnaté a důmyslné práce mnohamilionového kolektivu našeho pracujícího lidu, cesta překonávání mnoha překážek. V tomto procesu hraje obrovskou úlohu výchovná ideologická práce v nejširších lidových masách, boj za stále vyšší uvědomělost, vzdělanost a kulturu našeho lidu. Zde má veliký a nenahraditelný význam literatura a umění.

V naší společnosti se přes všechny obtíže vytvářejí a stále více prosazují socialistické, hluboce lidské vztahy mezi lidmi. Jim však překážejí a novému životu se stále pletou pod nohy staré buržoazní ideje, představy a názory, jež vyrostly z kapitalistických poměrů. Všichni víme, jak hluboce nás například uráží, když jsme svědky toho, jak tyto zbytky starého světa zachvacují některé z našich mladých lidí, jejichž budoucnost už patří komunismu. S tímto starým světem, který má v hlavách lidí velkou setrvačnou sílu, je nutno svádět urputný a houževnatý zápas.

Proto očekáváme, že i naše literatura pomůže probojovávat nové vztahy mezi lidmi, že pomůže vychovávat smělé a ušlechtilé lidi, občany socialistické vlasti. Tento výchovný úkol veliká světová literatura, mezi ní i naše klasická literatura, vždycky plnila. Díla Tolstého, Balzacova a jiných mistrů pera, právě tak jako díla Tyla, Němcové, Havlíčka, Nerudy, Čecha, Jiráska a dalších našich spisovatelů, vždy probouzela ideje demokratismu a humanismu a vyvolávala odpor k peněžním vztahům a vlčím zákonům kapitalistické společnosti. Známe též obrovskou výchovnou úlohu díla těch, kteří v nové historické situaci důsledně domyslili demokratické a humanistické ideje svých literárních předchůdců a stali se socialisty, jako Gorkij a Majakovskij, u nás S. K. Neumann, Jiří Wolker, Ivan Olbracht, Julius Fučík, Petr Jilemnický a jiní naši významní spisovatelé, a jako to dokazuje svým dílem celá řada významných soudobých světových spisovatelů. Veliká literatura vždy uchvacovala svým skvělým uměním pro ideje lidského pokroku.

Naši spisovatelé dali od roku 1945 lidu řadu dobrých děl, která byla vděčně přijata statisíci čtenářů. Vedle celé řady významných umělců starší generace, jejichž četná díla jsou základem naší socialistické literatury a kultury, se projevily úspěšně i nové a mladé talenty, které vstoupily do literatury po roce 1945. Literární tvorba

posledních jedenácti let je vážným počátečním krokem za uměním socialistického realismu.

Strana a lid však znají skutečné síly naší literatury a žádají proto ještě více. Ještě mnoho ze současných zápasů našeho lidu, mnoho typických lidských osudů z prostředí světového zápasu tohoto století za socialismus a komunismus zůstává umělecky nevyjádřeno nebo zobrazeno povrchně. Proto oceňujeme práci a odvahu těch spisovatelů, kteří, nebojíce se neúspěchů a obtíží, poctivě a v nejlepší snaze hledali nové cesty, jak zvládnout umělecký obraz naší doby. Bez této smělosti a tvůrčí fantazie, bez hledání i případných neúspěchů by ani v budoucnosti nebylo opravdu nových uměleckých činů, nových výbojů v obsahu i formě, které posunují vpřed vývoj umění.

Pro naši literaturu má zásadní význam, aby byla prosycena pravdou života a aby byla co nejúžeji spjata s lidem. Tak jako do strany a do celého našeho veřejného a společenského života i do literatury pronikl kult osobnosti a byl jejím prostřednictvím šířen. Proto je tolik třeba, aby byla pozornost umělců obrácena plně k lidu, k prostému pracujícímu člověku, který je skutečným tvůrcem všech hodnot. To pomůže zbavit literaturu oficiálnosti, nabubřelosti, lakýrování načerno nebo narůžovo, což ji poškozuje. Spojení se životem je nejlepším způsobem boje proti literátštině a schematismu, které pokazily nejedno naše literární dílo.

Mnoho v našem životě teprve vzniká a prodělává těžký a složitý vývoj. Proto hluboká a podrobná znalost života, jeho neúnavné studium a schopnost vidět jej pravdivě, má pro práci spisovatele velký význam. Z těchto důvodů vyžaduje dnes i umělecké poznání, které je svébytným specifickým druhem poznání, aby bylo podepřeno vědeckým marx-leninským poznáním světa. To neotupuje, ale naopak zostřuje schopnost umělce vidět svým vlastním způsobem pravdu života.

Základní podmínku rozvoje naší literatury vidíme v tom, aby se v ní rozvíjelo co nejvíce různých a svérázných talentů, které by se neustále zdokonalovaly a které by rozvíjely nejvíce ty vlohy a hodnoty, jež jsou vlastní právě jim. Proto je správné, aby se naše literatura stále doplňovala novými a mladými autory, kterým je třeba poskytnout všechnu výchovu a péči. Síla české a slovenské literatury byla vždy, mimo jiné, i v rozmanitosti talentů. Toto bohatství je třeba udržet a rozvíjet i dnes. Různost talentů, spojených navzájem i se stranou společným bojem za socialismus a komunismus, je zdrojem našeho literárního bohatství a síly.

Předsjezdová diskuse ukázala, že naši spisovatelé hledají s velkým zájmem cestu ke stálému růstu české a slovenské literatury. Velmi se diskutovalo o nutnosti boje proti šedosti a průměrnosti. Volalo se i po větší tvůrčí svobodě, odvaze a smělosti. To je správné; naše literatura tyto vlastnosti velmi potřebuje. Jde však o to, aby šlo o komunistickou odvahu a smělost, a nikoli o maloměšťácký pokřik nebo úšklebek, aby šlo o velkou svobodu občana socialistické společnosti, a nikoli o maloměšťáckou zvůli. Aby šlo o svobodu a smělost tak, jak ji chápal Julius Fučík.

Více žádáme i od naší literární vědy a kritiky. Bude správné, přestane-li se s opakováním četných, mnohokrát vyslovených tvrzení, a půjde-li více cestou vědeckého, historicko-kritického zkoumání obrovského literárního materiálu, zejména z posledního půlstoletí naší literatury. Na základě zkušeností naší i světové literatury

s využitím výsledků sovětské marxistické estetiky bude nutné vědecky prozkoumat řadu vážných teoretických problémů spojených s rozvojem našeho písemnictví. Zejména bude užitečné, aby vedle monografií o jednotlivých postavách a obdobích naší literatury byly vypracovány vědecké souborné dějiny československé literatury. Pokud jde o literární kritiku, měla by vidět svůj hlavní úkol v tom, aby pomáhala najít správně uměleckou hodnotu autora či díla a ukázat cesty k jejímu plnému rozvinutí. Tento přístup ke kritické práci pomůže odstranit i škodlivý mentorský tón, který se ještě tu a tam ozývá. Naše literární věda a kritika se zejména v poslední době stále více zbavuje starých chyb a pomohla již v řešení řady závažných otázek v předsjezdové diskusi. Stává se stále více zásadním přítelem a pomocníkem spisovatelů, strážcem komunistické ideovosti a umělecké síly československé literatury.

Je správné, že si naše literatura klade vysoké cíle a že se snaží uplatňovat vůči sobě měřítka světové literatury. Nejlepší umělecké hodnoty, jež vyrostly z naší národní půdy, ovlivněné kulturou, uměleckým talentem a citem našeho lidu, dosáhly uznání a obdivu v celém světě. Naše literatura, pevně zakořeněná v lidu, se vždycky kriticky učila a obohacovala kulturou druhých národů. Velké pokrokové tradice, společný boj a nejužší bratrské svazky ji spojují se sovětskou kulturou. Blízké vztahy měla a má naše literatura ke kultuře evropských národů; navazuje nové svazky i se spisovateli Asie, Latinské Ameriky a s celou světovou pokrokovou kulturní frontou.

Mezinárodní styky naší literatury se zejména v posledních letech velmi rozšířily a budou se rozšiřovat jistě i nadále. Tolik potřebná výměna kulturních hodnot a názorů nemůže však současně vést k pronikání buržoazních idejí a představ do naší kultury, aby tu posilovaly zbytky onoho starého světa, který náš lid smetl, a aby nám překážely v cestě vpřed.

V uplynulých letech se dále upevňovala a rozvíjela bratrská spolupráce české a slovenské literatury i literatury ostatních národnostních skupin a národností na území naší republiky. V tom je třeba pokračovat. Slovenská literatura za uplynulých jedenáct let značně vyspěla a vytvořila jedno z nejplodnějších období v dějinách slovenské literatury. Nejlepší její díla se stala chloubou celé československé kultury. Vzájemné respektování i výměna zkušeností a hodnot a co nejupřímnější soudružská spolupráce na společném díle jsou důležitými zárukami dalšího rozvoje naší socialistické literatury.

Ústřední výbor strany oceňuje významnou práci, kterou až dosud vykonaly Svaz československých spisovatelů a Svaz slovenských spisovatelů jako tvůrčí organizace. Velmi užitečnou práci vykonal Svaz zejména v přípravě sjezdu. Budoucí úkoly však vyžadují dalšího zlepšení práce obou Svazů.

Především bude správné ve větší míře podřídit činnost Svazu jeho hlavnímu úkolu, to jest pomáhat vlastní tvůrčí práci spisovatelů. Literatuře prospěje, budou-li síly spisovatelů maximálně uvolněny pro tvůrčí činnost a zbaví-li se Svaz všech projevů byrokratismu, zbytečného administrování a schůzování. Z tohoto hlediska by měla být zlepšena struktura organizace a metody práce Svazu.

Svaz má významnou výchovnou i organizátorskou funkci. Má vytvářet nejlepší podmínky pro tvůrčí práci, umožňovat výměnu zkušeností, styk spisovatelů se zahraniční literaturou a podobně. Dosavadním nedostatkem však bylo, že nutná sva-

zová práce spočívala jen na několika spisovatelích, kteří byli přetíženi organizačními povinnostmi. V příštím období měli by o Svazu rozhodovat více jeho členové a ústřední výbor Svazu jako kolektivní orgán.

Svaz spisovatelů by mohl a měl více vykonat i pro spolupráci s ostatními uměleckými svazy, pro užší spojení spisovatelů se všemi druhými umělci. Dosavadní značná izolovanost jednotlivých kategorií umělců našemu umění a kulturnímu životu neprospívá.

Svaz vzal na sebe úkol pečovat o nové a mladé talenty; tato práce však není dosud na dostatečné úrovni. Kolektiv spisovatelů by se měl vypořádat s nesprávným názorem, že se mladí mají prokousat sami. Každý talent, tedy i mladý, se nakonec musí prosadit svou vlastní hodnotou. Není však třeba, aby musil na této cestě překonávat tolik zbytečných překážek a dokonce i lhostejnosti. Svaz spisovatelů má sloužit nejen dnešku, ale i zítřku naší literatury.

Literatuře prospěje, budou-li se ve Svazu ještě více rozvíjet skutečně zdravé, soudružské poměry, založené na vzájemném poznání a vzájemné úctě. Je přirozené a správné, že se v boji za nový umělecký výraz vytvářejí skupiny umělců vzájemně si blízkých a probojovávajících ten či onen umělecký názor. Je však třeba dbát, aby tyto tvůrčí spory byly vedeny zásadně a soudružsky a byly vždy proniknuty vědomím, že všichni naši spisovatelé stojí a musí stát na společné půdě boje za věc lidu a za socialismus.

Úkolem Svazu je, aby všestranně, a tedy i ideologicky a morálně vychovával své členy a aby výchovnou silou soudružského kolektivu působil proti všem projevům nesoudružského chování jednotlivých členů. I mezi spisovateli, jako v celém našem životě, je třeba více skromnosti, méně okázalosti i falešné touhy po titulech a hodnostech. V literatuře platí, že nejlepší ozdobou spisovatele je jeho dílo, vzbuzující obdiv a vděčnost lidu.

Soudružky a soudruzi, naše komunistická strana nebude dávat spisovatelům předpisy pro jejich literární práci. Byli jsme vždy proti reglementaci literatury a proti svazování jejích tvůrčích sil. Vycházíme z toho, že spisovatel musí být plně svobodný a klást si sám své umělecké úkoly. Strana si ovšem kladla a bude klást za svůj politický cíl, aby otevřeně a čestně získávala všechny spisovatele na svou stranu pro věc socialismu a komunismu.

Dovolte proto, aby ústřední výbor strany vyjádřil upřímně svou úctu vaší spisovatelské práci, aby vás mohl pokládat za přední pomocníky strany ve velké a spravedlivé věci při uskutečňování socialistické přeměny naší společnosti.

Před námi všemi je velká a světlá budoucnost, již je nutno vybojovat. Dejte proto i vy, soudruzi spisovatelé, všechny své nejlepší síly, své umění a velké tvůrčí schopnosti plně do služeb lidu, do služeb věci socialismu a trvalého míru ve světě.

Ústřední výbor Komunistické strany Československa.“ *(Potlesk.)*

PŘEDSEDAJÍCÍ NÁRODNÍ UMĚLKYNĚ MARIE MAJEROVÁ: Děkujeme ústřednímu výboru Komunistické strany Československa za poslání a děkujeme soudruhu prezidentovi Zápotockému za to, že nám je odevzdal.

Na pořadu je projev předsedy Svazu spisovatelů soudruha Jana Drdy. Soudruh Drda promluví o úkolech a stavu naší literatury.

JAN DRDA: Milí přátelé, soudružky a soudruzi! Sedm let, která nás dělí od našeho prvního sjezdu, to byla u nás v Československu léta plná práce, léta nepřestajného a nesnadného zápasu, který vedl a vede náš lid za vybudování spravedlivého společenského řádu, za vítězné nastolení socialismu. Scházíme se dnes ne proto, že by tento boj byl už zcela vybojován. Naopak, jak tomu bývá při výstupu na vysoké hory, nekyne nám nikde v krátké perspektivě pohodlná chůze z vršíčku, ba nečeká na nás ani žádné dlouhé zastavení a příjemný oddych. Čeká na nás jediná perspektiva: jít dopředu a vzhůru, perspektiva radostná, ale ne lehká, ne pobízející k lehkomyslnosti a bezstarostnosti.

Ohlédneme-li se však na ten úsek cesty, který jsme již urazili, na překážky a nástrahy, které jsme překonali, na dílo, které jsme vystavěli, naplňuje nás to radostí a silou, přesvědčením o reálnosti a konkrétnosti našich socialistických plánů a perspektiv, bojovým odhodláním. Neboť věru není toho málo, čeho náš pracující lid dosáhl, co dokázal stvořit vlastními silami navzdory překážkám a nepřátelům, navzdory i našim vlastním chybám a nedostatkům.

Žádná z minulých epoch našich národních dějin nemá v sobě takové revoluční vzepětí, žádná nepřinesla tak hlubokou základní proměnu života jako doba naše. Dnes jeden rok znamená víc než za starých časů nejedna desetiletí. Mění se tvářnost naší vlasti, mění se způsob života lidu, mění se vztahy mezi lidmi, mění se představy o smyslu života. A to všechno ne švihnutím nějakého kouzelného proutku, ale tím dějinným faktem, že československý lid vzal osudy své vlasti do svých rukou, že rozbil panství vykořisťovatelských tříd, osvobodil lidskou práci a proměnil ji tak z nenáviděného chomoutu v práci tvořivou a budovatelskou, která přetváří naši rodnou zemi, mění její přírodu ve prospěch společnosti, odkrývá a buduje nové hodnoty, ale která má také pronikavý vliv na utváření nové duševní podoby našich lidí, nových myšlenek, nových citů, nové morálky.

Jaká je to vzrušující doba pro spisovatele, který se nepouští do psaní jen proto, aby stvořil nový svazek papíru, jemuž se říká knížka, ale z vnitřní potřeby vydat svědectví o této veliké proměně, který touží spolubudovat nový svět a spoluformovat společenské uvědomění nového člověka. Vždyť u nás na každém kroku kypí a řinčí život plný kvasu, plný neustálého bouřlivého pohybu, vždyť před našima očima probíhá zápas, v němž se staré s novým tvrdě drží v křížku a střetává se na život a na smrt, vždyť všude kolem nás se skutečnost horečně proměňuje ze dne na den, nabývajíc neustále nových rysů.

Je tedy dneska o čem psát, a je také pro koho. Naší vlastí se valí jako ohromná řeka kulturní revoluce, která obchvacuje nové a nové desetitisíce pracujících, přivádí je do škol, do laboratoří, do divadel, vzněcuje v nich dychtivost po poznání, otvírá před nimi bohatství naší národní i světové kultury, dává jim do rukou Puškina stejně jako Balzaca, Dickense, Heinricha Heina, ale ovšem také Šolochova, Pabla Nerudu, Aragona, Thomase Manna, Halldóra Laxnesse, Mihaila Sadoveanu, Nazima Hikmeta, Jorge Amada i Konstantina Fedina.

Tato revoluce přivedla naší literatuře v několika krátkých letech desetitisíce, ba statisíce nových čtenářů. Náklady knih stouply desaterónásob, dvacaterónásob. Před

válkou byla hlavním čtenářem naší literatury poměrně slabá vrstva inteligence. Dnes můžeme s radostí říci, že náš hlavní čtenář je dělnická třída, pracující lid. Je to čtenář dobrý, literatuře oddaný, spisovatelů si vážící, ale přísný a náročný. Naši pracující čtenáři se nedívají na literaturu jen jako na zábavu pro ukrácení dlouhé chvíle. Pro ně bezprostředně souvisí se životem – ze života má vycházet a do života se má vracet. Vášnivě v ní hledají poučení, řešení mravních i společenských problémů, oduševňující příklady. Život v práci je učí dialektice a vychovává k realistickému vidění. Znají život v celé ostrosti reálných životních konfliktů a protikladů a těmito životními měřítky samozřejmě zkoumají i naše výtvory. Pro takového čtenáře, pravda, je nelehko psát. Těžko, ale z jeho úst uznání – nad takový klenot není drahocennějšího.

Nuže, tu jsou hlavní důvody, proč se dnes scházíme na spisovatelském sjezdu. Náš hlavní čtenář, náš pracující lid nám neustále naléhavěji staví před oči úkol, aby naše literatura pravdivě obrážela revoluční pohyb naší společnosti, aby pomáhala proti všemu negativnímu a škodlivému probojovávat to dobré a nové. Žádá se od nás spisovatelů, abychom vytvářeli pravdivé a vzrušující obrazy našeho života, abychom vyzvedávali veliké společenské problémy, které hýbou lidem, abychom zobrazovali živé hrdiny naší doby, abychom opravdu „vyzpívali lásky a nenávisti našeho lidu". To není abstraktní, teoretický postulát, ale živé a konkrétní přání desetitisíců lidových čtenářů, projevované naléhavě při každém setkání se spisovateli.

Náš sjezdový úkol je v tom, abychom právě ve světle těchto skutečností zkoumali vážně a odpovědně svou spisovatelskou práci, její úspěchy a přínosy, stejně jako její dluhy a nezdary, a abychom zhodnotili, jak plnila a plní československá literatura své poslání výchovy nového člověka. Abychom se vypořádali s těmi nedostatky a chybami v teorii i v tvůrčí praxi, které často oslabují i díla nadaných spisovatelů, které ubírají naší literatuře na síle a na společenské působivosti.

Není to lehké, provádět takové rozbory v oblasti umění, které nejméně ze všeho snáší ukvapenou generalizaci a které se samou svou podstatou příčí jakékoli šabloně. Kdykoliv jsme zapomněli na tuto pravdu, vždycky nás to vedlo i k těžkým chybám a omylům při zasahování do živého literárního procesu. Toto vědomí nám ovšem nesmí svazovat ruce, ale naopak naostřit a zjemnit naši pozornost při řešení složitých a nesnadných otázek, které před námi stojí a které si chceme osvětlit. Dokážeme to, budeme-li vycházet opravdu ze zásad, a ne skupinových nebo přátelských ohledů, odložíme-li zkreslující brýle osobních řevnivostí, nepřejícností a škodolibostí, jimiž si lidé tak často dokáží vzájemně otravovat život.

Jsem přesvědčen, že náš kolektivní rozum ve svobodném střetnutí a v boji názorů může dojít k mnoha zdravým, pravdivým a pro literaturu užitečným závěrům, které nám pomohou v naší cestě vpřed, dokážeme-li je zobecnit v celé naší spisovatelské obci. Nechceme naši literaturu ani uniformovat, ani nivelizovat. Po čem toužíme, je právě naopak rozkvět velikého množství jedinečných a osobitých talentů, kypivé bohatství mnohotvárných a originálních tvůrčích záměrů, potěšující různotvárnost temperamentů a naturelů – a právě naše společenské podmínky všechno toto mohou v literatuře umožnit. Na čem však trváme, to je jednota cíle. A my tento cíl vidíme ve vítězném vybudování nové socialistické společnosti na základech učení marxismu-

-leninismu. My tento cíl vidíme ve vítězství pravdy, ve vítězství života, ve vítězství člověka. My jsme řekli z čistého srdce své „ano" revoluci a chceme s ní jít a půjdeme až do vítězného konce. Pro nás také budování socialismu není žádnou hypotetickou chimérou, ale skutečností nejskutečnější, kterou většina z nás aktivně prožívá.

Budeme-li hledat hlavní jednotící princip naší nové československé literatury, najdeme jej především v tom, že to má být a chce být literatura socialistická. Zdrcující většina z nás chce vytvářet literaturu pravdivého života a životní pravdy, literaturu, která by byla výrazem socialistické víry v člověka, v jeho schopnost tvořit a přetvářet svět, povyšovat a rozvíjet život, literaturu, která chce bojovat za vítězství socialistických vztahů mezi lidmi.

O našich československých spisovatelích lze čím dále jistotněji říci, že jejich srdce patří lidu, straně a té veliké revoluční perspektivě, kterou strana a její učení před námi rozvíjí. Rozhodující síly české i slovenské literatury, zralí její mistři, stejně jako mladí umělci, zkoušející křídla k rozletu, pomáhají svou tvůrčí prací prosazovat a uskutečňovat leninskou zásadu literatury, otevřeně spojené s lidem, literatury, jež chce radostně a uvědoměle sloužit milionům pracujících, kteří jsou „výkvětem země, její silou, její budoucností".

Dnes už můžeme v tomto smyslu mluviti v našem československém písemnictví ne o jednotlivcích, ale o celém oddílu. Živý proces literárního vývoje, vrcholící v posledních měsících Závadovým Polním kvítím, Nezvalovými Chrpami a městy, Mihálikovým Neumriem na slame, Mikuláškovými Divokými kačenami, Žáryho Návštevou, Otčenáškovým Občanem Brychem, Zápotockého Rozbřeskem, Říhovým Venkovanem, Stehlíkovou Selskou láskou, Kohoutovými Zářijovými nocemi, Nezvalovou Atlantidou, Karvašovým Pacientom sto trinásť a i řadou ještě prací dalších, ukazuje, že máme autorů mnoho, dobrých a různých, a že právě při veškeré mnohotvárnosti osobností a naturelů, temperamentů i žánrů jsou všichni spojeni jedním: úsilím o stranický, komunistický pohled na skutečnost.

Jsou ovšem lidé, kteří ať z vědomého nepřátelství, ať z myšlenkové zmatenosti, se snaží našeptávat spisovatelům, že stranickost je hrobem tvorby. Chtěli by vyčarovat spisovatelům před oči jakýsi přelud spisovatele „nadstranického svědka", jenž se vznáší nade vším a nade všemi jako onen příslovečný duch nad vodami a z této mystické polohy rozsuzuje, co je dobré a co je špatné. A ještě jiní tvrdí muziku: nač vůbec rozsuzovat, co je dobré a co je zlé? Co pravdivé a co nepravdivé? Ať umělec tvoří, ať spisovatel píše jen to, co je krásné mimo dobro a zlo. Vedou se tu a tam teorie o tom, že umělec nepatří vlastně vřavě tohoto světa, protože si vytváří svůj zcela zvláštní autonomní a ničím nesouměřitelný svět, a není za tento svůj svět odpovědden nikomu než sobě samému a naší poezii.

Zkrátka a dobře, kdejaké drobty a smetí umrlých a zahnívajících už idealistických estetik jsou smetávány na jednu hromadu s bohulibým úmyslem zaplést hlavu těm, kdo si ji zaplést dají.

Je jasné, odkud pramení toto záludné úsilí dezorientovat umělce. Umění a literatura především, a zejména pak taková literatura, jako je naše, která má statisíce aktivních čtenářů, přemýšlivých a domýšlejících, je mocná ideologická zbraň, veliký

nástroj k výchově a převýchově člověka. A zejména u nás, kde za posledních 150 let česká píseň, česká kniha a české divadlo byly jedním z nejmocnějších faktorů občanské výchovy k demokratismu a humanismu. Zabere-li tento nástroj naplno, znatelně může urychlit proces výchovy socialistického člověka, naplnit srdce a mysli našeho lidu ušlechtilými socialistickými myšlenkami.

Je jasné nejen nám, ale i našim nepřátelům, že přes všechny nedostatky, obtíže vývoje a chyby, které jsme sami zavinili, proces přerodu naší literatury v literaturu socialistickou dospěl do rozhodujícího stadia. Naši nepřátelé nemohou zůstat klidní při pomyšlení, že v jednom desetiletí lidové demokracie přišlo do naší literatury tolik nových, svěžích a osobitých tvůrčích sil, že zdrcující většina zralých umělců zaujímá aktivní a pozitivní postoj k naší lidové demokracii, že se mnoho spisovatelů ve svém tvůrčím vývoji vymaňuje z abstraktního maloměšťáckého humanismu, pronikajíce ke konkrétnímu humanismu proletářskému, jenž nad bědami světa nelká a nefňuká, ani nedělá chvilkového utěšitele, ale veškerou silou bojuje za proměnu světa, která znamená konec sociálních běd.

To všechno svědčí o tom, že v naší literatuře rostou, že se hromadí a napínají síly k opravdovému socialistickému rozvoji. Současně však je si třeba s velkou otevřeností uvědomit a říci naplno, že se v naší literatuře posledních let objevily i některé takové rysy, které jasný obraz jejího socialistického charakteru zamlžují a zastiňují, a že jedním z hlavních úkolů našeho sjezdu musí být, abychom se s těmito věcmi otevřeně a čestně vypořádali a společně prorazili cestu jejímu zdravému a správnému vývoji.

Čeho je nám při tom třeba, je opravdovost. Čeho je nám třeba, je nebojácnost a principiálnost v pohledu na věci, padni už komu padni. Je jasné, že nemůžeme obratem ruky nahrazovat jistoty staré a vyvrácené jistotami novými a že mnohé z toho, co si chceme na našem sjezdu říci, bude mít spíše formy otázky než tvrzení, že to bude mnohem spíše výrazem pochyb a hledání než jistot a tezí. Ale v tom vidím ten velký a nový význam našeho spisovatelského sjezdu, že si budeme v této době, tak významné pro všechen náš lid, s přísností a opravdovostí takové otázky klást, že se budeme znova ptát po tom nejzákladnějším v naší literatuře a v našem životě a že budeme společně hledat odpovědi, které by nebyly nějakými novými dogmaty, ale výrazem našeho úporného úsilí najít pravdu, dobrat se pravdy a prorazit pravdě průchod.

Je třeba si říci zejména jednu trpkou pravdu, která se týká jak Svazu spisovatelů, tak i naší kritiky a vůbec našeho literárního života v posledních letech. My jsme si hlavní pravidlo literatury, které zní velmi prostě „Pište pravdu!“ – nahradili celým souborem pouček, požadavků, ale také dogmat, pověr a předsudků, které nám už předem, než jsme vzali pero do ruky, svazovaly ruce a hlavně ducha, omezovaly tvůrčí rozhled autorů, rozmach jejich tvořivé iniciativy, chuť k experimentu i smělost a originálnost jejich pohledu na život.

Není to poprvé, kdy o těchto věcech budeme diskutovat. Ale jak se to všechno dostalo do nového osvětlení teď, po XX. sjezdu KSSS! Odtamtud vyšlo světlo, jehož prudké paprsky prozářily tolik temných, nezkoumaných, nebo lépe řečeno mlčky přehlížených nejasností a problémů, bez jejichž rozuzlení bychom nemohli dál, které u samých kořenů oslabovaly a znesnadňovaly zdravý vývoj literatury, ale zdaleka ne

jen její vývoj. Cožpak běží o nějaké výlučně literární chyby? XX. sjezd nám ukázal, jak kult osobnosti ve svých důsledcích nebezpečně zmrazoval rozvoj, ochromoval tvořivé síly a pokřivoval správný směr vývoje v mnoha oblastech života a samozřejmě i v nesmírně citlivé oblasti kultury. Nyní začínají vystupovat podstatně hlubší a širší souvislosti našich specifických problémů literárních s obecnými otázkami ideologickými, s hlavními otázkami našeho života. Právě ve světle závěrů XX. sjezdu se ukazuje, jak chyby v oblasti politiky a ideologie mohou silně ovlivňovat umění, jak zejména v oblasti umění takovéto nedostatky se ještě zvětšují a nabobtnávají. Mnohdy jsme považovali za příčinu to, co už bylo následkem. S kultem osobnosti souvisela a z něho přímo vyplynula falešná a škodlivá teze o „ideálním hrdinovi", stejně jako se ukazuje spojitost mezi nezdravými tendencemi sebeuspokojení v politice a mezi „lakováním narůžovo" v literatuře.

Ale takovýto rozbor věcí, které jsou dnes už takříkajíc nasnadě, nepostačuje. Musíme se podívat i na problémy, o nichž třebas ještě dnes nemáme jasno, ale které přímo volají po rozboru, které si musíme rozebrat především před svým občanským a uměleckým svědomím. Musíme a chceme složit účty ze své práce před lidem, i když třeba sami nemáme ještě všechno srovnáno v hlavě. Jsem přesvědčen, že má dnes cenu i nadhození otázky, na niž si náš spisovatelský kolektiv ve výměně názorů jistě najde odpověď.

V této chvíli je nezbytné položit si právě nad posledními lety naší literatury několik trpkých, ale nevyhnutelných otázek. Jenom přes jejich hořké jádro se můžeme dostat z místa. Nejpalčivější z takových otázek jsou podle mne tyto: vyjadřovala naše literatura v období 1948–1956 přes všechny své tvůrčí úspěchy, které nesporně měla, vždycky neúchylně pravdu života a prosazovala ji, anebo to byl v nemálo případech jen teoretický postulát, od kterého jsme v tvůrčí praxi mnohdy ustupovali? Zobrazovali jsme své současníky, zobrazovali jsme náš život, naše úsilí o výstavbu socialistické společnosti vždycky v sytých a pravdivých barvách s celým břemenem překážek, obtíží a chyb, anebo jsme vytvářeli místo toho učesanou a uhlazenou, ale pravdu zkreslující a zamlžující nebo zužující legendu? Uskutečňovali jsme opravdu v životě konkrétní a živé spojení s dělnickou třídou a s pracujícím lidem, anebo jsme tuto zásadu jenom abstraktně hlásali, zatímco opravdový boj, nesnáze a strasti lidu nám byly vzdálené a málo známé? A jestliže jsme se opravdu všech těchto chyb v literatuře dopouštěli do té míry, že to citelně omezovalo její rozvoj a oddalovalo literaturu lidu – kde a v čem je hlavní kořen těchto chyb?

Myslím, že správné řešení těchto palčivých nejasností můžeme najít jen tehdy, podíváme-li se do samého středu našeho života, na ty ústřední problémy, které opravdu hýbou pracujícími. Nikdo nebude brát v pochybu, že mezi naším lidem idea vybudování spravedlivé socialistické společnosti opravdu zvítězila. Náš lid jejímu uskutečňování věnuje své nejlepší síly, vede o výstavbu socialismu neúnavný zápas. Tisíce a tisíce prostých, anonymních hrdinů dávají všechny své schopnosti, celou svou energii obětavě tomuto dílu.

Ale současně nikdo už víc nemůže zavírat oči nad tím, že vedle kverulantských maloměšťáckých nespokojeností a klevet existuje v našem životě také velmi oprá-

něná nespokojenost pracujícího lidu, která vychází z rozhořčení nad dlouho a stereotypně opakovanými chybami, nad přehmaty aparátu, nad zbytečnými ztrátami v našem hospodářství, pro těžkopádný byrokratismus, z odporu k různým očividným nespravedlnostem, špatným metodám práce a řízení naší výstavby, z nechuti ke svévolím, nadutosti, povýšenectví a jiným chybám, z nesmiřitelnosti ke křivení a matení generální linie naší strany, ať už nahodilému či vědomému, nespokojenost, která nemíří proti socialistickému řádu, ale naopak žhavě touží po odstraňování nedostatků a po rychlejším pohybu dopředu, která je budování socialismu potřebná a užitečná.

Všechny tyto věci, které způsobují nespokojenost lidu, jsou reálná fakta našeho života. Vznikají každodenně všude kolem nás, v městech i na vesnicích, v průmyslu, zemědělství i v kultuře, provázejí náš život tvrdošíjně často řadu let. Jsou mnohdy ztělesněním toho, jak nové musí urputně bojovat se škodlivým starým, jak nesnadno se prosazuje. Poučují nás tyto zjevy i o tom, že to staré a škodlivé, co je třeba z našeho života vytrhovat, nemusíme hledat jen v působení třídního nepřítele a v objektivních překážkách, ale také v našich vlastních subjektivních chybách a nedostatcích, v křivení a znejasňování správné linie, jak k němu může často docházet ve vřavě boje.

Myslím si, že hlavní kořen těchto našich chyb je v chybách, které vznikaly v důsledku kultu osobnosti a byrokratismu na úseku ideologickém a na úseku propagandy špatnou interpretací faktů našeho života, přehlížením a zastíráním reálných rozporů a protikladů, které s sebou vývoj přináší, a na druhé straně přijímáním chybné poučky o tom, že se třídní boj neustále zostřuje i v okamžiku, kdy dělnická třída podstatně upevnila svou moc a má mnoho vítězných výsledků ve výstavbě socialismu. Jako kdybychom zapomněli na základní pravidlo dialektiky, že vývoj a postup dopředu se uskutečňuje vyjevováním protikladů, zavírali jsme před mnohými rozpory, které se staly reálnými fakty našeho života, oči a uši, tvářili jsme se, jako by takových rozporů, nedostatků a chyb nebylo. Důsledek toho v propagandě byl, že jsme ten pohled růžovými brýlemi vsugerovávali širokým vrstvám našeho obyvatelstva a na druhé straně jsme si vymýšleli přímo nepřítele i tam, kde ho nebylo. Mátli jsme si pojmy v této věci, mechanicky jsme vytvářeli zjednodušené představy a postavy takových nepřátel, vymýšleli jsme si pro ně konání, která jsme považovali za typická pro nepřítele, a tak jsme reálný obraz naší skutečnosti dost citelně přeonačovali.

Máme-li to charakterizovat krátce a úhledně, dá se říci, že jsme si ten bezprostřední a pronikavý pohled na život a jeho jevy nahradili výkladem, a to *dogmatickým* výkladem různých správných i nesprávných pravidel i pouček, neboť i správné pravidlo v takovém dogmatickém výkladu, neprověřeném zkoumáním skutečností, se zkřivuje a ztrácí charakter přesvědčivé pravdy.

Ani naše literatura se neochránila od této zásadní chyby. Propadli jsme lichým obavám, abychom nepoškozovali stranu a výstavbu socialismu tím, že budeme mluvit o reálných nedostatcích, a přijali jsme metodu veskrze nesprávnou a nekomunistickou, metodu paušálního oslavovatelství. V naší literatuře se vžil postupně názor, že tato „nemytá a nečesaná“ pravda života, kterou vidíme kolem sebe, je cosi netypického pro naši skutečnost a typičnost jsme začali hledat v tom, že jsme ilustrovali oficiální teze propagandy.

K takovému stavu věci přispěl i nesprávný výklad, že „typičnost odpovídá podstatě daného sociálního zjevu a není prostě jen nejrozšířenějším, často se opakujícím obyčejným zjevem“ a „že typická je hlavní sféra projevu stranickosti v realistickém umění“. My jsme podle této nesprávné poučky hledali typické v tom, co jsme si přáli vidět, co jaksi patřilo do našich představ o socialismu, a to reálné, do očí bijící, v životě jsme přehlíželi. Jakmile se nám to do našich představ přestalo rýmovat. A dokonce jsme mysleli, že právě tímto rysem socialistický realismus se zvedá nad realismus starý.

Tím se oslaboval v naší literatuře jeden významný rys, aby byla opravdovým průzkumníkem života, aby byla strážcem pravdy a zájmů lidu. Místo abychom byli živou součástí všeproletářské věci, jak od literatury žádal Lenin, jsme se často, ani si to pořádně neuvědomujíce, stávali kolečkem byrokratické aparatury. Je třeba si také otevřeně říci, že naše teorie nás v tom podporovala, často rozvíjejíc mylné teze, na které by možná ani spisovatelské hlavičky nepřišly.

I když tu běží především o morálně politický postoj spisovatelů, myslím, že se nemůžeme s tímto faktem vyrovnat, jestliže nevezmeme v potaz i tuto stránku věci. Naše literární teorie, jak známo, kulhá často na všechny čtyři, protože jejími pracovníky a představiteli jsou často lidé mladí a málo zkušení: jak v životě, tak ve vědecké práci. Jak to dnes trpce cítíme, že nemáme Fučíka, že nemáme Václavka, že nám fašisté vyvraždili celou tu skvělou plejádu soudruhů, jako byl Kurt Konrad, Edo Urx a celá řada dalších, kteří by nám v řešení těchto složitých problémů a ve vyvarování se těchto chyb jistě svou životní i marxistickou zkušeností vydatně pomohli. Za tohoto stavu věci, že velká většina našich literárních teoretiků neměla ještě ty zralé kvality, kterých bylo třeba, se často stávalo, že hlavní kvalifikací pro provádění této práce byla znalost cizích jazyků a dobrý kontakt, který zaručoval, že kritik nebo teoretik dostane brzo do ruky teoretické články vyšlé v zahraničních časopisech.

Soudružky a soudruzi, je třeba říci, že trvá naše upřímná a uvědomělá láska k sovětské literatuře jako velké nositelce nových ve světě, socialistických, humanistických idejí a že budeme ze všech sil utužovat pouta přátelství a vzájemné tvůrčí spolupráce s touto první na světě literaturou, která dala světu Gorkého, Majakovského, Šolochova, Fadějeva, Fedina, Leonova a celou další řadu opravdových mistrů literatury, opravdových učitelů socialistického humanismu. Sovětská literatura byla naší první a hlavní učitelkou a my i dnes i napříště se hlásíme a budeme hlásit k těm idejím, které ona před lidstvem rozvinula. Ale to nám nesmí bránit v tom, abychom sami sobě nepřiznali svou vlastní chybu, že jsme se na sovětskou literaturu dívali bez onoho nutného rozeznávání mezi díly mistrovskými a vynikajícími, mezi díly střední úrovně a mezi díly, která byla obtížena chybami. Vycházeli jsme z mylné mechanické představy, že literatura, která se opírá o nejpokrokovější ideu světa, musí být ve všech svých dílech nejlepší. Zapomínali jsme na to, že v každém díle musí od začátku znovu proběhnout onen nezbytný tvůrčí proces, který dělá umělecké dílo uměleckým, a že není možné, aby tyto umělecké kvality se dostaly do díla nějakou jinou cestou, například cestou prosté příslušnosti k onomu velkému celku. Ale ještě daleko větší než ta chyba, které jsme se dopouštěli nad stránkami beletristických

a básnických knih, se mi zdají ty chyby, kterých jsme se dopouštěli nad řádkami teoretických úvah a statí.

Sami sovětští soudruzi nás ne jedenkrát varovali, abychom se vyhýbali takovému dogmatismu, který vede k tomu, prohlašovat za dogmata všechno, co bylo v sovětském literárním tisku uvedeno, a s humorem nám ukazovali, jak mnohá taková teorie se dostane v Moskvě do takové palby nesouhlasných argumentů, že z ní nakonec nezůstane kámen na kameni. My jsme často tomuto moudrému hlasu sovětských soudruhů nevěnovali pozornost, kterou si zasluhoval, a mechanicky jsme přebírali všechny nebo většinu teoretických statí sovětských, ať byly správné, nebo nesprávné, a v interpretaci jsme jim dávali velmi dogmatický výklad. Tím nechci říci, že bychom se měli od sovětské literární teorie nyní odvrátit nebo že bychom jí měli věnovat menší pozornost; naopak myslím, že je třeba této literární teorii, která zejména v období před II. sjezdem spisovatelů se rozvinula mnohotvárným úsilím stovek vynikajících hlav do veliké košatosti a která se vyznačuje dnes velikou pronikavostí v řešení mnoha základních estetických a teoretických otázek, že bychom jí měli věnovat pozornost daleko soustavnější, pronikavější, ale samozřejmě také nedogmatickou. Zůstává faktem, že tak, jak je sovětská literatura nejpokrokovější literaturou světa, dává i všechny předpoklady k tomu, aby také sovětská literární teorie, opřená o fundamenty marxismu-leninismu, o živou sovětskou skutečnost i o tu velikou studnici živé vody, kterou představuje ve svých mistrovských dílech sovětská literatura, aby i teorie plně odrážela ty nové kvality, které má sovětská literatura.

Běží ale především o naši literaturu a o naši literární teorii. A tu je naše chyba v tom, že jsme se neopírali také o dva základní pilíře, o které se může zdravý organismus vyvíjející se literatury opřít, že jsme se málo a spíš formálně zabývali otázkami našeho literárního dědictví a že jsme málo naslouchali hlasu našeho rodného lidu. My jsme, místo toho abychom se radili s Nerudou, Havlíčkem a celou řadou těchto světlých zjevů našeho 19. století, většinou tyto naše velikány jenom formálně oslavovali, bili jsme se do prsou při vyslovování jejich jmen, ale zavírali jsme oči před tím, jaké ohromné, životodárné bohatství je uloženo v jejich příkladu, co všechno pro nás znamená Neruda se svým lidovým vlastenectvím, se svým hlubokým demokratismem, se svou konkrétní a bystrozrakou láskou k lidu, která si nic neidealizuje, ale která na druhé straně nepřipouští, aby zájmy lidu byly poškozovány. Anebo ten skvělý sršatec Havlíček, ten vzor demokrata, kterého náš lid miluje až do poslední vesnické chaloupky, který doslova dal svou duši a všechny své životní síly v boji proti Rakousku, despocii, proti klerikálnímu tmářství; který učil náš lid té pravé, nenabubřelé, oprávněné národní hrdosti, který se s takovou jistotou uměl strefovat do každé kašírované hodnoty, jehož rozum i verš byl břitký jako čepel nože a který tímto břitkým a zdravým rozumem uměl postihnouti to nejdůležitější, co je třeba rozseknout, co je třeba před očima lidu odhalit, k čemu je třeba zaujmout jasné a nesmlouvavé stanovisko. A my jsme se místo toho dostali tak daleko, že jsme Havlíčka viděli jenom pod zorným úhlem jeho v podstatě mladistvých činů v roce 1848 a přezírali jsme celý ten vysoký plamen, kterým vzplál duch a tvořivý talent Havlíčkův po čtyřicátém osmém roce a kterým hořel až do smrti.

Jak musí být úzko každému našemu satirikovi, když si své krotké plody srovnává s tím pichlavým, ale zdravým a jadrným ovocem, které rostlo na košatém stromě obrovského Havlíčkova talentu. Vždyť my, aniž bychom přeháněli, aniž bychom formálně glorifikovali, můžeme našeho Havlíčka a našeho Nerudu, zejména tyto dva představitele zdravého českého rozumu a lidového vlastenectví, postavit velmi blízko k velikým ruským revolučním demokratům, jako byli Bělinskij a Černyševskij, kteří tak ohromným vlivem zapůsobili na celý další vývoj ruské i sovětské literatury. A v čem je zakleto tajemství Havlíčka a Nerudy? V tom, co my jsme právě zanedbávali, v tom, že oni uměli každodenně slyšet hlas lidu, že oni rozeznávali nejjemnější tepot jeho srdce, že oni uměli vyhmátnout neomylně stav mysli našeho lidu a na těchto základech zapůsobit vždycky tím ohromným způsobem, jak oni to dělali. To se již netýká tak teorie, jako se to týká naší každodenní tvůrčí praxe, jako se to týká toho prvního a nejdůležitějšího, co musí spisovatel umět, v čem se musí vyznat, totiž aby žil životem lidu, aby znal jeho touhu velmi důvěrně a hluboko, aby uměl vystihnout jeho strasti, jeho nejjemnější záchvěvy mysli, aby právě tyto jemné záchvěvy uměl postavit do ostrého a pronikavého světla, aby to uměl vyjádřit způsobem, který mysli strhuje a srdce zapaluje.

Někdo může položit otázku, jak to, že současně s přiznáním takovýchto velkých chyb, které v naší literatuře vznikly, mluvím o nesporných úspěších naší literatury a o její cestě vpřed. Ale já myslím, že mám plné právo na takovou řeč, poněvadž se to také plně srovnává s pravdou. Soudružky a soudruzi, myslím, že ten rozpor mezi dějinnou pravdou, která stojí na naší straně, mezi neotřesitelným pravdivým učením marxismu-leninismu, mezi nejskutečnější skutečností budování socialismu u nás, kterého se účastní denně a denně miliony lidí, a na druhé straně mezi těmi špatnými metodami, které jsme v našem životě, v naší propagandě a také v naší literatuře uskutečňovali, že tento rozpor se samozřejmě odráží také ve stavu a na tváři naší literatury. Tím lze také vysvětlit, proč bezesporně naše literatura za posledních deset let šla dopředu, proč v ní mohla vzniknout mnohá významná díla a proč se v ní mohlo začít vytvářet tolik nových pozoruhodných talentů a proč na druhé straně se rozvíjely i ty brzdící a negativní rysy, o kterých jsem mluvil předtím.

Základna, ze které vycházím, je opravdu dobrá a neotřesitelná, je to náš život, je to náš lid, který se zbavil vykořisťovatelských tříd a který opravdu vládne a je hospodářem této země. I základní fakta naší propagandy, a samozřejmě také naší literatury, o tom, že socialistický řád je nesrovnatelně lepší, spravedlivější a také tvořivější než jakýkoliv jiný řád, jsou pravdivá a správná. Chyba v literatuře začíná tam, kde jsme podlehli nesprávné tezi, že svému lidu a výstavbě socialismu budeme sloužit tím, jestliže budeme rozpory přehlížet. Opak je pravdou. Literatura bude tím lépe a účinněji sloužit straně, sloužit svému rodnému lidu, čím pravdivěji a přesněji bude vyjevovat všecky ty zákonité rozpory, které se na naší cestě ukazují, i všecky ty naše vlastní nedostatky, které na cestě uskutečňování generální linie strany se dělají. Pak bude opravdu rozvědčíkem života, pak bude opravdu strážcem pravdy, strážcem zájmů lidu a strany, pak se nám nikdy nestane, aby se nám princip stranickosti rozcházel s požadavkem neúprosné pravdivosti, pak budeme neoce-

nitelným způsobem potřební a prospěšní straně i rodnému lidu, pak budeme moci s oprávněnou hrdostí říci, že také my máme na budování socialismu svůj konkrétní a viditelný podíl.

Položme si v těchto souvislostech otázku o tvůrčí svobodě umělce. V čem tkví její podstata, její smysl? Tvůrčí svoboda umělce, ať už spisovatele, či jakéhokoliv jiného, zajisté není ve svévoli, v právu kotrmelcovat, originálničit, planě provokovat, vyvracet sám sebe paradoxy, být výstředním, protikladným, cynickým. Naopak – toto právo na svévoli, nikoli na svobodu, má dokonce i šimpanz v kleci. Právo na svévoli uvnitř klece kapitalistického řádu, to buržoazní společnost ostatně často umělci poskytovala ráda, protože právě ve svévoli se vybíjejí a otupují jeho tvůrčí síly, zamlžuje ostrovidnost a jasnozřivost umělcova zraku, že se jí oslabuje a láme sama osobnost. Málo je takových tragédií tvůrčích umělců v historii buržoazní společnosti?

My soudíme, že tvůrčí svobodu potřebuje spisovatel především k tomu, aby se mohl plnou silou své tvůrčí osobnosti vrhnout do boje za člověka, za čestné a spravedlivé lidské vztahy proti všemu, co člověka uráží, ponižuje a utlačuje; aby mohl vyslovovat plnou pravdu o životě a o skutečnosti a vyzpívat jejich zdravou krásu; aby mohl svobodně rozepnout křídla své obrazivosti, vyletěl na nich nad dnešek, odvážně pohledět do očí zítřku; aby mohl směle a pravdivě postihnout protiklady v životě a ve společnosti, jejichž překonáváním se uskutečňuje pohyb dopředu, aby mohl zachytávat v životě dozrávání nových otázek, aby mohl skutečně pravdivě, bez přikrašlování a bez očerňování, zobrazovat a ztělesňovat, aby mohl správně rozeznávat smysl věcí, podstatu jednání lidí a také hluboce odhalovat vnitřní svět, duchovní tvářnost člověka. Ano, to všecko jsou věci, které charakterizují velké a živé umění a k nimž umělec nezbytně potřebuje tvůrčí svobodu a nezávislost.

Je nám jasné, že tuto svobodu umělců především ohrožují ty reakční síly v lidské společnosti, které brzdí její vývoj, její postup vpřed, ta společenská soustava, která je založena na třídním nadpráví a útlaku a toto nadpráví a útlak hájí. Umělec sám se může vzepřít, může protestovat proti těmto nečistým silám, odhalovat jejich reakční a zločinnou povahu, usvědčovat je z nemravnosti a prolhanosti, s tím rizikem ovšem, že tento nepřítel učiní všechno, aby mu vyrazil pero z ruky, aby jej ohrožoval každou minutu jeho života, aby jej pokud možno zničil. Pablo Neruda a Nazim Hikmet, dva největší básníci našich časů, jsou psanci ve svých vlastech, Rafael Alberti spolu s Josém Bergamínem, dvojí chlouba španělské poezie, žijí v daleké emigraci. Není dosti výmluvný tento krátký výčet?

Umělec sám o sobě nemůže ovšem reakční síly porazit definitivně. Ale je síla, která je porazit může: revoluční hnutí dělnické třídy, rozbíjející společenskou soustavu, jež byla založena na vykořisťování a třídním útlaku, a pokládající základy nové, sociálně spravedlivé společnosti. Toto hnutí jediné může dát umělci nepřemožitelnou oporu pro jeho tvůrčí svobodu a nezávislost, neboť ono samo usiluje nastolit nové lidské vztahy, podepřít vstávajícího, odstranit ze života všechno, co člověka uráží a ponižuje. Chvíle, kdy tvůrčí umělec se uvědoměle staví na pozice bojující dělnické třídy, kdy svůj osud a svou tvorbu ztotožňuje s jejím osudem a bojem, pomáhá řešit otázku jeho tvůrčí nezávislosti navzdory reakčním silám společnosti.

Od této chvíle nebude bojovat v osamění, ale posilován a bráněn kolektivem kolem sebe, oduševňován jeho bojem, čerpaje novou a novou sílu z pomyšlení, že on sám je součástí revolučního zápasu, společné proletářské věci. V tom tkvěla síla takových obrů, jako je Maxim Gorkij a do posledního vydechnutí i náš Neumann a Fučík.

Ale dělnická třída nejen zaštiťuje umělcovu svobodu proti vzteklým reakčním silám. Její revoluční učení ozřejmuje umělci, že „svoboda nespočívá ve vysněné nezávislosti na přírodních zákonech, nýbrž poznání těchto zákonů a tím získané možnosti dát jim účinkovat podle plánu k určitým cílům".

V tom je zakleto ono zdánlivé „tajemství", z kterého asi často bolí buržoazii hlava: proč je revoluční dělnické hnutí a jeho učení pro umělce tak přitažlivé, proč je tak snadno „infikuje", čím je získává a strhuje na svou stranu. Umělec, jenž se potká s učením marxismu-leninismu, záhy pochopí, jak pádnou zbraní je v rukou dělnické třídy. Neboť ono nemluví o odstranění společenských zlořádů „všeobecně", nehorlí pro změnu společenských vztahů „všeobecně", neukazuje cestu k budování nové lidské společnosti zase „všeobecně", ale s naléhavou konkrétností, s vystižením onoho tvůrčího souladu mezi „chci" a „musím", s důkladně promyšlenou a propracovanou teorií, která je prověřena životem.

Spisovatel vyzbrojený učením marxismu-leninismu, při tom se aktivně podílející na boji lidových mas a právě v tomto boji prohlubující, obohacující a upevňující své životní zkušenosti, je schopen uměleckou tvorbou nejen „představovat životu zrcadlo", nýbrž i bezprostředně bojovat za jeho revoluční proměnu, být, jak to řekl Maxim Gorkij, „porodní bábou" nového a „hrobařem" starého světa, přičemž tato proměna světa není něco abstraktního, neskutečného a neuskutečnitelného, nýbrž velmi konkrétní a jasná revoluční perspektiva komunistická.

Umělec, který spojuje svůj život a svou tvorbu s revolučním dělnickým hnutím, nemůže to dělat ani ve jménu osobní slávy nebo popularity, ani společenských úspěchů nebo bohatství. Jemu se však dostává jedné věci, která všecko ostatní předčí: jeho uměleckému talentu mohou narůsti opravdová křídla, která mu umožní, aby se mohl podívat na skutečnost a na problémy dnešního dne, jak říká Maxim Gorkij, „z výšin nádherných cílů, které si vytyčila dělnická třída, zakladatelka nového lidstva".

Slyšel jsem od lékaře, jenž byl u smrtelného lože Karla Čapka, že tento veliký umělec slova zemřel doslova proto, že neměl vůli bránit se nemoci – „že neměl proč a nechtěl žít". Jeho svět se zřítil a on zůstal v jeho troskách, odmítaje jej přežít. Jaká škoda, že právě Karel Čapek, tak mimořádně skvělý slovesný talent v naší literatuře, nepoznal Sovětský svaz a nepochopil sílu a poslání revolučního dělnického hnutí. Neboť toto poznání by mu bylo umožnilo pochopit, že Mnichov je ne koncem národa, ale hořkým plodem zrady buržoazie, že právě pracující lid zvedne pošlapaný prapor národní svobody a donese jej k vítězství. Toto poznání by mu bylo umožnilo překonat špinavý proud pomluv a klevet, kterými Čapka zahrnula reakční buržoazie a které doslova tohoto křehkého člověka a umělce utýraly k smrti. Vždyť právě spojenectví s dělnickým revolučním hnutím dalo sílu jinému z našich velkých spisovatelů, Juliu Fučíkovi, že až za práh popraviště zůstal naplněn velkým niterným optimismem a hlubokou jistotou, čí bude vítězství v dějinném boji proti hitlerovskému fašismu.

Že do posledního svého dechu nepřestal věřit a bojovat, že i dnes žije živý v milionech srdcí a rozněcuje je k boji za člověka i k nenávisti proti nepřátelům člověka.

Z každé stránky Reportáže to přímo vyzařuje, jaký pocit svobody a nepodlehlosti ducha si Fučík zachoval i proti svým katanům, jak tohoto ducha, naplněného jistotou, nemohlo spoutat a zlomit nic na světě! Jak ubohá a nízká je představa „svobody dělati kotrmelce", pro kterou pláčí malincí krasoduškové, sami v sobě omezení víc, než by je mohl omezit kdokoli druhý, proti tomuto opravdovému, tragickým dramatem prověřenému zapalujícímu příkladu svobody a nezávislosti, zakotvené v otevřené stranickosti a napájené nepřekonatelnou silou právě z tohoto ohromného zdroje!

Dva máme takové mladé, krásné patrony v naší literatuře, dvojí světlem prostoupená jinošská tvář se vybavuje, dva příklady svobodného a otevřeného spojenectví s dělnickou třídou, které okřídlilo umělecký talent: Fučík a Wolker. Což by stejně nad hrobem Julia Fučíka, kdyby existoval, nemohlo stát se stejnou pravdivostí:

„Zde leží básník, jenž miloval svět
a pro jeho pravdu šel se bít…"

Milovat svět, to jest především člověka, a jít se bít za pravdu světa, toť jediná cesta, po níž se může osvobodit tvůrčí umělec z houštin skepsí, nevěry a subjektivismu, z pout závislosti na cizopasné buržoazní společnosti, z bludného kruhu, do něhož naháněla umělce pyšná samota. My hledáme a nacházíme svou svobodu v otevřeném spojenectví s pracujícím lidem, v radostné službě jeho životním zájmům. My jsme svou práci, svou sudbu a své životy spjali s nejpokrokovější silou lidských dějin a této síle budeme pomáhat při prorážení cesty do budoucnosti. V tom je hlavně rozdíl mezi tzv. nezávislostí spisovatelů spjatých s měšťáckou třídou a mezi tzv. závislostí.

Ale je třeba otevřeně hovořit i o další stránce věci. Spisovatel pro tuto svou tvůrčí práci, která má být a bude živou součástí všeproletářské věci, nutně potřebuje pocit, že se na křídla jeho rozletu nelepí a že je nezatěžují různé krátkodeché formulky. Že tato křídla nelze přistřihovat byrokratickými nůžkami. Že literaturu, její díla a její dosah je třeba měřit jinými měřítky, než jsou kancelářské lineály. My na sebe bereme plnou a hlubokou odpovědnost před tváří strany a před tváří dělnické třídy. My chceme dát všechny síly do služeb stranické věci, do služeb výstavby socialismu. Ale to neznamená, že o naší práci, o jejích problémech, o jejích někdy velmi složitých nesnázích může rozhodovat improvizovaně kdokoli. Že se do ní může zvnějška neuváženě zasahovat. Že lze připustit, aby do ní byly zanášeny byrokratické názory a aby byla omezována byrokratickými zásahy. Tuto spisovatelskou práci je nutno měřit těmi citlivými mistrovskými měřítky, která nám i v tomto oboru ukázal Marx, Engels a Lenin. A ne měřítky, která si vymyslí ad hoc třeba jinak dobří, ale literatuře vůbec nerozumějící krajští nebo i jiní sekretáři a pracovníci aparátu, pracovníci naší lidové správy, kteří třebas jinak než ve sporných případech pro nával práce berou beletrii do ruky jen zřídka. Tak jako nelze dělat amatérská rozhodování nad jemným soustrojím elektrických a jiných strojů, tak také nelze, aby jednotlivec ne-

odborník, byť jeho subjektivní vůle byla nejlepší, pronášel soudy rozhodující o osudu uměleckých děl, do kterých každý poctivý umělec vkládá všechno, co má: svou víru v člověka, svou touhu po tom, aby život byl radostný, svou lásku k lidu a vlasti, své nervy a svou krev. Přičemž je jasné, že nechceme bránit, aby se nad literárními díly pronášely jakékoli kritické soudy.

Spisovatelé potřebují pro svou práci ne atmosféru nedůvěřivé výsměšnosti a leckdy i maloměšťáckých předhůzek, že to jsou lidé, kteří se živí lehce a dobře, že jsou pouze popisovatelé papíru, ale potřebují naopak atmosféru hluboké důvěry, atmosféru opravdu upřímné touhy po jejich nových dílech, atmosféru, z které by vyzařovalo právě to horoucné přání, aby živé umělecké slovo zaznělo v pravý čas a s pravou neoslabenou silou.

V našem lidu tuto atmosféru nacházíme a najdeme. Jenom nihilista by mohl tvrdit, že neexistuje důvěra a poměr prostých lidí k naší literatuře, i když nebudeme zavírat oči před tím, že jsme ji sami často pomáhali oslabovat a že jsme ji do jisté míry také oslabili. Je však třeba, aby tuto důvěru k odpovědnosti spisovatelů, aby toto vědomí, že spisovatelé dělají těžkou práci, při které jsou napjaty všechny nervy, při které je třeba vyburcovat všechny nejlepší schopnosti ducha, měli a posilovali v sobě i pracovníci naší lidové správy, státní moci, pracovníci aparátu, vedoucí závodů a celý ten kolektiv soudruhů na významných místech naší socialistické výstavby, kteří často práci spisovatelů podceňují. Samozřejmě že i jim to bude třeba nepříjemné, jestliže spisovatel právě na jejich úseku bude rozkrývat rozpory, odhalovat nedostatky a chyby, ukazovat na to, kde se právě generální linie strany křiví a zatemňuje, třebas v zápalu rozhořčeného boje. Ale my musíme vědět, že právě výstavba socialismu a budoucího radostného života lidu je nám drahá nade vše a že v jejím jméně tyto chyby a nedostatky musíme odhalovat.

Musí zmizet ten rozpor mezi teorií a praxí, kdy někteří soudruzi na ústředních a politických místech v kraji i jinde jsou ochotni teoreticky uznávat, že spisovatel má směle ukazovat rozpory života, ale hned začnou hrát jinou, jestliže spisovatel to začne prakticky dělat právě na tom úseku, který oni sami obhospodařují. Měřme odpovědnost spisovatelů velkými leninskými měřítky! V naší spisovatelské obci není třídních nepřátel, ale je tu drahocenný aktiv lidí tvůrčích, kteří jsou ochotni dát straně nejen tyto své tvořivé síly, ale všecko. Nám se bude jinak, směleji a průbojněji psát, budeme-li vždycky vidět, že ani v pohledu na naši práci neexistuje rozpor mezi teorií a praxí. Není větší služby, kterou my můžeme prokázat naší straně a našemu lidu, než ta, kterou budeme konat okamžitým signalizováním každého rozporu a každé chyby, včasným upozorněním na to, které problémy v životě lidu dozrávají a dostanou se třeba zítra na pořad dne. A takováto vpravdě průkopnická činnost literatury, takováto nebojácná služba pravdě naučí naši literaturu také velmi potřebné bystrozrakosti. Spisovatelův zrak se ničím nebystří tak dobře a ostře jako právě neustálým bezprostředním pohledem na reálná fakta, srovnáváním těchto fakt, nabýváním životní zkušenosti. My, spisovatelé, máme stranu rádi, poněvadž víme, co ona znamená pro nás a co pro nás znamená její učení. A bez toho dvojího si ani svůj život už představit neumíme. Běží o to, abychom tuto lásku straně mohli

projevit tím nejplodnějším a nejužitečnějším způsobem, abychom do služeb strany mohli dát své zbystřené oči, nebojácnost svých srdcí a žíznivou touhu vyjadřovat pravdu.

Soudruzi, já prosím o desetiminutovou přestávku.

(Přerušeno v 16.55 hodin.)

PŘEDSEDAJÍCÍ NÁRODNÍ UMĚLKYNĚ MARIE MAJEROVÁ: Pokračujeme v jednání, prosím soudruha Drdu, aby se ujal slova.

JAN DRDA: Okolnost ovšem, že mnozí z nás byli v literární teorii a stejně často také v literární praxi zaváděni na mylné cesty tím, že i u nás působily důsledky kultu osobnosti, byrokratické poměry v mnoha oblastech našeho života a také nesprávná poučka o zostřování třídního boje, a že nyní pod ostrým světlem XX. sjezdu byly všechny tyto hluboké chyby odhaleny, nemůže znamenat, že je tím současně odvaleno celé břemeno nedostatků, které v literatuře máme a kterých se dopouštíme.

Podle mého názoru velmi silnou příčinou, proč jsme se dali zavést někdy na falešné cesty, je i ne bezprostřední poměr mnoha spisovatelů k životu lidu. Já jsem si vědom toho, že tato otázka je mezi spisovateli zvlášť, abych tak řekl, neuralgická, že mnozí z nás jsou subjektivně přesvědčeni, že oni život znají a že jim nelze vytýkat malou znalost života. Nu ovšem, soudruzi, každý z nás zná nějaký život, zná život svého nejbližšího životního okolí, vždyť žije všude tam, kam přijde, všude jsou lidé, ať je to v divadle, ať je to na vesnici, ať je to ve městě, ať je to na spisovatelské schůzi. Nelze tady stavět otázku jen tak paušálně „spisovatelé neznají život“, ale my si musíme postavit otázku velmi precizně: v jaké šíři znají spisovatelé život, jak široký okruh života oni svým duševním zrakem obemykají a také do jaké hloubky ten život znají, do jaké hloubky pronikli do celé spletitosti lidských vztahů té oblasti, kterou znají z bezprostředního poznání. A to je, soudruzi, základní otázka, a já si troufám říci přesto, že vím, že za toto tvrzení nesklidím sympatizující potlesk; troufám si říci, že okruh života, který známe my, spisovatelé, má ve většině případů poměrně malý poloměr a že mnohé z toho, co se domníváme znát, známe povrchně, že dost „nedolujeme“ uvnitř života. Samozřejmě do „znalosti života“ patří i takové základní věci, jako je znalost hmotné přírody kolem nás, té přirozené i té druhé „přírody“, kterou vytvořil člověk, znalost mnoha druhů lidské práce, osvojení si živého, bohatého a konkrétního jazyka. Ale to všechno jsou dílčí věci, bez kterých je sice spisovateli zle, ale které samy o sobě nestačí, aby spisovatel mohl vytvořit pravdivý a strhující obraz života. Jsou autoři, kteří se pouštějí do práce i bez nich, je to stejné, jako dělat dřevěný most bez sekery, bez dláta. Ale jsou naopak spisovatelé, kteří mají tyto základní znalosti v malíčku, kteří umějí pojmenovat každou květinku, ptáčka i broučka, kteří znají, jakými nástroji pracuje kovář a jakými tesař, kteří mají i bohatý a diferencovaný jazyk, a přece navzdory všem těmto znalostem jim spisovatelské řemeslo jaksi nevychází, nejsou s to přivést na svět dílo živé a přesvědčující. Ukazuje se, že tu přece jenom první a nejpotřebnější bude to, o čem s takovým hněvným

patosem mluvil na XX. sjezdu Michail Šolochov: „Žij životem lidu, trp utrpením lidí, raduj se z jejich radosti, cele se sžij s jejich starostmi a potřebami – teprve pak dokážeš napsat hodnotnou knihu, která chytí čtenáře za srdce."

Šolochovův hlas není první v ruské literatuře, jenž promluvil o této nutnosti. Skoro o století dřív napsal Dobroljubov: „Je třeba nejenom znát, ale i hluboce a silně osobně procítit, prožít tento život, je třeba být pokrevně spřízněn s těmito lidmi, je nutno nějaký čas dívat se jejich očima, myslit jejich hlavou, přát si jejich vůlí, je nutno být v jejich těle i duši." A skoro současně říká o tom Taras Ševčenko: „Abychom lidi znali, musíme s nimi žít. A abychom o nich psali, musíme se sami stát lidmi, a ne papírovými pisálky."

Někdo snad může podotknout, že tento trojí hlas je příznačný právě pro ruskou literaturu, pro její morální patos, že je to mravní imperativ, a ne analýza, jak má spisovatel přistupovat k práci a co je pro zdar jeho tvorby nezbytné. Pojďme tedy na věc odjinud a poslechněme si svědectví autora, jenž nemůže být obviňován z ruského patosu. Tentokrát to není teorie, ale úryvek z prózy. Čtu: „…jediná vášeň dovedla mne vytrhnout z mých studií – ale nebyla vlastně jejich součástí? Začal jsem pozorovat ruch předměstí, jeho obyvatele, jeho charaktery. Jsa právě tak špatně oblečen jako tamější dělníci, lhostejní do veškeré zevní slušnosti, setkával jsem se s nimi, aniž potřebovali zachovávat jakoukoliv zdrženlivost. Mohl jsem se vmísit do jejich hloučku, viděl jsem je, jak obstarávají své nákupy, slyšel jsem jejich debaty, když se vraceli z práce. Zcela intuitivní stalo se již pro mne toto pozorování, vnikal jsem do duší, nepomíjeje zevnějšek, nebo jsem spíše postihoval tyto vnější okolnosti tak dobře, že mé pozorování proniklo ihned za ně. Skýtalo mi schopnost spoluprožívat život dotyčného jedince tak, jak jej vedl, dovolovalo mi vciťovat se na jeho místo.

Rozuměl jsem si s těmito lidmi, splýval s jejich životem, cítil jsem jejich hadry na svých ramenou, mé nohy klouzaly v jejich děravých botách. Jejich přání, jejich strasti proudily mou duší, neboť má duše se přelévala do jejich duše. Byl to jakýsi sen v bdělém stavu. Rozhorloval jsem se s nimi na dílovedoucího, jímž byli tyranizováni, aniž jim vyplatil peníze. Vzdát se svých vlastních zvyků, proměnit je v jakési opilosti duševních sil v jiného člověka a po libosti hrát tuto hru, to bylo mé vyražení. Komu vděčím za tento dar? Je to druh jasnozřivosti? Je to vlastnost, jejíž zneužití může hraničit se šílenstvím? Nepátral jsem nikdy po příčinách této schopnosti, měl jsem tento dar a používal jsem ho, to bylo vše.

Důležité bylo jen, že jsem od té doby prvky oné složené masy, jež se nazývá ‚lid', rozložil v jejich součástky, že jsem je rozanalyzoval a že jsem dovedl rozeznávat jejich dobré a špatné vlastnosti.

Věděl jsem dobře, k čemu je mi toto předměstí užitečné, tento seminář revolucí se svými hrdiny, s vynálezci, praktickými mudrci, lotry, zločinci a jejich ctnostmi a neřestmi, všechno stěsnané bídou, zdušené nouzí, tonoucí ve víně a stravované kořalkou. Nedovedete si představit, kolik dobrodružství se nepovšimnuto odehrává v tomto městě bolestí, kolik rychle zapomenutých dramat! Jaké hrůzné a jaké krásné věci tam člověk vidí. Obrazotvornost nedosáhne nikdy skutečnosti, jež se tu skrývá a již nikdo neodhalí; je nutno sestoupit příliš hluboko, abyste nalezli tyto

obdivuhodné výjevy, tragédie nebo komedie, mistrovská díla, která rodí příroda." Zde je konec citátu.

Hle, jaký zvláštní a jedinečný autoportrét umělce, o němž literární historie uvádí, že stranil aristokratům proti nastupující buržoazii, ale jenž ve své novele Facino Cane ukazuje, jak se uměl na život dívat „zdola", očima lidu. Jak to Balzacovo „…jejich strasti proudily mou duší…" je téměř totožné se Šolochovovým: „Cele se sžij s jejich radostmi a potřebami!" A tam, kde Dobroljubov říká: „Silně procítit, prožít tento život…" – slyšíme úplně stejné Balzacovo: „Splýval jsem s jejich životem…"

Ne, to už opravdu není shoda čistě náhodná, ale velmi jasný výraz toho prvního a nejpotřebnějšího, bez čeho se literární tvorba neobejde. A myslím, že jsme u jedné z hlavních bolestí naší literatury. Jaký je poměr našich spisovatelů k životu lidu? K těm každodenním problémům a zápasům, které lid prožívá, k tomu intenzivnímu úsilí, které vyvíjejí statisíce prostých občanů ve výrobě, v lidové správě, ve výchově dětí, v obraně vlasti, v boji o lidské zdraví, k tomu živému a mnohotvárnému proudu našeho národního života, v němž je třeba neustále řešit nové a nové problémy, v němž se desetitisíce lidí ve velmi složitých a nebezpečných situacích chová hrdinsky a směle, ale v němž přirozeně také lidé zakopávají, chybují, ztrácejí nervy, mýlí se, ochabují, v němž působí mocné pozitivní síly vlastenectví, socialistického nadšení, pevné uvědomělosti, houževnatosti, ale také nemalé negativní síly, všelijaké ty přežitky starého světa, objektivní nedostatky, nepřízeň přírody, úklad a intriky třídního nepřítele, špatné rozhodování, liknavost, povrchnost, zastírané neznalosti a stovky ještě dalších momentů.

Náš denní život se skládá z tisíců dramatických faktů, která sice netrčí z života tak okatě, aby se o ně trkl každý, kdo jde kolem, ale která jsou vzrušující pro toho, kdo je umí vidět. A my, spisovatelé, bychom měli taková fakta ne náhodně a na povrchu života sbírat, my bychom je měli přímo v životě „dolovat", jít za nimi tak, jako jde horník v dole za stříbrnou žilou. Zdá se mi, že ne všichni naši spisovatelé umějí a považují za správné takto „dolovat" v životě, pídit se po životních faktech, pronikat pod jejich povrch do hloubky, kde často teprve tkví ta pravá rudná žíla; ale netečnost k životu, nezájem o jeho jevy, vyčkávání, až fakta nějak sama přijdou za autorem jako hora za Mohamedem, pověra, že je možno je posbírat jen tak na povrchu života, abych se nemusil s nimi příliš namáhat, taková metoda těžko dovede spisovatele k cíli. Spisovatel musí být jako akumulátor, musí neustále shromažďovat a zahušťovat v sobě prožitky, zkušenosti, postřehy, aby měl z čeho vybírat pro své umělecké dílo. Má-li tato životní materie bohatství, pak se věru nemusí bát odhodit všechno nepotřebné nebo málo vyhovující. Má-li jí jenom středně, bude psát také jenom středně. A má-li jí jenom tak tak, nu, pak ovšem nula od nuly pojde.

A pokud jde o lidi, o lidské charaktery, lidské osudy, kolik tu teprve umělec musí vynaložit jemného a trpělivého úsilí, aby se dostal pod svrchní slupku, někdy pichlavou jako na kaštanu, aby „odemkl" člověka a pronikl k jeho srdci, ucítil jeho tep, postihl nejen to, co člověk sám na sebe říci neváhá, nebo dokonce někdy touží, ale i to, zač se ostýchá nebo stydí, co skrývá v nejzazším koutku duše, co nikdy, nikdy sám na sebe neřekne.

V tom je náš citelný, až bolavý nedostatek. Velká část našich spisovatelů málo proniká do života pracujících, málo s lidmi přijdou do otevřeného, všechny problémy a nesnáze vyjevujícího styku, tak, aby opravdu „jejich strasti proudily naší duší". Před sedmi lety nám ještě bylo moře pod kolena. S nezralou povrchností jsme se domnívali, že to všechno jde řešit jakousi „spisovatelskou turistikou", že pošleme spisovatele na „výlet do života" a problém bude vyřešen. Nezapírám, že i já osobně jsem byl horlivým propagátorem těchto „cest do života"; dnes již víme, že věc je mnohem složitější.

Nestačí „omrknout" životní jednotliviny, dát si od lidí vyprávět pár zajímavých příběhů, seznámit se s názvoslovím prostředí, o němž chci psát. Myslím, že je třeba v našem nejvlastnějším zájmu skoncovat s pošetilou pověrou, kterou se sice spisovatelé neohánějí při diskusích, ale kterou si mnohý z nás potají dosud pěstuje v koutku svého srdce. S pověrou, že stačí solidní znalost spisovatelského řemesla, dobrá řemeslná zručnost spolu s povrchním „okouknutím" nového prostředí a s jeho, abych tak řekl, „folklorem", že to zkušenému spisovateli stačí k vytvoření přesvědčivého díla z našeho současného života. Nestačí, soudruzi, neboť tu nejde jen o nové téma nebo nové prostředí nebo nové problémy, ale o celý nový svět kolem člověka, i uvnitř člověka, do kterého musí spisovatel sám napřed vstoupit, který musí napřed prožívat, aby mohl o něm napsat. Vinou této pověry utrpělo tvůrčí neúspěch nemálo autorů, o kterých nelze jinak říci, že by byli bez zkušeností nebo bez talentu.

Ale my chceme, aby naše knížky vydávaly svědectví o životě a o člověku, my v duchu marxisticko-leninského světového názoru chceme, abychom byli svou tvorbou aktivně účastni na přeměně člověka a světa, my chceme dávat svou sílu svých talentů a všechnu svou tvůrčí energii do služeb člověka nad temnými silami zla ve společnosti i v přírodě. A tu již nestačí jenom zvídavost, byť sebepronikavější, tu již se nelze spokojit nemastnou neslanou úlohou diváka a „svědka". Tu je třeba aktivního bojovného postoje, tu je třeba vměšovat se do života a jeho problémů i za cenu osobního nepohodlí a mnohých ještě složitějších nesnází a tu je často třeba přímo se poprat ve jménu pravdy života.

My proti pojetí spisovatele jako „objektivního svědka" života stavíme své pojetí spisovatele jako aktivního bojovníka, jenž zápasí, jenž straní, jenž celou hloubkou celé bytosti nenávidí kapitalismus a všecko, co s ním souvisí, jako pramen světového zla i hoře, a jenž právě proto, že sám v této bitvě bojuje, umí zasvěceně a zápalně zobrazovat a vystihnout pravdu života, umí přesně rozeznat, které síly táhnou člověka k zítřku a které jej přidržují u včerejška.

„Ve všech odvětvích umělecké tvorby musí spisovatel vložit do poznání a zobrazení života sama sebe, všechen svůj rozum i srdce, všechnu svou lásku k našim lidem a nenávist k našim nepřátelům, ke všemu ustrnulému a zaostávajícímu, co brzdí náš postup vpřed." To řekl Fadějev a má pravdu.

Splnit se ctí poslání „socialistického buditele lidu", to znamená být v neustálém nepokoji a střehu, cítit svou spoluzodpovědnost za všechny životní otázky našeho lidu a naší vlasti, nestrkat hlavu do písku ani před nejpalčivějšími problémy. Nesmiřovat se s omyly a chybami, ať je dělá kdokoliv. Řídit se jako pevným kompa-

sem tím vnitřním přesvědčením, že všechno, co narušuje šťastný život a pokojný život našeho lidu, co brzdí pohyb naší společnosti vpřed, co poškozuje naše budování, je v rozporu se zájmy strany, se zájmy lidu, a tedy i s našimi spisovatelskými zájmy. Jestliže budeme v denním živém styku s pracujícími, jestliže budeme umět pozorně naslouchat jejich hlasům, pak se taky naučíme dělat rozdíl mezi maloměšťáckým klevetěním a reptáním na obtíže našeho života a mezi pravdivými připomínkami, že leccos je v životě složitější, těžší a mnohdy i bolestnější, než jak to spisovatel „vydumal" v klidu své pracovny. Socialistický spisovatel nemůže být soukromníkem, nemusí být ani „osamělým rváčem", musí se přerodit na veřejného činitele.

Ale být veřejným činitelem, to neznamená chodit na recepce, reprezentovat, dělat dekorativní palmy na různých shromážděních. Být veřejným činitelem, to znamená cítit odpovědnost, reagovat citlivě na všechno, co hýbe lidmi, být opravdu tam, kde se bojuje, a mít v sobě přesný pocit, zač bojujeme! Vysloužíme si možná méně pomíjivých pochval, ale více trvalých zásluh.

Je protivná a v našem světě už jako brontosaurus nelogická představa umělce, který lační po osobních poctách, pochvalách a podkuřováních, který se nestará o svět, o lidi, ale jen a jen o sebe, který se dožebrává uznání a lichotek. Naše vláda se dobře stará o oceňování práce umělců. Tím spíše nás to musí zavazovat, abychom jednali a bojovali, nemyslíce přitom na budoucí pocty. Nedávno jsem četl Jana Kryštofa a hluboce na mne zapůsobilo několik řádek, které i vám chci přečísti. Cituji: „Kryštofa překvapilo množství mrtvých i umírajících mezi umělci – jako ten mladý hudebník plný mízy a nadání, kterého úspěch zničil, staral se už jen o to, aby vysál všechno lichocení, kterým ho dusili, aby užíval a aby spal. Co se z něho stane za dvacet let, to bylo vidět v druhém koutě salonu v podobě starého, napomádovaného, bohatého a slavného mistra a člena všech akademií; dospěl na vrchol své dráhy, neměl, jak se zdálo, čeho by se bál a proč by koho šetřil, a přec ležel na břiše před všemi, měl strach z veřejnosti, z moci, z tisku, neodvážil se vyslovit svou myšlenku, ba vlastně již vůbec nemyslil a neexistoval, ukazoval se jen již jako osel s nákladem svých vlastních ostatků."

Pravda, toto se odehrávalo ještě tak říkajíc v barabizně kapitalismu. U nás jsou jiné časy, jiný svět. Buďme tedy i my jiní.

Mnohé spisovatele napadá otázka, anebo přesněji: mnozí spisovatelé mne napadnou otázkou, jak to zařídit, aby tedy člověk byl „v denním živém styku s pracujícími", jak jsem to před chvílí žádal. Budou i takoví, kteří řeknou jednoduše: vždyť do továrny se nesmí bez propustky. Propustku sehnat jest zdlouhavé, jak mám tedy být ve styku s pracujícími? Byrokratismus je vinen, že já tu sedím na suchu. A mně by se chtělo na tomto místě odpovědět parafrází jednoho výroku Leninova, že „v této oblasti jest nezbytně nutné zabezpečiti větší prostor pro osobní iniciativu, pro individuální sklony, prostor pro myšlenku a fantazii…" Nebylo by vhodné na tomto vážném shromáždění lacině vtipkovat, ale přece jen se nemohu ubránit poznámce, že by mnohdy stačila polovice té vynalézavosti a iniciativy, kterou někteří spisovatelé umějí rozvinout, když běží o poukaz na auto nebo o tlak na recenzenta, aby se o jejich knížce vyjádřil přátelsky.

Ale mluvme vážně: ten, kdo si dobře všímá naší společnosti a jejího vývoje, ví zajisté dobře, že se u nás spolustřetává nejen dvojí světový názor, ale také dvojí životní styl, dvojí psychologie. Životní styl měšťáka, hlídajícího si jen svoje soukromé záležitosti a prospěchy, v podstatě osamělého, egocentrického, který nenávidí jakékoli štrapáce a má rád duševní pohodlíčko a lenoru, který se obrací zády k problémům druhých lidí, natož pak problémům veřejným, který ze všeho nejvíc chce mít svůj soukromý svatý pokoj, nerušený starostmi, „do kterých mu nic není“. A naproti tomu životní styl těch druhých, kteří čím dál tím pevněji vnímají a přijímají věci veřejné jako věci své, svého zájmu, své spoluúčasti, které pálí nejen jejich osobní problémy, ale také problémy jejich pracoviště, jejich obce, kteří jsou ochotni přikládat ruku k dílu, kdykoli jde o obecně prospěšnou věc, kteří se takto učí myslit a jednat politicky, kteří se právě skrze tuto svou aktivitu stávají účastnými na řízení veřejných věcí.

Pro ně také lidovláda přestává být nějakým abstraktním pojmem, oni se jí sami účastní tím, že rázně a promyšleně zasahují do chodu věcí v továrně, kde pracují, na své vesnici, ve svém družstvu, ve svém bližším nebo širším životním okolí. V těchto aktivistech života, kteří si zvykají myslit v kategorii „my“ a jejichž osobnost, možno říci, právě proto se tak rozvíjí, v těchto prostých občanech se státnickým citem pro věci je naše nepřemožitelná síla. Oni nepropadají hysterii a panice, když něco nejde, když se kupí nesnáz na nesnáz, ale úporně hledají řešení takových zauzlenin, oni umějí svým ostrým rozumem rozetnout leckterou tuze zašmodrchanou situaci. A na druhé straně neholdují plytkým samochválám a hlučnému uspokojení, když se dobrá věc podařila.

V našem lidu, v naší straně i mimo ni máme desetitisíce takových skromných, anonymních, ale jako žula pevných lidí s pronikavým prostým rozumem, hlubokým smyslem pro čest a odpovědnost, s nezviklatelnou duševní rovnováhou, s iniciativou a vynalézavostí, s přesným citem pro nové a dobré, kteří nejsou třebas silni v mluvení, ale jsou silni v činech. Nejsou to andělové, padlí z nebe, mají své lidské povahové rysy, své nedostatky, své slabší stránky, samozřejmě – ale nejsou to hloupí, panikářští, škodolibí, měšťáčtí sobiášové, jsou to občané v krásném smyslu toho slova, kteří svým aktivním občanským postojem denně uskutečňují a povyšují naši ideu lidové vlády, kteří jí vdechují život. Není k tomu třeba pronikavých dušezpytných studií – tento dvojí životní styl, dvojí typ, dvojí psychologie jsou snadno k rozeznání, jakmile se člověk rozhlédne kolem sebe.

Ale jak může být před bojovníkem nového někdo, kdo sám až po uši trčí ve starém, jak může pravdivě zobrazovat obětavost a lidskost ten, kdo je až nelidsky, měšťácky netečný ke všemu, co se netýká jeho, jak může burcovat k životní aktivitě ten, kdo sám miluje zápecní nirvánu, jak může strhnout druhé k přemýšlení a ke vzrušení ten, jehož rozum podřimuje a city spí? Tu je bez dlouhého přemýšlení jasné, že musí vznikat rozpor, rozpor v člověku, v jeho myšlení, v jeho citech. A s takovým rozporem ve vlastní duši není možno trvale být opravdu tvůrčím umělcem. „Nové“ se v literárním díle nemůže zrodit, dokud se toto „nové“ nezrodí a nezakotví v samotném spisovateli, v jeho duši a smyslech.

Cestu k velkému umění, k velké literatuře může prorážet jen denní občanská a tvůrčí aktivita spisovatelů, zasahující do nejzákladnějších otázek současnosti.

Spisovatelé by – kromě jiného – měli být i nejlépe informovanými lidmi – ne proto, že jim někdo bude pravidelně „dodávat“ rozum a informace, ale protože by měli být vyzbrojeni dovedností postihnout co nejvíce fakt a jevů našeho života, pronikat do něho tak hluboko, jak jen dokáží, postihovat nejvnitřnější souvislosti, předvídat dozrávání problémů, signalizovat je.

Toto zbožné přání nemůže být ovšem vysloveno jen takhle abstraktně a všeobecně. Podle mého by se tato aktivita spisovatelů, jejich schopnost rychlé a citlivé reakce na události našeho života, jejich potřeba vměšovat se, pronášet svůj názor a soud, přít se a probíjet cestu pravdě měla projevovat především v našem denním tisku. Noviny, to je velké bitevní pole, na němž spisovatelé nemají chybět. Nechme přitom stranou otázku, co z novinářských žánrů, které tak postrádáme v našem tisku, jako je bojovný, humorný, lyrický fejeton, kurziva, která na pár řádcích trefí do černého, sloupek, črta, novinová povídka, co z toho by měli umět novináři sami, co prostě patří k novinářské kvalifikaci. Každý novinář má umět psát – nebo ať si najde jiné řemeslo. Ale to je jiná kapitola. Na šedivosti a „nevášnivosti“ našeho tisku máme vinu i my, spisovatelé. Nemůže nás omluvit ten fakt, že tu a tam se naše jména objevují přece jen v novinách, že tu a tam, jaksi z morální povinnosti k něčemu, zaujmeme stanovisko.

Dá se to říci tak: My jsme v novinách, když nás tam přistrčí, místo toho, abychom se do nich drali. Ne ovšem proto, abychom podělkovali redaktorům při jejich mnohdy nedomyšlených nápadech, abychom svými jmény zase dělali dekorativní „palmy“ v různých anketách a ohlasech, při nichž na nás zpravidla nechtějí nic víc, než abychom na deseti řádcích svými slovy řekli, že jsme také proti atomové válce. Na nás je, abychom se celou vahou svých talentů, celou palebnou silou živých slov soustředili v novinách na problémy, které pálí naše lidi a kolem nichž se často přešlapuje a tančí nemotorná čtverylka, abychom čtenářům stavěli před oči nejvýraznější momenty naší skutečnosti opravdu plasticky a přesvědčivě, abychom uměli vyhmátnout a zobrazit nové rysy, nové jevy našeho života, abychom je uměli ukázat v takovém překvapujícím světle a s takovou silou, až lidé zatají dech.

Pryč už s tou hloupou pověrou v historii české literatury tolikrát vyvrácenou, že práce v novinách škodí spisovateli! Novinářský fejeton, črta, povídka, to není žádná nižší, méně vznešená forma umění! Tak jako naše denní prostá skutečnost, přestože páchne lidským potem, není méně zajímavá než ty abstraktní chiméry, které je možno vydumat zády k životu. Hlavní úlohu v práci nehraje materiál, ale mistr, to už řekl Maxim Gorkij, kterého by nám bylo užitečno desetkrát častěji, než to děláme.

Myslím, že bychom měli vážně usilovat o to, abychom my, spisovatelé, vstupovali v soustavný pracovní styk s novinami, abychom se stávali jejich zvláštními zpravodaji, fejetonisty, kurzívkáři. Bude to užitečné nejen novinám a čtenářům, ale také nám a naší práci na větších dílech, protože takováto každodenní autorská aktivita vytvoří člověku bohatou zásobárnu postřehů, zkušeností a životních faktů. Mně osobně se dokonce zdá, že by každý mladý spisovatel, a zejména ovšem prozaik, měl prožít v novinách a v prostředí novinářské práce aspoň tři až čtyři roky, aby si tu osvojil některé velmi užitečné návyky a pracovní zkušenosti, že by se každý prozaik

měl v novinách učit na malých formách, jako je fejeton, črta a povídka, a pokoušet se vkládat do nich složité a velké náměty. Na těchto malých věcech se získává mistrovství, kterého je třeba pro tvorbu věcí velkých, získává se klid, přesnost vidění a výrazu, kompoziční dovednost.

A ještě jedna vážná věc mluví pro tuto denní spolupráci spisovatele s novinami. Dovolte mi, abych bez dalších poznámek uvedl o této věci mínění Romaina Rollanda. Cituji:

„Umění, které nemá jako protiváhu zaměstnání a jako oporu silný praktický život, umění, které necítí v těle osten denní práce, které si nepotřebuje vydělávat na svůj denní chléb, ztrácí nejlepší část své síly a skutečnosti. Je přepychovým květem. A není už – jako u nejlepších umělců – svatým plodem lidské dřiny."

A ještě bych chtěl říci pár slov k té otázce spisovatelského „vměšování se" do života: někteří soudruzi si myslí, že spisovateli není třeba „vměšovat se" do toho pozitivního v našem budování, vyzdvihovat a propagovat nové a kladné, co náš život přináší a co se v něm rodí, a vidí hlavní úkol spisovatelů jen v tom, aby odhalovali a kritizovali přehmaty a zlořády. Jak by byla ponurá takto jednostranně pojatá úloha spisovatele! Vždyť my právě ve jménu toho, že máme život rádi, že chceme, aby byl bez starostí, veselý a radostný jako jarní den – ve jménu toho se chceme pouštět do všech kazů a nedostatků života, do chyb a do nepřátel! Naše úloha musí být jemnější a složitější, než jen tepat zlořády, číhat na chyby, propírat nedostatky. Ano, to všechno musíme dělat. Ale ne proto, že by nás to těšilo, že bychom při odhalení chyby prožívali nějakou chladnou a ponurou radost, nýbrž proto, že je to nezbytné, že bez toho nemůžeme jít dopředu. To je „hrobařství" starého, neradostné, ale důležité. Ale být při tom, když se rodí nebývalé, nové, vyzdvihnout toto nové a zdravé vysoko lidem před oči, tak jako otec s hrdostí vyzdvihuje novorozeného syna, jaká je to povznášející a radostná součást naší dvojjediné úlohy! A to nám nejvíc budou závidět naši potomci: že jsme byli při tom, když se to nové rodilo, že jsme viděli a spoluprožili první krůčky a potom už pevný a jistý krok nového lidového Československa, že jsme vlastníma očima viděli, jak náš pracující lid zdvíhal krov nové budovy, krov socialismu.

Úlohu bít a dobíjet staré, škodlivé – tu ovšem třeba pojímat směle. Ovšem s tou pravou smělostí, která, když už střílí, nejen dělá hluk, ale také se trefuje. Hlučných, ale chybujících svátečních střelců se ani zajíci nebojí. Několikrát už jsem slyšel spisovatele, kteří se domnívají, že těžkosti a nedostatky našeho života a budování vyplývají z těžkopádnosti a zpupnosti byrokratů, z chyb státního nebo i stranického aparátu, a téměř neberou na zřetel, s jakými ještě pozůstatky starého světa musíme zápolit. Vyvrácení poučky, že se třídní boj nezesiluje s vítěznými kroky socialismu vpřed, neznamená ještě, že v našem životě vůbec nemáme třídní nepřátele, že teď vyhlásíme nějaké třídní příměří a že v našem životě neznáme negativní typy, obtížené vším špatným ze starého světa.

Máme, soudruzi, třídní nepřátele, jak o tom svědčily výstřely v Babicích, jak o tom i později svědčí různé, byť ojedinělé činy surového teroru. Ale tento třídní nepřítel naneštěstí nevypadá tak jednoduše jako ti plakátoví břicháči s lichvářským pytlíkem, jak si je zvykla zobrazovat naše karikatura a s karikaturou literatura. Nu

nešť, karikatura má právo na zjednodušení, i když ne na mrtvou a nudnou stereotypnost. Ale my, spisovatelé, nemáme právo v literatuře místo hluboké a pravdivé analýzy, která by nepřítele nebo negativní zjev odhalovala, tak jako Balzac odhalil starého Grandeta nebo náš Mrštík Lízala, nemáme právo dělat místo toho jenom povrchní, neživotné, jakoby z překližky vyřezané atrapy a ještě si je předem pěkně postavit do příhodné pozice, abychom jim mohli zasadit ránu. Tak tomu není v životě a ztěžka to proto obstojí v literatuře.

Také argumentace, kterou se v životě ohánějí naši nepřátelé, je podstatně rafinovanější a prohnanější, než jakou jim zpravidla vkládají do úst mnozí naši prozaici, dramatici a filmoví scenáristé. My často takové záporné typy necháváme mluvit jako primitivní padouchy, na první pohled odhalitelné, nebo jako učiněné hlupáky, ale oni v našem životě vystupují s promyšlenou a vyzkoušenou demagogií, psychologicky rafinovanou, s argumenty, jejichž prolhanost není na první pohled zřejmá. S důkazy a tvrzeními, které mohou zviklat i velmi počestné a ne hloupé lidi, s chytrým využíváním všech našich chyb, opomenutí, křivd. Jen takový autor však může strhnout a přesvědčit, který dá s netlumenou silou zaznít všem nepřátelským klevetám a živým argumentům, který je nebude „zatajovat" před čtenářem nebo divákem, který v celé životní složitosti ukáže tyto negativní zjevy našeho života, ale který najde sílu rozbít celé toto rafinované předivo lží, jímž opřádali náš život, pravdivou a neporazitelnou pádností našich argumentů, vítěznou převahou naší pravdy.

V tom je například životná síla Stehlíkovy Selské lásky, že neoslabuje a nezmenšuje napětí třídních protikladů, ale naopak je ukáže s drtivou otevřeností. Stehlík si nepřítele nevymyslel, on ho zná ze života, on pronikal do jeho psychologie, do jeho zjevné argumentace i do jeho skrytých úmyslů, ukázal ho v jeho plastické podobě, dal mu na jevišti opravdu slovo.

Tím větší vítězství autora i naší věci, jestliže divák odchází rozhněván a otřesen temnou tupostí a brutalitou starého světa.

Má-li se ovšem naše literatura naplno stát literaturou socialistickou, má-li být „tvořivým činitelem, který slouží přestavbě staré společnosti a vytváří nový život důstojný člověka" – jak to žádal na II. sjezdu v Moskvě Konstantin Fedin –, musí za svůj nejdůležitější úkol považovat vytvoření obrazu našich současníků, hrdiny naší doby. Přitom nesmíme mít ani na chvíli na mysli nějakou didaktickou mravoučnost, nýbrž jen a jen strhující životní přesvědčivost. Nic tu nesmí být zidealizováno a spekulativně „vykoumáno", nikde v tomto obrazu nesmí být místa pro falešnou svatozář nebo uměleckou iluminaci. Pravda sama v celé své síle a sytosti barev musí z něho vyzařovat a podmaňovat lidská srdce a mysli.

A zase je tu třeba obrátit se naplno k životu, ke skutečnosti, kterou jsme každodenně obklopeni, v níž žijeme, ale v níž musíme ještě hlouběji a cílevědoměji „dolovat". V ní najdeme, když se rozloučíme s indiferentním pozorovatelstvím a sžijeme se se starostmi a potřebami lidu, opravdové hrdiny naší doby, prosté, ale nikoli bezbarvé, obyčejné, ale ne všední. Hrdiny vášnivé, nadané silným charakterem a energií, kteří svou činností zmnožují život, vytvářejí v něm nové hodnoty materiální i mravní, jsou v podstatě tvůrci těch nových rysů, kterými se liší naše doba od všech dob

předešlých. Najdeme lidi plné, prosté lidskosti, citové svěžesti a bezprostřednosti, kterým opravdu nic lidského není cizí a kteří přitom ne nějakým obzvláštním a jednorázovým činem, ale vlastně svou každodenní prací bez pompéznosti ztělesňují tu skvělou Fučíkovu definici hrdiny, neboť opravdu v každém rozhodujícím okamžiku dávají vše, aby udělali to, co udělat mají v zájmu lidské společnosti.

Naše literatura zatím vytvořila velmi málo takových hrdinů našeho dneška, kypících životností a strhujících přesvědčivostí, hrdinů tak živých, věrojatných a drahých čtenáři, jako je například z doby okupace Pujmanové Helenka ve scéně jízdy do Kobylis a na popravišti samém, ve scénách, kde se chce nazvat tuto postavu rodnou sestrou Fučíkovou. Tím rozhodněji právě k této věci musíme zaostřit svůj pohled a obrátit své tvůrčí úsilí.

Chtěl bych v této souvislosti ukázat na jedno nebezpečí, které podle mého názoru nesmíme spouštět z mysli, zejména u nás v Čechách, nebezpečí, které tkví v tom, abychom z touhy vyhnout se sádrovým a kašírovaným obrům neupadli do druhého extrému a nezačali glorifikovat tzv. „malého českého člověka“, „malý život“, v němž se zaměňují velké lidské vášně drobnými maloměšťáckými náruživostmi; abychom se nedostali zas k hrdinovi-zahrádkáři, jenž se obrací zády k velkým problémům doby, odmítá znepokojovat se utrpením druhých a raději zaostřuje svůj pohled na kousek vlastní hlíny, kde se to zajímavě hemží hmyzem, či kde vystrkuje hlavičku první krokus. Nechtěl bych být podezírán z nedostatku smyslu pro tyto drobné životní radosti, pro spanilost malých věcí. Ale nám všem musí ležet na srdci především to, abychom vystihli, ukázali a současně i rozvíjeli a rozplameňovali jeho vlastenectví a národní hrdost nejen proto, že u nás „voní mateřídouška na rodné stráni“ nebo roste šafrán na zahrádce, ale především proto, že naše vlast se stává opravdovým domovem lidu, že nebylo beze smyslu všechno utrpení, všechny oběti hrdinů, všechno vypětí zápasů, všechny slzy matek, všecka krev mučedníků, tak jako není dnes beze smyslu to veliké tvůrčí vypětí, příznačné pro statisíce prostých budovatelů naší socialistické vlasti, kterým dnes dýchá a pulsuje naše otčina.

Musíme přemáhat všude v našem životě jeden z typických pozůstatků včerejšího světa, sentimentální, nepravdivý humanismus maloměšťáka, jenž se nad všeličíms dojme a uroní vzdech nebo slzu, ve skutečnosti však je netečný k lidskému utrpení a lhostejný ke společenské křivdě, a dobojovat se k tomu humanismu, který nám odkázal Fučík, Neumann, Wolker a Jilemnický, k bojovnému gorkovskému proletářskému humanismu, jenž ani neoplakává, ani neutišuje, ale podstatu zla se všemi silami snaží vykořenit.

Naše literatura dosud neodpověděla dost nahlas a zřetelně na otázku, kdo byli pravými viníky mnichovské tragédie, dosud nezobrazila s hlubokou přesvědčivostí, jakými cestami, jakými metodami, jakými intrikami byl československý lid morálně i fakticky odzbrojován, maten, ukolébáván, dezorientován a spoutáván. Až k tomu dojde, až budou napsána pravdivá, silná a pronikavá díla o tomto údobí našich dějin, vyjeví se naplno, že jedním z nebezpečných jevů, oslabujících duši našeho člověka, bylo to záměrné pěstování a vštěpování pocitu malosti, méněcennosti, vědomí, že je lépe takticky uhnout, ucouvnout, skrčit se, než se postavit na odpor zlu, to proklaté

„člověčkovství“, které nakonec, když mu srdce spadlo do kalhot, vidí největší moudrost v tom, zrazovat sám sebe a výti s vlky.

A proti všem těmto pozůstatkům jedu v našem národním organismu, proti pocitům mdloby, malosti a únavy, proti maloměšťáckému zbabělému chytračení musíme vyzvednout jasný, pravdivý a strhující obraz prostého českého a slovenského člověka, hrdiny boje a práce, toho, o němž s jistotou řekl Jan Neruda: „…i v krvi železo…“ a jenž dnes, po překonání tolika nepřátelských zlob, kráčí českým a slovenským polem jako moudrý hospodář, jako dědic této země, který jí nedá zahynout ani dnes, ani v budoucnu, který ji naopak dovede do krásy a do květu.

Nelze si dobře představit, že by všechny tyto náročné, složité a nesnadné úkoly, které před nás spisovatele staví dnešní doba a žíznivá národní potřeba, mohli úspěšně plnit umělci, kteří by do tohoto zápasu nebyli vyzbrojeni pevným a pravdivým světovým názorem, jenž umožňuje nejen poznávat skutečnost, ale také rozeznávat charakter a smysl jednotlivých fakt a jevů. Umělec, jenž by se vyhýbal poznání marxismu-leninismu nebo se domníval, že se dnes může obejít bez něho, byl by opravdu pošetilý.

Marxismus je nejlidštější a lidskému životu nejnezbytnější nauka, neboť ona to byla, která odkryla a vystihla zákonitosti vývoje v přírodě a v lidské společnosti, strhla hrozivé nebe mstivých a člověku nepřátelských bohů, osvobodila lidské myšlení z předsudků a pověr, vyzvedla společenský a mravní význam práce, usvědčila vykořisťovatele, dala bojovný smysl a konkrétní směr lidské touze po spravedlivých lidských vztazích na zemi a osvětlila lidstvu jedinou možnou cestu do šťastné budoucnosti bez katastrof.

Můžeme s radostí říci, že i do naší literatury nezadržitelně vniká komunistické vidění světa, že na fundamentech, které svými díly položili Neumann, Wolker, Fučík, Olbracht, Majerová, Jilemnický, Fraňo Kráľ, roste a rozvíjí se literatura, která celým svým charakterem bude socialistická, jejímž výrazným novým rysem bude to, že při veškeré mnohotvárné osobitosti talentů a žánrů sjednotí všechno toto bohatství jeden světový názor. Tento fakt už dnes dává naší nové literatuře velikou sílu.

Přitom ovšem dodneška neztratilo úplně svou platnost to, co nám připomněl Zdeněk Nejedlý před sedmi lety na našem prvním sjezdu, že „naši spisovatelé jsou zdrcující většinou noví, nedávní teprve socialisté“. Těch sedm let, v nichž leží naše první pětiletka, sehrálo ve vývoji nás všech významnou úlohu, ale pořád ještě platí to Nejedlého – „že se musíme učit, mnoho teprve učit, chceme-li být opravdu socialisty, a že nejžhavějším spisovatelským úkolem je výchova spisovatelů k socialismu. Socialismus si nikdo neosvojí jen empirií a tím méně pudově, pouhým dohadováním. Socialismus je i věda, a složitá věda. I je třeba mnoho se učit a stále učit, máme-li být opravdovými socialisty.“

Nepochopení nebo jen povrchní pochopení této veliké potřeby způsobuje, že často ve složitých situacích, které přináší prudký vývoj, ztrácejí někteří z nás hlavu, že se dobře nevyznají ve skutečnosti, která nás někdy přímo bombarduje novými a novými, velmi složitými a někdy přímo protikladnými fakty. Z takového „nevyznání se“ může vzniknout panika v člověku, může vzniknout rozpor, morální i umělecké

odzbrojení spisovatele, který pak místo toho, aby sám cestu aktivně razil a ukazoval, propadá vnitřní nejistotě, kolísání ze strany na stranu, pasivní a málo charakterní snaze „vyhovět“ a „nenarazit“. To znamená, že píše jen na vyzkoušená už témata, na schválené teze „obrábí“ znova už rozřešené problémy.

Jen ten, kdo hluboce věří tomu, co píše, kdo je ochoten celou duší, celou osobností za tím stát a kdo do svých řádek celou duši, celou svou osobnost také vkládá, kdo opravdu píše údery svého srdce, může stvořit dílo pravdivé a stranické v krásném smyslu toho slova. Pravda historie, pravda dějinného vývoje stojí na straně lidu, nám není třeba přetvařovat se, nám není třeba lhát, abychom stranili. Pravda musí být stranická a stranickost musí být pravdivá; a mezi těmito dvěma principy nemůže vznikat rozpor. Přičemž je jasné, že pravda může být drsná, bolestná, palčivá, že může být i tragická; ale to nemá nic společného s těmi, kdo naši skutečnost očerňují, tak jako naopak náš optimismus musí být zcela vzdálen jakémukoli nepočestnému nebo naivně přičinlivému lakování skutečnosti narůžovo. Čím dříve si tuto pravdu osvojíme, takříkajíc do morku kostí, tím víc strastí si ušetříme.

Je ovšem mezi spisovateli také ten typ soudruhů, kteří s marxismem přišli do styku podstatně dříve než v pětačtyřicátém nebo osmačtyřicátém roce, ale kteří přitom, spravedlivě měřeno, na tom nejsou o mnoho líp, pokud běží o jejich marxistický pohled na svět. Jsou naivně pyšní na to, že oni „vlastně už dávno zapomněli“, co my se teprve učíme, a opravdu na slovo „zapomněli“ je třeba dát důraz. Ne, soudruzi, takovýto „junácký“ poměr k marxismu-leninismu, pramenící v podstatě z podceňování, ten také nemůže vést k cíli. Ani na starých zásluhách, ani na starých vědomostech, ani na starých poduškách se nedá podřimovat věčně. Jednou se proleží a rozpadnou v prach. A kromě toho se vždycky někde najde to bezelstné andersenovské dítko, které postřehne, že nechodíte v plné marxistické zbroji, ale jaksi v košili, a ve své naivitě to nebude před nikým tajit.

Ale učit se, studovat marxismus, to nemůže a nesmí znamenat biflovat, nahltat se pouček. Je fakt, že máme také spisovatele, kteří umějí školometsky odříkávat nejrozmanitější poučky marxismu-leninismu, ale nepíší proto o nic lépe. Poučky jim čouhají z povídek nebo básní jako dráty z matrace. Navážili svou marxistickou moudrost z knih a brožur, nejen docela zády k životu, ale také za neprodyšně zavřenými dveřmi, a ze systému pouček, který si bez souvislosti s prací a s bojem nabiflovali, dělají Záhořovo lože, na které potom skutečnost natahují nebo přisekávají. Byla by to celkem veselá podívaná, kdyby se právě tito papíroví „marxisté“, rajtující na liteře písma, nevyznačovali podivuhodnou nesnášenlivostí vůči každému, kdo jim nechce dát do puntíku za pravdu, kdyby neoznačovali za „úchylkáře“, „liberály“, „oportunisty“ skoro každého kromě sebe a kdyby svou mračnopozornou, podezřívavou a podrážděnou „principiálností“, která není ničím jiným než hloupou pedanterií, neotravovali ovzduší.

Mluvil-li jsem tu o „pokojovém“ marxismu, načerpaném jen a jen z knih, papírově studovaném jako talmud, chtěl bych se na druhé straně ohradit proti zjevu, který je docela jiné kvality: často mezi inteligenty, a to právě těmi, kteří sami, upřímně řečeno, se nechtějí učit z ničeho a ničemu, slyšíme povýšený výsměch nad „brožur-

kovými vědomostmi“, výsměch, jenž mnohdy platí studiu marxismu vůbec. Je pošetilá představa, že inteligentu může nahradit důkladnou znalost marxismu ta směs užitečného s neužitečným a pravdivého s nepravdivým, kterou si odnesl z gymnázia a na niž je patřičně pyšný. Je pošetilé cítit se povýšeným při pohledu na dělníka, jenž opravdu studuje marxismus z brožurek třeba v polední přestávce přímo na stroji, ale jenž umí to, co z Marxe, Engelse či Lenina přečetl, bezprostředně konfrontovat se svou životní zkušeností, s praxí třídního boje, jak ji v každodenním životě už od dětství poznával. V rukou takového člověka je marxismus, byť studován z brožurek na špatném papíře, opravdu revoluční metodou a střelnou zbraní.

Naproti tomu podle mého soudu zůstává pošetilý intelektuál, jenž sice solidně přečetl a vypoznámkoval si v tichu své pracovny tlusté svazky Anti-Dühringa, Dialektiky přírody nebo Empiriokriticismu, ale pro něhož to vše bez znalosti života, bez konfrontace se skutečností zůstalo mrtvou literou a jenž místo toho nad stránkami klasiků marxismu-leninismu sám přikračuje ke krasodušnému, ale naprosto abstraktnímu, se životem nikterak nesouvisejícímu „samostatnému“ teoretizování. A to nemůže vést k ničemu jinému než k tomu, že se dál prohlubuje a rozvírá rozpor a roztržka mezi teorií a praxí, „ona stará roztržka, která tvořila nejodpornější rys staré společnosti,“ jak řekl Lenin.

Jenom v bezprostředním spojení se životem, s těmi otázkami, které život staví do popředí velmi naléhavě a neústupně, lze účinně studovat marxismus-leninismus a právě v takovýchto okolnostech se ukazuje jeho pravá cena, pravý charakter jako návodu k myšlení a k jednání. Neboť on nám umožňuje, abychom i v těch nejsložitějších situacích, v pravé vřavě boje, kdy na sebe ostře a bezprostředně útočí a narážejí různé síly, postihovali a rozeznávali víc než jen chaos a hluk tohoto boje: ale i jednotlivé síly, které boj vedou, jejich kvalitu a charakter, směr jejich působení.

Takovéhoto marxistického přístupu ke zkoumání a studování života se ovšem nedosahuje jen četbou, k tomu je třeba mít i mnoho bezprostředních, vlastním poznáním získaných životních zkušeností, znalosti prostředí, lidí, lidské práce, problémů a starostí, které jsou, jak se říká, na pořadu dne a které proto lidmi hýbou a lidi vzrušují. K tomu je třeba i souvislého spojení s každodenním životem, politikou, prací a bojem strany i lidu. Tím se pak opravdu uskutečňuje a upevňuje ona jednota teorie a praxe, onen nezbytný soulad, bez kterého by bylo všechno naše marxistické „namáhání“ jen stínohra.

Máme to velké štěstí, že se náš spisovatelský sjezd koná tak krátce po XX. sjezdu KSSS, který je událostí hluboce revolučního významu pro celý svět. Na něm se plně zaskvěla tvořivá síla a energie marxisticko-leninského učení, které se s neúprosnou otevřeností umí vypořádat se vším zastaralým, cizím a škodlivým a s mohutnou inspirující silou vyzdvihovat a rozvíjet poznanou pravdu. Pronikavá kritika, v níž byla odhalena škodlivost kultu osobnosti, hluboká analýza současné mezinárodní situace, vrcholící závěrem, že se socialismus stal světovou soustavou a že se vytvořily podmínky a možnosti zajistit trvalý světový mír, vypořádání se s dogmatismem v myšlení i praxi, vyzdvižení konkrétní perspektivy rozvoje SSSR na jeho cestě ke komunismu a celé to tvůrčí, podněcující ovzduší, v němž byly i ty nejnesnadnější

a nejsložitější otázky rozebírány, nedostatky kritizovány, dává nám radostný pocit důvěry v čistou a nepřemožitelnou sílu učení Marxova a Leninova, víru v naše vlastní síly, v rozvoj neustále rostoucích revolučních sil ve světě a zavazuje nás současně, abychom s pevnou odpovědností a zásadovostí odstraňovali všechny nedostatky a uvolňovali, probíjeli cestu pravdě. Soudruh Chruščov řekl na XX. sjezdu KSSS: „…strana se nesmí bát říkat lidem pravdu o nedostatcích a obtížích našeho postupu vpřed. Kdo se bojí přiznat chyby a slabiny, ten není revolucionář. Nemáme, proč bychom zatajovali své nedostatky, neboť naše generální linie je správná; komunistická výstavba roste a vítězí a nedostatků bude tím méně, čím více se budou masy zapojovat do boje proti nim."

Myslím, že je to i pro nás, pro naši literaturu, generální poučení, že není třeba, abychom zavírali oči před pravdou „nečesanou a nemytou". Lid má uši a oči, a to velmi pronikavé uši a oči, a opravdu dovede výborně rozeznávat, dovede si ji „přebrat", i když je třeba zasuta mnoha příměsky. Umí dělat rozdíl mezi podlým skučením a klevetěním uskřípnutých měšťáků a pravdivou, i když někdy velmi peprnou kritikou, která nemilosrdně stíhá všechnu zbytečnou okázalost, byrokratickou nafoukanost, povýšenou zabedněnost, tancování mezi vejci a jiné takové věci, které hyzdí náš život a které je zdrávo včas „setřít", neboť je to plevel velmi urputný.

Naše společnost je tak silná, tak ve svých kořenech i údech zdravá, naše cesta tak správná a jasná, náš lid ve svém celku tak uvědomělý a bystrozraký, že se pravdy nejen v její příjemné, ale ani v jejích nepříjemných podobách nemusíme bát; že ji nemusíme filtrovat, ale že jí můžeme naopak směle otevřít všechny stránky našeho tisku, všechny stránky našich knih. Právě v neúprosné pravdivosti, v životní přesvědčivosti je podstata veškeré ideovosti a výchovného účinu uměleckých děl. Neboť zastírání rozporů jen uspává bdělost vůči nepřátelům, vůči cizímu a škodlivému v našem životě. My jsme si často pletli tragičnost s pesimismem a veselost s optimismem a v důsledku toho jsme si pletli i katarzi s happy endem. Mechanický happy end je nedůstojný socialistického umění, a pocit objasnění, pocit, že boj stál za to a že za tragickou obětí přijde vítězství, které jí dává smysl, může být vyjádřen i z nejtragičtějšího místa lidské existence – což tento optimismus nezáří s nesmírnou intenzitou právě z posledních stránek a posledních slov Fučíkových?

Dokážeme-li naplnit duše svých čtenářů takovým pocitem jistoty a rozhodnosti, dokážeme-li v nich vznítit takový plamen víry a odhodlání, jako to dělá za tragických podmínek vzniklé a osobní tragické drama hrdiny nikterak nezastírající dílo Fučíkovo, ano, to bude socialistický realismus.

Chtěl bych nyní říci také o naší spisovatelské organizaci, o Svazu československých spisovatelů, který jsme před sedmi lety na našem prvním sjezdu založili. Řekl bych, že je to dítě velmi křepkého zdraví, vydrželo-li všechny ty chyby a omyly, kterých jsme se dopustili, ať z nezkušenosti, ať z jiných, méně omluvitelných důvodů.

Myslím, že existence Svazu měla a má svůj význam při budování té ideové jednoty, která dnes nad pochyby v naší spisovatelské obci sílí a která se projevuje jako nový charakteristický rys v naší tvorbě. Jiná ovšem je otázka, jakou úlohu hrál a mohl hrát náš Svaz a jeho vedení v našem denním literárním životě, jak dalece lite-

rární proces opravdu řídíme a ovlivňujeme, do jaké míry se nám podařilo vnést mezi spisovatele vědomí kolektivní odpovědnosti za všechno, co se v oblasti literatury děje. Tu, myslím, že se nemáme zdráhat sebekriticky změřit všechno, co jsme udělali a neudělali, v čem jsme pochybili jednou, dvakrát, a v čem jsme zakopávali tvrdošíjně, a v otevřené diskusi hledat cesty a metody, jak to dělat daleko účelněji a lépe.

Především si myslím, že Svaz nepřirostl spisovatelům příliš k srdci, že jsme se příliš často vinou chybných, mechanických představ o tom, jak se má vlastně literatura řídit, dopouštěli různých hrubých zásahů do literárního procesu. Zejména tím, že jsme se různotvárné tvůrčí individuality snažili stáhnout na jednu mechanickou linii, která byla něco docela jiného, než je onen potřebný a nutný princip leninské stranickosti. Tu říkám zcela otevřeně, že jsme jednali proti Leninovu poučení, protože jsme opravdu prováděli mechanické srovnání, nivelizaci, vládu většiny nad menšinou, a není již důležité v těchto okolnostech, že se během vývoje tento poměr – menšina–většina – všelijak měnil. Chybovali jsme v tom, že jsme navzdory leninské poučce nezabezpečovali prostor pro osobní iniciativu, pro individuální sklony, prostor pro myšlenku a fantazii, formu a obsah, ale že jsme naopak všechny tyto věci zužovali v naivní víře, že tím děláme pro literaturu a pro stranu něco velmi užitečného. Tak se nám stávalo, že jsme mnohé, svou tvůrčí osobitostí značně „neskladné" soudruhy chtěli přisekávat na „Prokrustovo lože" našich dogmatických představ, že jsme zejména v období působení tzv. tvůrčí komise nepřípustným způsobem zasahovali přímo do literárních textů, bojovali často proti osobitému a obzvláštnímu stylu některých spisovatelů. A nejhorší na tom je, že jsme to dělali mladými, ale málo zkušenými silami, které se měly v literatuře spíše učit, než aby v ní samy někoho učily.

Právo na toto tvrzení mi dává ta okolnost, že i já jsem byl mezi těmito mladými soudruhy, kteří se měli spíš učit než vyučovat jiné, ale že jsem nicméně z funkce, kterou jsem zastával, toto poučování druhých prováděl. To neznamená, že jsme měli ve Svazu spisovatelů naopak připouštět široký a bezbřehý liberalismus, který nadělal škody v mnohých oblastech naší kultury. Proti takovému liberalismu, při kterém to může dojít až do takových konců, že se uplatňují hlasy proti naší vlasti, proti dělnické třídě a proti zájmům lidu, my bojujeme a budeme vždycky bojovat, přičemž je třeba podotknout, že se tento liberalismus v nazírání může často spojovat s tuhým sektářstvím v organizačních opatřeních. Soudruzi, já nemohu jinak nazvat než tuhým sektářstvím takovou věc, že například byly zcela nesprávným rozhodnutím zrušeny čtenářské kluby ROD, Družstevní práce a Čtenářská obec Československého spisovatele, které organizovaly téměř 250 000 vyspělých čtenářů, a místo nich se po čase za ztížených podmínek začal organizovat klub nový. Je na váženou i fakt, soudruzi, že naši uměleckou literaturu v podstatě dnes vydává jenom Československý spisovatel a v menší míře Mladá fronta a Naše vojsko. Tak se stalo, že celý široký a mnohotvárný proud naší literatury se nemůže vejít do tohoto úzkého řečiště, které představuje Československý spisovatel, že vznikají mnohé nezdravé průvodní zjevy, že se začínajícím spisovatelům těžko vydávají knížky, že mnohé věci, které by byly velmi užitečné v krajských měřítcích, zůstávají bez užitku ležet v rukopisech a že řada spisovatelů se cítí tak nespokojena a subjektivně se domnívá, že podmínky pro

vydávání jsou dnes těžší, než byly dříve. Myslím, že by náš sjezd měl přijít s iniciativou, aby právo vydávat uměleckou literaturu bylo rozšířeno na všechna existující ústřední nakladatelství, například na Práci a řadu jiných, která ji dříve vydávala, dále že by měla býti ve všech krajských městech, kde se toho jeví potřeba, založena krajská nakladatelství, která by se starala o uměleckou literaturu, svázanou s jednotlivými kraji a sloužící krajským potřebám. To vše je můj jenom osobní názor, který jsem nestačil prodiskutovat s naším ústředním výborem, ale jsem přesvědčen, že je to názor, který přijme za svůj většina účastníků našeho sjezdu.

Za druhou chybu Svazu spisovatelů a jeho vedení považuji to, že jsme příliš často viděli otázky literatury zcela odtrženy od vlastních problémů spisovatelů, ať už jsou to problémy tvůrčí, nebo sociální, že jsme je chtěli řešit v jakémsi uměle vzduchoprázdném prostředí pod vývěvou, kde – jak známo z fyziky – nevydrží ani myš. V čele Svazu jsou samozřejmě významní spisovatelé a významní spisovatelé osobně nemají ani jednu čtvrtinu těch, abych tak řekl, ekonomických problémů, kolik jich například mají autoři začínající. A my musíme vidět tuto skutečnost, soudruzi, že existuje veliká nerovnoměrnost v naší literatuře, že vedle malého počtu nejvýznamnějších spisovatelů, kteří zcela oprávněně požívají za svou dlouholetou práci dobré odměny a mohou žít na velmi příznivé životní úrovni, máme také celou řadu spisovatelů, a to dobrých, užitečných a velikého vývoje schopných spisovatelů, které jejich tvorba uživit nemůže, i když víme, že řemeslo například prozaika vyžaduje velmi mnoho hodin strávených nad papírem a že jen ti nejenergičtější dovedou dlouhá léta psát teprve potom, když skončí pracovní doba jejich občanského zaměstnání. Aby mně bylo rozuměno, soudruzi, tím nechci mluvit pro překotnou a neužitečnou profesionalizaci spisovatelů, jejímž jsem otevřeným nepřítelem. Nemá smysl a literaturu by to poškodilo, kdyby se nám zejména mladší spisovatelé, kteří mají ještě velmi málo zkušeností ze života, změnili na profesionální pisatele a kdyby potom celý život byli odsouzeni k tomu, hryzat tužku v planém přemýšlení, o čem vlastně mají psát.

Chtěl bych shrnout tedy toto. Nedívejme se na literaturu a na její problémy abstraktně, vnímejme citlivě nejen to, čím žijí spisovatelé, ale také, jak žijí, jaké problémy tvůrčí je trápí, a do počtu těchto problémů nezahrnujme jenom problémy tvůrčí, ale vizme správně také problémy sociální. A hlavně více opravdové individuální péče našim mladým talentům.

Zatřetí soudím, že jsme náš Svaz během doby důkladně zbyrokratizovali, že jsme z něho udělali „úřad pro literaturu“, vybavili ho zbytnělým byrokratickým administrativním aparátem, který si v těžkopádnosti leckdy nezadá ani s našimi kulturními ministerstvy.

Přitom máme chronický nedostatek samostatných odpovědných pracovníků, kteří by uměli řídit práci na vysoké úrovni. To je ovšem práce těžká, odpovědná, pořád je při ní vyhlídka na „odchod bez pocty“. A proto se také do ní nikdo nehrne. Jsou návrhy, abychom tuto práci v každodenním řízení Svazu spisovatelů přenechali úředníkům a sami se scházeli jenom čas od času, jako řídící orgán. Můj osobní názor je, že bychom velmi brzy splakali nad takovým uspořádáním věcí. Záležitosti literatury, podle mého názoru, si bezpodmínečně musí řídit sami spisovatelé a není možné je

nikomu jinému přenechávat. Tím bychom sice leckomu z nás osobně uvolnili, ale byrokratismus v práci našeho Svazu spisovatelů bychom utužili. Není možné, aby spisovatelé se svými nejrůznotvárnějšími problémy, se kterými se přicházejí do Svazu poradit, byli při denním provozu odkázáni třeba na ty nejsvědomitější úředníky, ale přece jen úředníky, kteří často nemohou proniknout celou spletitostí problémů a vystihnout i jejich psychologický moment. Za denní řízení práce Svazu spisovatelů musí býti nadále odpovědni sami spisovatelé. Jiná otázka je, jak to udělat, abychom této věci nemuseli obětovat tvůrčí síly mnoha soudruhů. Podle mého názoru je třeba dobře rozdělovat otázky vyšší úrovně od nezbytných otázek administrativních a těmi vskutku administrativními otázkami tvůrčí lidi nezatěžovat.

Začtvrté si myslím, že se nám dosud nepovedlo ve Svazu probojovat otázku kolektivnosti vedení, ačkoliv o tom teoretizujeme už několik let. Někteří soudruzi z vedení Svazu si myslí, že jejich společenská odpovědnost za Svaz začíná teprve vstupem do schůzovní místnosti a končí, jakmile odejdou za její dveře. Proto jsme se v mnohém nepozvedli nad úroveň starého spolkaření, s mnohými jeho nešvary, mezi něž patří i ten, že mnozí se na svazové funkce dívají jako na formální pocty nebo kvalitativní distinkce, které člověk rád přijímá, ale které k ničemu nezavazují. Mnoho se ve sjezdových kuloárech mluví a bude mluvit o tom, jak kdo na schůze chodil nebo nechodil, kolik má kdo ze členů výboru absenčních nul. Soudruzi, i když tento ukazatel nelze paušálně přehlížet, chci vám ze zkušenosti říci, že z něho nemůžeme dělat ukazatel generální. Jsou soudruzi, kteří, pokud běží o čárkování absence, mají všechno v pořádku, ale přitom se nám do schůzí výboru chodili buď mračit, anebo příjemně a mlčky se na všechno usmívat. Kolektivnost vedení nevyplývá automaticky z faktu, že se vedoucí orgán schází, ale je výsledkem společného hlubokého promýšlení metod a forem práce, které by dovedly ke správným výsledkům. Její nezbytnou podmínkou je hluboká principiálnost ve vzájemných vztazích členů vedení, ostrý boj proti všem formám projevů individualismu a osobního kultu, proti všemu zakřikování a umlčování kritiky. Je třeba, abychom si denně opakovali, že osobní nevraživosti k ničemu nevedou, že jenom svádějí na scestí, stejně ovšem tak jako pochlebnictví, jako ustupování všem tzv. silným individualitám, které by si brutálně a bez ohledu na kolektiv chtěly protlačovat svůj osobní názor. Ujišťuji vás, soudruzi, že je mnohdy těžké zvládnout tyto věci předsedovi od jeho stolu, ale není a nebude to těžké, jestliže tyto zásady zobecní v celém našem Svazu. Jestliže prostoupí celý náš ústřední výbor a budou probojovány tou velkou živou silou, kterou v sobě náš spisovatelský kolektiv má.

Zapáté se mi zdá, že jsme dělali chybu v tom, jak jsme mechanicky přenášeli mnohé metody, přivlastněné odjinud, neuvažujíce o tom, že právě v oblasti literatury nelze generalizovat a řešit otázky paušálně, že vlastně ke každému spisovateli a jeho problémům je třeba najít individuální přístup, že to, co jednomu prospívá, druhému škodí, že zkušenému autoru se tvoří jinak než začínajícímu a vůbec že tvorba je něco nekonečně složitějšího a choulostivějšího než ta nejjemnější výroba. Mám pocit, že jsme střemhlav upadli do schůzovnictví, nezkoumajíce příliš, je-li ta která schůze potřebná nebo ještě spíše nezbytná, a dětinsky se radujíce, jestliže se

nám jich podařilo uskutečnit opravdu požehnaně, jako kdyby v tom byl smysl existence Svazu spisovatelů. V souvislosti s tím jsme div nepropadali pokušení posuzovat autory ne podle toho, jak píší, ale jak pilně schůzují. A naše schůze byly často nepromyšlené, ledabyle připravené, bez jasného cíle, bez promyšlených a důkladně propracovaných referátů. Náš nejbolavější nedostatek byl v tom, že jsme neřešili, ba někdy se přímo vyhýbali řešení základních ideových, estetických a tvůrčích otázek literatury, že jsme nediskutovali otevřeně nad konkrétními díly v ústředním výboru a v předsednictvu a nakonec i v plenárkách.

Toto všechno dnes musíme napravit. Já bych si z plného srdce přál, aby se zde na sjezdu kromě diskuse o tvůrčích problémech spisovatelů rozpředla velmi živá a bojovná diskuse o metodách práce a o chybách našeho Svazu spisovatelů, abyste v této diskusi nešetřili kritikou žádného z nás, kdo jsme za tuto práci především odpovědni, a především mne, který jsem, takříkajíc, titulárně sedm let představoval Svaz československých spisovatelů, tak, abychom touto vlnou zdola pomohli rozřešit problémy a leckdy odtrhnout i tu usazeninu, která se v důsledku dlouhé chybné praxe a špatné teorie usazovala i v našem myšlení.

Ověřil jsem si v diskusi s desítkami a snad více než se sto soudruhy to, že náš Svaz považují spisovatelé za potřebný a že stejně považují za potřebné jednotu všech spisovatelských sil. Co ale musíme udělat, je rozbít strnulá organizační schémata uvnitř našeho Svazu, provést tady na sjezdu a samozřejmě i po sjezdu generální diskusi o nových metodách práce a tyto nové metody, které by vyjadřovaly nejširší demokratismus a největší citlivost pro zvláštnosti spisovatelské práce, v nejkratší době účinně prosadit.

Soudružky a soudruzi, nemluvím o těchto věcech proto, že bych měl nějakou nutkavou chuť provádět flagelanství vůči sobě a vůči svým druhům z ÚV, ale jsem si vědom toho, že náš sjezd jest neocenitelnou příležitostí ujasnit si chyby, náročně zvednout úroveň práce, vystříhat se zbytečností, uvolnit spisovatelské síly pro jejich první úkol, pro tvorbu, a přitom udělat ze Svazu účinnější nástroj, než je doposud. Je třeba najít a osvojit si takový styl práce, aby spisovatelé přímo cítili, že jim Svaz pomáhá, že Svaz je to místo, kde mohou hledat pomoc při svých problémech a těžkostech, kde povládne duch opravdové demokratičnosti a bratrství. Nebudeme plýtvati energií na věci podružné a nepotřebné, nebudeme suplovat tak mnohé osvětářské povinnosti, jako jsme to dělali dosud, ale do středu svého zájmu, svého úsilí postavíme vzrůst naší literatury.

Vilém Závada napsal nedávno v Literárních novinách: „Vedení Svazu spisovatelů si představuji jako generální štáb, který řídí bitvu, v našem případě bitvu na poli ducha, a který do ní vkládá všechny potřebné síly. Hlavním úkolem budoucího vedení Svazu bude zmobilizovat všechny činné a tvůrčí spisovatele a uložit jim, aby především psali romány, povídky, dramata, básně, články i kritiky."

Myslím, že tato představa soudruha Závady jest správná a konkrétní, že práci Svazu spisovatelů si jinak představit nelze. Musíme vybudovat nový ústřední výbor z lidí, kteří mají mezi spisovateli morální a uměleckou autoritu a kteří budou chtít práci pro literaturu věnovat kus času. Musíme v něm najít místo pro iniciativu jak

mladých, tak starých zkušených mistrů, musíme při každém hodnocení lidí i uměleckých děl vycházet ze zásad, a ne z přátelských ohledů, musíme vůči sobě navzájem uplatňovat vysokou náročnost. Je třeba, abychom si byli vědomi toho, že každý z nás odpovídá nejen za svou tvorbu, nýbrž že společně odpovídáme za úspěchy i neúspěchy, za prohry literatury naší československé vlasti.

Soudruzi a soudružky, práce, která nás čeká v literární tvorbě a v kritice a kterou musí ze všech sil podporovat náš Svaz, není snadná. Znovu a znovu je třeba opakovat poučení, že literatura není podobná trávě, kterou by bylo možno sklízet dvakrát do roka, ale mnohem spíše lesu, jenž roste pomalu, ale přetrvá dlouhá léta. My jsme mnoho chyb v naší literatuře spáchali z dobré vůle urychlit její růst, vyhovět žhavé potřebě dnů, odpovídat neprodleně na žádosti, jimiž byla literatura zahrnována, a mnohdy i tím, že jsme poslouchali rádce, kteří toho o citovém procesu o vzniku uměleckého díla málo věděli. Z těchto chyb musíme umět vyvodit poučení. Ale to neznamená, že náš postoj k palčivým otázkám dne, k ústředním otázkám výstavby socialismu, otázkám přítomnosti a budoucnosti naší vlasti bude vlažnější, uhýbavý a opatrnický. Ba právě naopak, my musíme a také chceme být při vší obezřetnosti k špatným radám a k vlastním chybám mnohem citlivější k těm problémům, které prožívá náš lid, mnohem bojovnější ve službách naší věci, která se jmenuje socialismus, mnohem nesmiřitelnější [k tomu], co naši cestu vpřed brzdí a mate.

Ohromné kladné hodnoty, které si probily průchod na XX. sjezdu KSSS, jeho principiálnost, kritičnost a přitom síla rozmachu a vzletu, s jakou se vypořádal s chybami a ukázal cestu do budoucnosti světa, to všechno jsou velké příklady pro naše životy a tvorbu. Perspektiva konečného vítězství socialistického řádu u nás a všude na světě se nezatemnila, ona se naopak, díky XX. sjezdu, projasnila, ona je hluboce konkrétní, tak jako je konkrétní cesta sovětského lidu k uskutečnění komunismu.

A my budeme nejen v literatuře, ale v celém životě tisíci životními pouty upevňovat naši bratrskou družbu se Sovětským svazem, protože všichni vidíme, jak je to právě sovětský lid, kdo nese nesmrtelný prapor marx-leninského učení do budoucích věků lidstva. Je čas skoncovat s dogmatismem, s falešným autoritářstvím, se všemi těmi negativními zjevy, které utlumovaly život a brzdily pravý vzlet socialistického umění. Zburcujme všechny své nejlepší síly, které v sobě dovedeme najít, vyzdvihněme v sobě všechno to dobré, co rozněcuje život, a dejme československému lidu takovou literaturu, jakou si pro svou pevnost, krásu a moudrost zaslouží, literaturu životní pravdy, literaturu jasné hlavy, literaturu radostného srdce, literaturu, která bude pevně stát oběma nohama v dnešku a odvážnýma očima hledět do socialistických zítřků! *(Potlesk.)*

NÁRODNÍ UMĚLKYNĚ MARIE MAJEROVÁ: Děkuji soudruhu Drdovi a pro dnešek končím zasedání. Zítra začneme v 9 hodin.

2. den

Pondělí 23. dubna 1956

(Začátek v 9.27 hodin.)

JOSEF SEKERA: Soudružky a soudruzi, zahajuji pokračování II. sjezdu československých spisovatelů.

Na dopoledním programu je referát soudruha Karola Rosenbauma Za další sblížení a tvůrčí spolupráci české a slovenské literatury, pak referát soudružky Majerové Literatura pro mládež a děti – důležitý prostředek socialistické výchovy nových pokolení a zbylý čas věnujeme diskusi.

Diskuse půjde průběžně po celý sjezd, opakuji, průběžně po celý, a to ke všem referátům a otázkám literatury a práce Svazu spisovatelů. K přihláškám do diskuse použijte lístků, jež máte na svých stolech.

Odpoledne přednese svůj referát soudruh Jozef Horák o problémech slovenské dětské literatury.

Ukáže-li se potřeba hlasovat, použijte při tom vždycky růžových delegačních lístků.

Žádáme zároveň, aby sjezdové komise zahájily už dnes svou činnost. Upozorňuji na to zejména soudruhy předsedy jednotlivých sjezdových komisí.

Dříve než požádám soudruha Rosenbauma, aby se ujal slova, dovolte ještě toto: je nutno, aby práce pracovního předsednictva byla operativní, a proto navrhujeme, aby bylo předsednictvo rozšířeno o tyto soudruhy: o Jana Pilaře, Karola Rosenbauma, Vlado Mináče, Zoru Jesenskou, Vojtecha Mihálika, Petera Karvaše, Čestmíra Jeřábka, Milana Jariše, Václava Kaplického a Františka Směju a Františka Kubku.

Dávám hlasovat. Kdo souhlasí s tímto rozšířením pracovního předsednictva? *(Hlasuje se.)* Je někdo proti? *(Nikdo.)* Zdržel se někdo hlasování? *(Nikdo.)*

Prosím soudruhy, jež jsem jmenoval a kteří byli zvoleni do pracovního předsednictva, aby zaujali svá místa na tribuně. *(Děje se.)*

Nyní prosím soudruha Rosenbauma, aby se ujal slova.

KAROL ROSENBAUM: Vážené súdružky a súdruhovia! Dlhá, utrpením bolestná, bojom veľká bola dejinná cesta českého a slovenského národa k slobode, k vytvoreniu spoločného štátu, k spoločnej domovine, k onej Hviezdoslavovej vlasti, kde „pych panský nepeleší, nestonú otroci“. Na tejto ceste za slobodou sprievodcom i spolubojovníkom boli najcennejšie diela českej a slovenskej literatúry. Táto literatúra vrhala sa spevom i mečom svojich hrdinov, citom básnikov i citmi ľudu proti cudzím vládcom bojovala za pokrok, za uskutočnenie veľkých všeľudských, demokratických ideálov i proti temnu vo vlastnom národe. Rovnako na srdci českých a slovenských spisovateľov, najmä od začiatku 19. stáročia, ležal vzťah obidvoch národov. Zo všetkých napísaných i z tribún odznelých reč; literatúra, najmä poézia, povedala o tomto vzťahu slovo najčistejšie, najpravdivejšie i najláskyplnejšie. Otváralo bránu víťazným pokrokovým silám.

Nový, na vedeckom, marxistickom základe riešený vzťah českého a slovenského národa je veľkým splnením snov a túžob najlepších synov, najvýznamnejších buditeľov obidvoch národov. Granitovo pevná zásada Košického programu „rovný s rovným“ je dopovedaním Hviezdoslavovho výkriku z básne Bratom Čechom: „Sme bratia – milujme sa bez podmienky!“

Vstup Čechov a Slovákov do spoločného štátu roku 1918 bol organickým vystúpením historického vývinu ako aj výrazom skutočnosti, že sú národmi „najbližšieho príbuzenstva". Ich blízkosť neurčuje len príslušnosť k slovanským národom, ale aj spoločné historické tradície, opreté o vážne historické medzníky, akou bol spoločný štát, veľkomoravský, účinkovanie husitských vojsk na Slovensku, po stáročia užívaný spoločný literárny jazyk, vzájomná pomoc v krutých dobách boja o náboženské slobody, posilňovanie v čase národného obrodenia. Slováci Ján Kollár a P. J. Šafárik dvíhali český kultúrny a národný život.

Blízkosť Čechov a Slovákov podstatnejšie neoslabila voľba slovenčiny za spisovný jazyk. Je pravda, že zo strany českých vzdelancov bol vyslovený aj odmietavý náhľad, no vcelku dôkazy hlbokého porozumenia pre spoločnú cestu, vzájomnú pomoc sú veľmi hojné. Z Čiech na Slovensko prišiel nejeden podnet pre politický a kultúrny rozvoj a tiež na Slovensku našiel svoj ohlas. Slovensko, jeho krajina, ľud, ľudová kultúra stali sa láskou mnohých českých spisovateľov. Na prvom mieste pripomeniem Boženu Němcovú, ušľachtilého umelca i vo vzťahu k Slovensku, Jana Nerudu, Vítězslava Hálka, Svatopluka Čecha, Jaroslava Vrchlického. Pre nich ako aj pre ďalších básnikov, umelcov bolo Slovensko aj láskou aj oslobodením sa od drsných stôp rozvitého kapitalizmu. Sú mnohé doklady o tom, ako diferencovane boli českí básnici prijímaní na Slovensku a ako sa vzájomne spisovatelia obidvoch národov posilňovali. Národná a sociálna poroba Slovenska bola vždy otriasajúcim zážitkom českého spisovateľa. Tá istá poroba vyvolávala slová útechy i veštby v príchod slobody. No popri tejto skutočnej láske, popri čestných slovákofiloch v Čechách začal mať o Slovensko záujem český bankový kapitál, ktorý začal kaliť krásne a hlboké vzťahy. Čo básnici vyspievali slovami o bratstve, to buržoázni ideológovia degradovali umelými konštrukciami československej národnej jednoty. Darmo František Votruba roku 1911 upozorňoval, že posilňovanie Slovenska je možné „len na zásadách demokratických a pokrokových". Pred prvou svetovou vojnou popri správnych tendenciách, ktoré reprezentovali predovšetkým spisovatelia a umelci obidvoch národov, prejavili sa vo vzťahoch československých aj tendencie nesprávne, tendencie, ktoré vyústili vo vzťah ku Slovensku počas prvej ČSR ako ku krajine podrobenej, ku krajine, žijúcej v polokoloniálnej závislosti.

V čase prvého buržoázneho náporu na Slovensko pred prvou svetovou vojnou rodia sa kvalitatívne nové prvky vo vzťahu Čechov a Slovákov. Vznikali medzi slovenským a českým robotníctvom, konkrétne medzi českými a slovenskými sociálnymi demokratmi. Vzťah obidvoch národov, i keď nie bez nejasností a omylov, chápali bez mocenských ašpirácií.

Mnohé rozdielnosti v politickom a kultúrnom vývine Slovenska a českých krajín boli odrazom nerovnakého ekonomického i štátoprávneho postavenia Slovenska a českých krajín. Ale i tak slovenská literatúra popri podnetoch z ruskej realistickej literatúry prijímala podnety najviac z českej literatúry. Slovensko zas stalo sa pre české umenie predmetom častého zobrazenia. Pred svetovou vojnou okrem spomínaných tvorcov bol to aj Alois Jirásek, Jiří Mahen, Mikoláš Aleš i ďalší. V literárnej vede a kritike po Jaroslavovi Vlčkovi roznecoval boj za slovenskú realistickú a ľudovú literatúru Čech František Votruba.

Prvá svetová vojna sa skončila krachom imperialistického rakúsko-uhorského štátu. V boji proti nemu ešte pevnejšie zblížili sa obidva národy. Buržoázni politici tak dlho váhali v odpútaní sa od starého monarchistického štátu a len pod tlakom revolučných vystúpení ľudu, posmeleného príkladom ruského proletariátu, urýchlene začali pracovať na vytvorení spoločného štátu.

Českí a slovenskí spisovatelia privítali spoločný československý štát s neskrývanou radosťou, keď jeho utvorením zbavili sa obidva národy svojich národných utlačovateľov. Toto všetko sa javí napríklad aj v básnickej tvorbe, reagujúcej na národné oslobodenie.

Literárne Slovensko je v prvé chvíle nadšené. Staručký Hviezdoslav, mladší Jesenský, Tajovský, Krčméry, Rázus, Roy a iní pozdravujú vznik spoločného štátu. Vidia v ňom koniec národnej poroby. No skoro i do pera Hviezdoslavovho tlačia sa slová o „neposlušnom" ľude, ktorý sa nechce podriadiť pokorne vládnucemu buržoáznemu systému. V básnikovi niet už síl ani možností vidieť do „duše" pánom, tak ako im videl v minulosti. Zastal na dosiahnutí národnej slobody. Ale spoločná radosť netrvala dlho. Veľmi skoro prišlo k vyhraneniu síl: československý proletariát, i keď bol roku 1920 v boji porazený, zakladá si svoju revolučnú stranu, KSČ. Buržoáznej pacifikácii na Slovensku vyrastá nekompromisný odporca, pracujúci ľud vedený komunistickou stranou. Po jej boku čoskoro vyrastá nová literatúra. Jej začiatky sú poznačené hľadaním umeleckého výrazu, áno, i odporom k tradíciám, najmä k tradíciám denne predkladaných buržoáziou, konečne aj odporom k realizmu. No skoro táto literatúra nachádza svoju správnu cestu. Ide po nej predovšetkým Peter Jilemnický, Edo Urx a Fraňo Kráľ. Títo autori prví pochopili zákonitosť spoločenského vývinu a nevyhnutnosť rozkladu kapitalistického spoločenského systému. Vošli do zložitých spoločenských pomerov. Kým medzi českým a slovenským ľudom pevné spojenectvo ukula komunistická strana, československou buržoáziou otriasali mnohé zásadné rozpory. Predovšetkým bolo tu pôsobenie zákona kapitalistickej konkurencie, ktorá stavala českú a slovenskú buržoáziu proti sebe. Časť slovenskej buržoázie bola priamo zainteresovaná na českom kapitáli. Obidve národné buržoázie spojovalo zase úsilie o potlačenie revolučných síl. V triednom zápase vykryštalizoval sa celý rad zdanlivo protikladných buržoáznych skupín, ktoré v boji proti revolučným silám však ochotne spolupracovali. Hospodársky život na Slovensku sa hneď v prvých rokoch spoločného štátu otriasol pod údermi konkurencie vyspelejšieho českého priemyslu, spojeného užšie so svetovým trhom. Nastáva obmedzenie výroby, zastavenie fabrík, ba demontáž strojových zariadení, nezamestnanosť a nový prúd vysťahovalectva.

Buržoázia sa opierala pri svojej vláde o rozličné inštitúcie, policajné i kultúrne. Ideologickou zbraňou centralistickej buržoázie bol „čechoslovakizmus", hlásanie československej národnej jednoty, ideologickou zbraňou slovenskej buržoázie bol autonomizmus, klerikalizmus, fašizmus. Literatúra a veda, najmä spoločenské vedy, mali v triednom zápase svoju priamu účasť. Vnútorne ich diferencoval práve pomer k triednemu boju. Na jednej strane vznikalo dielo Petra Jilemnického, Fraňa Kráľa a na druhej strane dielo A. Žarnova, niektoré diela Martina Rázusa, Mila Urbana,

J. C. Hronského a ďalších. Zobrazenie triedneho zápasu nie je otázkou realizmu, ale otázkou autorovho ideologického hľadiska, ktoré uplatňuje pri zobrazení spoločenského vývinu. Život v jeho vývinových tendenciách vedeli najpravdivejšie zachytiť spisovatelia, vyznávajúci revolučný, vedecký svetonáhľad. Toto sa ukázalo veľmi jasne tiež na zobrazení československých vzťahov. Žarnovove, sčasti Rázusove diela ideologicky vychádzajú z koncepcie boja slovenského národa proti celému národu českému. Jilemnického, Kráľova tvorba vychádzajú z koncepcie spoločného boja českého a slovenského proletariátu proti českej a slovenskej buržoázii. Peter Jilemnický, rodom Čech, dal celý svoj talent do služby slovenskému ľudu a slovenskej literatúre, zobrazil tento vzťah i pravdivo i so zmyslom pre perspektívu celého nášho spoločenského vývinu. Jilemnický v Poli neoranom vytvoril v Húščavovi kladného hrdinu slovenského ľudu v jeho boji proti buržoázii v dobe prvej ČSR. Súčasne v tomto románe ukázal, že Húščava vyrástol na komunistu v prostredí českej robotníckej triedy a pod vplyvom českého komunistu Koresku, v prostredí hutníkov a baníkov v Moravskej Ostrave. Tam sa dostáva k uvedomeniu Justín Kanis a ostatní slovenskí robotníci z Kysúc v Jilemnického novele Návrat. Koreska pre Húščavu nie je len politickým poradcom. On, ktorý „žije od narodenia, žil krvou otcov i dedov v tomto zakliatom lese fabrických komínov a rozpráva tak, že Pavol vidí všetko“, je Húščavovi blízkym priateľom. Húščava otvára pred Koreskom srdce, zveruje sa mu so svojimi súkromnými problémami, so svojou láskou. V Koreskovi a Húščavovi predstavuje Jilemnický spojenectvo českej a slovenskej robotníckej triedy. Jilemnický realizoval umelecky to, čo súdruh Gottwald neustále zdôrazňoval, že slovenský ľud vo svojom boji má najlepšieho spojenca v českej robotníckej triede. Jilemnického prózou nastáva zmena v zobrazení vzťahu Čechov a Slovákov v literatúre. Miesto ľútostivých slov, miesto prorockých vyjadrení a rozličných doporučení na cestu k vytvoreniu bratskej jednoty, miesto postáv utešiteľov, rojkov, miesto folklóru stretáme revolucionára, revolučného učiteľa slovenskej robotníckej triedy.

Jilemnický slúžil vybudovaniu jednoty československého ľudu celým svojím dielom. Upozornil, že Slovensko nepredstavuje krásne turistické partie a dobrácky, spevavý ľud, ale že Slovensko je krajinou vysávanou českou a slovenskou buržoáziou a slovenský ľud sa proti svojim vykorisťovateľom vie brániť a nad nimi aj víťaziť. Preto v Jilemnického románoch nemáme len Koresku, ale aj českého zbytkového statkára Jeřábka v románe Kus cukru, ktorý vie zastreliť voliara Kováča, pretože tento v zúfalosti po prepustení z práce na veľkostatku vrhá sa so sekerou na jeho traktor. Jilemnického próza zasahuje kritikou aj predstaviteľov masarykovského pseudohumanizmu, bezmocných ránhojičov v agónii sa zmietajúceho kapitalistického spoločenského systému. Z Jilemnického vyrástol veľký slovenský a súčasne československý spisovateľ.

Jilemnický zobrazuje slovenský život v jeho národných formách, objavuje ich nový obsah. Neopakuje po niektorých českých a slovenských spisovateľoch archaizujúci, sentimentálny postoj k Slovensku. Jilemnický vidí národné formy starého života v spojení s duchovnou a hospodárskou biedou. Kto iný ako Jilemnický podal výstižný a pôsobivý obraz kostola-strážcu ujarmeného ľudu! Na rozdiel od niekto-

rých iných protiburžoázne orientovaných spisovateľov v Jilemnického tvorbe dochádza k využitiu ľudovej kultúry a tradícií v novom, socialistickom zmysle. Nepodľahol proletkultovskému suchopárnemu ideologizovaniu ako viacerí prispievatelia Davu. Na Jilemnického stránicke umenie bol správne vyslovený názor bádateľmi jeho diela, že ono umelecky stvárnilo hlavné otázky, nastolené komunistickou stranou pre víťazstvá v triednom boji. K tomuto konštatovaniu treba uviesť, že Jilemnický s veľkou umeleckou zodpovednosťou zobrazil vzťah Čechov a Slovákov. Jilemnický pomáhal vytvárať svojím dielom politickú jednotu československého ľudu. Patrí medzi významných priekopníkov československého socialistického vlastenectva a slúži za vzor súčasným tvorcom, zobrazujúcim spoločný život českého a slovenského ľudu.

Celkom odlišné sú diela autorov s buržoáznym svetonáhľadom, ktorému podliehali, i keď sa viac-menej prikláňali k realizmu. Tak Martin Rázus vo svojich Svetoch víta českých legionárov roku 1918 na Slovensku, súhlasne s vládnucou ideológiou aj on podáva skreslený obraz boja proti Maďarskej republike rád. V tomto smere je na tej istej rovine s českou buržoáziou. Súčasne vznikajúce rozpory v československom tábore nevie vyriešiť spoločným zápasom ľudu, ale len polomartýrskym zápasom farára Svarinského a „ideálneho" sedliaka Beňu, oporou o „sedliacky primitivizmus". Ďalej Rázus nepokročil, lebo pre svoju buržoáznonacionalistickú koncepciu ďalej pokročiť nemohol.

Na tejto koncepcii stroskotal realistický talent Mila Urbana po sľubnom diele Živý bič. V obidvoch nasledujúcich románoch Hmly na úsvite i V osídlach československé vzťahy skresľoval a jeho obvinenia za biedu slovenského ľudu smerujú len proti českej a centralistickej slovenskej buržoázii, pričom vyňal z tejto zodpovednosti aj slovenskú autonomistickú buržoáziu. Obviňoval len buržoáziu „čechoslovácku". Nebadal, že osud českého proletariátu je podobný osudu slovenského proletariátu. Proti proletárskej jednote postavil celonárodnú jednotu. Vtedy takáto jednota bola na prospech slovenskej buržoázii a v konečných dôsledkoch buržoázii vôbec, lebo ujarmovala ľud nacionalizmom. A preto videla sa kritike, kloniacej sa k vládnucim stranám, „tendenčnosť" Jilemnického vypuklejšia ako tendenčnosť Urbanova. Z tých istých príčin kritika, ktorá vychádzala z koncepcie československej národnej jednoty, nevidela československé vlastenectvo Petra Jilemnického. Toto vlastenectvo malo totiž iný obsah.

Veľkou škodou bolo, že sa po skvelom nástupe v rokoch dvadsiatych prestal slovenskej literatúre venovať Edo Urx. No o slovenskú literatúru prejavoval okrem Šaldu, ktorý veľmi ostro odsúdil Mrštíkovo folklórne videnie Slovenska, Bedřich Václavek a Július Fučík, ktorý jednak svojimi článkami a jednak celým duchom Tvorby pomáhal bojovať za slobodu slovenského ľudu. Július Fučík svojím Dopisem několika mužům, jichž si vážím z roku 1931 otriasol svedomím inteligencie a schvátil ju do protestu proti streľbe v Košútoch. Fučík veľmi často upozorňoval na útlak slovenského národa v prvej ČSR, ba postavil sa roku 1932 proti pravidlám slovenského pravopisu, ktorých tvorcovia boli prívrženci mechanického zbližovania slovenčiny s češtinou. Nezabudnuteľná je Fučíkova novela Vo Rézince a bodrým exekutorovi, v ktorej odhaľuje práve na slovenských skutočnostiach pravú tvár služobníkov buržoázneho štátu.

Príklady, svedčiace o prielome v zobrazení československých vzťahov, možno rozšíriť o príklad St. K. Neumanna, a to nielen o pôsobení jeho Rudých spevov, nielen jeho niekoľkých básní o Slovensku, ale najmä o jeho Československú cestu, knihu zápiskov, ktoré bodali ostrovtipom i prostou pravdou československého meštiaka. Do radu nových slovákofilských spisovateľov stal si aj Josef Hora zbierkou lyriky Nebe nad Slovenskem, v ktorej neobišiel ťažké sociálne postavenie slovenského ľudu.

V Jilemnickom, Urxovi, Neumannovi, Václavkovi, Fučíkovi vyrástli predstavitelia nových zväzkov slovenského a českého ľudu. Ich tvorba odráža to, čo rástlo v dennom boji československého proletariátu. Z historickej perspektívy prevyšujú všetkých, ktorí milovali Slovensko, jeho ľud, solidarizovali sa s jeho bojom, no nevedeli sa odtrhnúť celkom od svojich tried.

Neboli tu len tieto formy vzájomných vzťahov. Vznikom spoločného štátu utvorili sa ešte lepšie podmienky pre zbliženie a prijatie spoločných cieľov, pre vzájomné sprostredkovanie. Vyspelejšie a v svetovej kultúre širšie orientovanejšie české prostredie otvorilo Slovensku, ako sa tradične hovorí, okná do Európy. V prievanovom zmätku prešlo cez tieto okná i to, čo už nemožno dnes nazvať ani svetovým ani európskym. To ukazuje najmä životnosť či neživotnosť rozličných smerov, zmysel či nezmyselnosť ich programu. Súčasne je tu aj dôkaz, ako Slovensko, vyslobodené z národnej poroby, chcelo žiť prudko, dynamicky, ako sa chcelo brániť ustrnutiu, provinciálnosti. V českej literárnej tvorbe, ktorá bola skorším a originálnym spracovávateľom európskeho literárneho rôznoprúdenia, estetického vírenia, mala mladá generácia prvého ochrancu pred prívalom exotičnosti, hrubého úpadku, i keď sa mu celkove nevyhla ani česká literatúra. Náhlym príklonom k západoeurópskej literárnej tvorbe odtŕhala sa slovenská literatúra od domácich realistických a demokratických tradícií a vďaka niektorým spisovateľským talentom a talentom spisovateľov – kritických realistov, pôvodnosť a životnosť slovenskej literatúry nezahynula na večné „okysličovanie“ meštiackou úpadkovou kultúrou. Slovenská literatúra však vyskúšala novšie umelecké metódy, nahliadla hlbšie do studníc literatúr iných národov.

Pre slovenskú literatúru je česká literárna tvorba po roku 1918 veľmi príťažlivá. Ak pred vojnou Krasko hľadal poučenie i odpoveď na otázky svojho srdca v poézii Karla Tomana, Karla Hlaváčka, Antonína Sovu a iných, mladá povojnová generácia na čele s Jánom Smrekom a Emilom Boleslavom Lukáčom obracia pozornosť na tvorbu uvedených českých básnikov. No vývin spoločenských pomerov pôsobí na zmenu literatúry a jej pomeru k svetu. Podstatná časť českej literatúry prikláňa sa k robotníckemu revolučnému hnutiu. Táto orientácia našla ohlas v mladej slovenskej literatúre. Príklad českých pokrokových spisovateľov tiahol mocnejšie ako kedy predtým. Jiří Wolker stal sa i na Slovensku milovaným básnikom. Vplyv Wolkrovej poézie patrí k pozitívnym výsledkom vzťahov našich literatúr, lebo Wolkrova poézia spolu s poéziou Neumannovou, Seifertovou, Bieblovou vplývali na celý rad básnikov, na básnické začiatky Jána Kostru. Po Wolkrovi, Neumannovi, Seifertovi obľúbená je v tridsiatych rokoch najmä poézia Nezvalova. Pod jej vplyvom rozvíjajú básnici svoje výrazové prostriedky, najmä mladá, nastupujúca generácia nadrealistov, ktorá síce vyznáva formalistické estetické náhľady, ale politicky orientuje sa ako Nezval

k pokrokovému, protifašistickému táboru. Je ďalej treba povedať, že najtvorivejším miestom vytvárania nových vzťahov boli časopisy strany. Aj účasť, ktorú má časopis DAV na upevnení jednoty pokrokových síl českej a slovenskej literatúry, patrí práve k pozitívnym ziskom tohto obdobia.

Z ďalších svetlých zjavov v hľadaní spoločnej pokrokovej cesty slovenských a českých spisovateľov je ich úsilie o jednotu v protifašistickom boji po Hitlerovom uchvátení moci v Nemecku a po aktivizácii reakčných síl v Československu. Trenčianskoteplický I. kongres slovenských spisovateľov roku 1936 vážne upozornil na nebezpečenstvo fašizmu a vojny. Na zjazde zúčastnili sa poprední českí spisovatelia Josef Kopta, Hanuš Jelínek, Anna Marie Tilschová, Karel Nový, Petr Křička, Jaroslav Seifert, Marie Majerová, Vilém Závada, Josef Hora, S. K. Neumann. Kongres vytýčil ako hlavný cieľ „brániť vydobyté hodnoty slobody" proti vonkajšiemu i vnútornému nepriateľovi, ostať verní „borbe za slobodu a veľké ideály ľudstva". Rezolúcia doslovne o spolupráci českých a slovenských spisovateľov na uskutočnení programu hovorí: „Budeme tak robiť v priateľskej družbe so spisovateľmi českými nám najbližšími, ako rovní s rovnými." Po tomto zjazde badať, že boj proti fašizmu a vojne slovenskí spisovatelia neobchádzajú. Badať je aj väčšiu spoluprácu s českými časopismi, s českými spisovateľmi. Najaktívnejšie v tomto smere sú pokrokové časopisy, ktoré viedli alebo ktorým dávajú pečať také osobnosti, ako sú S. K. Neumann, Bedřich Václavek, Peter Jilemnický, Július Fučík atď. Spoločná obrana demokracie a práv ľudu patrí k silným spojivám českej a slovenskej literatúry. Sú živou tradíciou i pre náš dnešok.

I keď ďalší vývin, najmä zrada československej buržoázie a jej imperialistických spojencov v Mníchove, mali za následok rozpad spoločného, československého štátu, nemožno hovoriť, že sa prestali tvoriť a rozvíjať vzťahy medzi obidvoma národmi. Možno tvrdiť, že práve v tejto dobe zmocneli, prežili ťažké skúšky, ba získali pre nový pomer Čechov a Slovákov i nových, čestných stúpencov. Nemeckí fašisti teroristickým postupom proti českému národu, jeho kultúre vyvolávali na Slovensku pobúrenie a odpor. Slovenskí klerofašistickí vládcovia svojím protičeským štvaním v „ťažkej hodine" českého národa vyslúžili si od národa opovrhnutie. Slovenské národné povstanie, ktorým slovenský národ bojoval za obnovenie spoločného štátu Čechov a Slovákov, vyvolalo v českom národe nadšenie a posilnilo jeho odboj. I napriek potlačovaniu pokrokovej kultúry cez vojnu pôsobí ďalej česká kultúra na vývin slovenskej literatúry, píše sa o českých knihách, spisovatelia i naďalej udržujú vzájomné styky, ba do poézie preniká obraz porobeného českého národa, dočasne porobenej Prahy. Pravda, vyjadriť tento obraz realisticky a uverejniť ho bolo nemožné. Väčšina publikovaných básní skrýva svoje jadro do alegórie a náznaku. V čele boja proti rozbíjaniu štátnej jednoty našich národov stojí zo starších Janko Jesenský, Jozef Gregor-Tajovský, nezmieruje sa ani Timrava a Podjavorinská. Fraňo Kráľ protestuje proti zrade slovenskej buržoázie známou básňou s jednoduchým nadpisom 1938. Refrén „Brat krvácajúceho brata zašliapal do blata" usvedčoval „cynických omlúv vatu o božskom práve", ktorú fabrikovali vodcovia a ich kultúrtrégri. Janko Jesenský píše svoje ilegálne protifašistické básne. Mnohé z nich stavajú sa na obranu českého ľudu a bránia český národ a všetko, čo bolo na prvej republike demokratické. Spolu

s Gregorom-Tajovským varuje poslancov Slovenského snemu pred rozbitím republiky. Tajovský chce napísať ešte hru o ľudáctve, no smrť roku 1940 mu v tom zabránila. Z mladších básnikov rozsiahly básnický obraz venuje Prahe Vladimír Reisel v básni Neskutočné miesto. Ján Smrek venuje niekoľko svojich básní českému národu, jeho kultúre a Prahe. Neodlučuje tieto témy od ostatnej porobenej Európy ani od života na Slovensku. V čase, keď „zásluhy" udávala „šírka úst", „schopnosť rovnošata abo páska", „kvalitu veľkosť jazyka" a cenu „obrúčka alebo ciaška", v čase vyznačenom takto Fraňom Kráľom, keď „násilie" zakrývala „pozlátka hesiel" a „podlosť cynickej zbožnosti maska", v tomto čase píše Ján Smrek verše veľkej viery v slobodu českého ľudu, Prahy a českej literatúry v básni Praha 1942.

„Dnes vieme už, že Praha neumrie
a trieda Korunná a Příkopy
zas budú hýriť veľkou veselosťou,
keď bude koniec všetkej potopy.
My vidíme už, ako starý Noe
vypúšťa z lode holubice krásne
a čoskoro sa začne nový poém
a Nezval spraví nové svoje básne,
básne, čo jagali sa ako hviezdy
metaforami, akým nieto páru.
Neboj sa, Praha, nad tebou sa brieždi,
pozdvihni zrak svoj a uvidíš žiaru."

Básnikove pocity boli vyjadrením stanoviska všetkých čestných ľudí na Slovensku, ktorí pociťovali čoraz uvedomelejšie to, čo je vyjadrené v Smrekových veršoch:

„…jedna obloha
klenie sa nad nami jak jedna strecha
a nemôže znať jeden hrúzu már
a druhý plesať nad tým, že je živý."

Slovenská literatúra sprevádzala vo svojom zdravom jadre s hlbokou účasťou a sympatiami boj protifašistických síl, ba na tomto boji sa aj zúčastňovala. Vložila aj ona svoj vklad do borby o budúcnosť ľudstva. Vzťah k národu českému bol spolu s odporom k fašizmu dúhami, ktoré sa pnuli nad temnotami vtedajšieho života. Slovenská literatúra príchylnosťou k českému ľudu, k spoločnému domovu dávala najavo svoj nesúhlas s fašizmom, s „Novou Európou", svoj vzťah k demokracii. Poprední spisovatelia v tých časoch vedeli pochopiť, že rozbitie republiky je výsledkom zápasu imperialistov a že napríklad slovenský ľud nemá na autonómii a vzniku tzv. slovenského štátu svoj podiel. Ba vtedy, keď v Čechách vznikali z roztrpčenia protislovenské nálady, boli to práve fašistami zo Slovenska vyhnaní Ivan Hálek a Peter Jilemnický, ktorí i verejným vyhlásením chceli upozorniť na mylnosť takýchto názorov. Peter

Jilemnický vyslovuje v liste dr. J. Rackovi zo dňa 17. 4. 1939 toto svoje silné presvedčenie: „A za situace, která se právě vyvíjí, dovedeme odhadnout, že slovenský národ asi bude muset projít svou kalvárií, zklamáním a snad i nejhorším utrpením, kdyby došlo k tomu, co všichni ‚mluvčí národů' tak falešně a licoměrně zaříkají, aby s draze vykoupenými zkušenostmi a pročištěnou myslí i srdcem přijal nové budování osudového spojení s námi. Ovšem, s předpokladem, že naše zkušenosti změnily příznivě pro tuhle příští etapu i nás a že se vůbec změní mnoho jiných základních věcí." Čestní ľudia si život po oslobodení predstavovali len v obnovenom spoločnom štáte Čechov a Slovákov. Slovenské národné povstanie pred celým svetom dokázalo, že slovenský národ odmietal fašizmus a súčasne týmto bojom vyslovil sa slovenský ľud pre spoločný štát. Porážkou fašizmu a z víťazstiev sovietskej armády, z boja demokratických síl sa tento štát zrodil. Odlišoval sa už na začiatku základnými zmenami v pomere obidvoch národov. V tejto otázke zvíťazili idey, hlásané komunistickou stranou. Poučenie z historických skúseností prijali aj ostatné politické strany. Zásada „rovný s rovným" stala sa jednou z najprednejších v celom Košickom vládnom programe.

Nový štát prijali spisovatelia obidvoch národov s úprimnou radosťou. Kalil ju však smútok nad obeťami fašizmu. Začalo tlačou vychádzať to, čo muselo čakať na slobodu. Obnovovali sa kultúrne organizácie, stretali sa ľudia, rozohnaní terorom, väznení, stretali sa starí i noví priatelia. Do literatúry obidvoch národov prenikajú obrazy novej spoločnej vlasti. Čo spája po roku 1945 českú a slovenskú literatúru? Predovšetkým spoločný vzťah k národnému oslobodeniu, k osloboditeľskej úlohe Sovietskeho zväzu a k jeho úlohe v obrane svetového mieru. V českej a slovenskej literatúre nachádzame pomerne podobné témy. No skoro sa ukázalo, že literatúra musí podstúpiť svoj nový veľký boj. Boli tu ešte sily, ktoré ako v Čechách, tak aj na Slovensku chceli ľudu zamedziť v postupe napred, k zabezpečeniu budovania ľudovej demokracie, štátu bez vykorisťovateľov. Treba povedať, že situácia v českej literatúre, i keď táto stratila mnohých významných spisovateľov, bola lepšia než v slovenskej literatúre, ktorá po roku 1945 nemala pripravenú marxisticko-leninsky vzdelanú literárnu kritiku. Bolo v nej mnoho nedostatkov, i keď mnohí spisovatelia a možno povedať väčšina cítila so stranou, občiansky stáli v jej radoch a za jej programom, no nastúpiť na cestu P. Jilemnického, S. K. Neumanna nebolo ešte v ich silách. Možno objaviť pre vysvetlenie nedostatkov mnoho objektívnych príčin alebo sebauspokojení, napríklad medziiným i to, že slovenská literatúra okrem malých výnimiek nepodľahla Demokratickej strane, že sa nepredala, že sa novoľudácke živly museli obmedzovať len na klerikálne časopisy, klerikálne kruhy, že pravý cieľ ich úsilia kritika hneď spoznala. Nemožno sa však uspokojiť s opakovaným obvinením, že nedostatky v slovenskom živote a kultúre spôsobili len buržoázni nacionalisti. Toto tvrdenie ozaj už zostarelo. Chyby však boli. Na Slovensku sa napríklad nevyužili prejavy Zdenka Nejedlého, nepoznali sa dobre práce Júliusa Fučíka. Zdeněk Nejedlý bol v Banskej Bystrici na zjazde slov. kultúrnych pracovníkov roku 1945 a vyslovoval myšlienky, ktoré sa mohli využiť, vyslovoval ich aj pri iných príležitostiach (valné zhromaždenie Matice slovenskej roku 1945, odhalenie pomníka Ľ. Štúra v Modre roku 1945). Literatúra v predfebruárovom období upevneniu bratských vzťahov veľa

neposlúžila. Do nespornej blízkosti obidve literatúry viedol život republiky, formovaný stranou, celoštátnymi masovými organizáciami, bojom s reakciou. Zblížiť obidve literatúry mohli jedine veľké, spoločné ciele, blízky vzťah k životu. Zatiaľ slovenská literatúra podliehala únikovosti, sama odtrhnutá od života ponorovala sa do seba a len pod vplyvom spoločenských premien začala už pred februárovým víťazstvom prekonávať tento stav. Možno povedať, že únikovosť v literatúre neprospievala upevneniu vzťahov obidvoch národov a ich literatúr. Bolo tak preto, lebo literatúra nešla do života, nevidela čo v ňom mocnie, ako sa v ňom bojuje, proste nevidela skutočnosť v jej pravej podobe.

Obzor poznania cudzích kultúr pre slovenskú literatúru po oslobodení sa podstatne rozšíril. České literárne a umelecké prostredie opäť zohralo svoju kladnú úlohu v tom, že pohotovejšie prinášalo podnety cudzích literatúr i pre slovenskú literatúru. Pravda, nebola to len kultúra pokroková, ale aj úpadková. Po oslobodení stretávame sa ešte s jedným zjavom. Na obidvoch stranách prestáva byť vzájomný kritický vzťah, ba len málo sa stupňoval záujem jednej literatúry o druhú. Napríklad do českej tlače prenikali o slovenskej literatúre len články informatívneho charakteru a aj to väčšinou od slovenských autorov. Politicky správne heslo, ktoré odporúčalo, aby slovenské politické veci riadil si slovenský ľud, prenieslo sa mechanicky aj na literatúru a bolo zle vykladané. Ponechanie problémov českej literatúry na českých spisovateľov a problémov slovenskej literatúry na slovenských spisovateľov má zrejme svoje dátum vzniku po roku 1945 z nesprávneho chápania politickej osnovy Košického vládneho programu a jeho základnej zásady, totiž: rovnosti českého a slovenského národa. Neutvorila sa vtedy ani spoločná spisovateľská organizácia a styky obidvoch národných organizácií boli formálne a príležitostné.

V období 1945–1948 bol niekoľkokrát vedený útok na hlavných predstaviteľov pokrokového tábora, napríklad na S. K. Neumanna. Na Slovensku dochádza najmä po voľbách roku 1946 k aktivite reakcie, ktorá sa pokúsila ovplyvniť aj literatúru, zmietajúcu sa v hľadaní a v nejasnostiach. Reakčné časopisy útočia na pokrokových spisovateľov, napádajúcich raz ideovú orientáciu, inokedy umeleckú metódu len preto, že išlo o spisovateľov oddaných strane alebo sympatizujúcich so stranou. Reakcia pokúsila sa kaliť aj pomer Čechov a Slovákov, pokúšala sa utvoriť spoločné spojenectvo českej a slovenskej buržoázie, no toto spojenectvo stroskotalo na bdelosti strany a ľudu. V tejto dobe vznikali prvé koncepty a kapitoly Jilemnického Kroniky, Tatarkovej Farskej republiky, Mináčovej prózy Smrť chodí po horách, význačných diel novšej slovenskej socialistickej literatúry. Už v týchto dielach, ktoré vyšli krátko po februárovom víťazstve, jasne cítiť, ako sú zamerané k životu a spoločným cieľom československého ľudu. Jilemnický umelecky dotvrdzuje zmysel a ducha boja slovenského ľudu v Slovenskom národnom povstaní, Tatarka stvárňuje ohyzdnosť fašistického režimu, preciťovanú takto pokrokovými silami, a Mináč dáva bojovať slovenským partizánom v spoločnom boji s českým komunistom Valentom. Básne i drámy o povstaní majú podobný charakter. Vyvierajú zo spisovateľskej úlohy posilniť ľud v jeho novom živote. A to je súčasne aj posila spoločného života s českým ľudom.

Pokrokové videnie vzťahu Čechov a Slovákov našlo síce svojich odporcov vo zvyškoch českých i slovenských nacionalistov, ktorí sa nemohli zmieriť so stratou starých pozícií.

Víťazný február 1948 charakterizujeme ako víťazstvo nad pokusom reakcie zvrátiť Československo z cesty ľudovej demokracie. Vo februári 1948 zvíedla robotnícka trieda rozhodujúce stretnutie s buržoáziou a definitívne rozhodla v tomto zápase vo svoj prospech otázku politickej moci. Pre literatúru českú a slovenskú to znamenalo, že boli s reakciou porazené i reakčné kruhy v kultúre, tie kruhy, ktoré sa orientovali proti socialistickej kultúre, proti Sovietskemu zväzu. No sám Február 1948 neskončil vnútornú kryštalizáciu ani v českej, ani v slovenskej literatúre. Bolo treba upevniť cestu k socialistickej kultúre, zjednotiť všetkých pokrokových a talentovaných spisovateľov na úlohách v prospech rozvoja našej vlasti. Už začiatkom apríla usporiadaný bol zjazd národnej kultúry, ktorý obrátil pozornosť československých kultúrnych pracovníkov na pomer kultúry k ľudu, k životu. Zjazd mal celoštátny charakter, zúčastnili sa i vystúpili na ňom slovenskí kultúrni pracovníci. V niekoľkých prejavoch i v zjazdovej rezolúcii sa volalo po spolupráci českej a slovenskej kultúry, „aby byly vytrvale hledány a uskutečňovány všechny prostředky, jimiž lze dosáhnout naprostého prolnutí obou bratrských kultur“. Okrem prejavu súdruha Mukařovského a niektorých slovenských kultúrnych pracovníkov na zjazde kultúry sa teoreticky otázke „prolnutí obou bratrských kultur“ venovala veľmi malá pozornosť, hoci to bola otázka veľmi vážna. I tu sa prejavili skôr snahy konzervovať istý status quo dosiahnutých pozícií, vyvíjať sa skôr neodvislo, hoci paralelne. Neboli prekonané všetky prekážky, ktoré navrstvili epochy minulých rokov. Pretože na ich odstránenie neboli skoncentrované potrebné sily, mnoho otázok vzájomných vzťahov bolo alebo odsunutých alebo riešených nie zásadne, ale príležitostne, alebo zakríknutých slávnostnými prejavmi. No politika strany ako vedúcej sily československej robotníckej triedy viedla kultúrnu politiku tak, aby sa obidve národné kultúry neodďaľovali, ale išli spoločne cestou, prihliadajúc na špecifické podmienky života obidvoch národov. V marci roku 1949 vytvára sa spoločný Zväz československých spisovateľov na I. zjazde. Bol to dôležitý krok k riešeniu vzťahov českej a slovenskej literatúry. Prvý raz v dejinách vytvorili spisovatelia obidvoch národov spoločnú spisovateľskú organizáciu. I. zjazd, aj keď nie bez chýb v nastolení programu literatúry, znamená historický prielom v úsilí o zjednotenie českých a slovenských spisovateľov. Splnil sa sen mnohých našich buditeľov-spisovateľov, ako slovenských, tak aj českých. Spoločná spisovateľská organizácia priaznivo vplývala na rozvoj obidvoch národných literatúr. Nemyslím tu len na organizačnú stránku, ktorá do utvorenia Zväzu československých spisovateľov bola na Slovensku zanedbaná, ale na celkový rozmach literatúry, zvýšenia jej spoločenskej účinnosti, na náplň a úroveň časopisov. Ani kvantitatívny vzrast nemožno podceňovať. Zväz spisovateľov je organizácia, ktorá nadobudla svoju autoritu ako v Čechách, tak aj na Slovensku.

Nemožno však zamlčovať nedostatky, ktoré v spolupráci československých spisovateľov sú. Nie sú to nedostatky starej povahy z čias prvej republiky, ani nedostatky videné očami zaťatých nacionalistov, ale nedostatky nového dáta. Prejavili sa